

Vho Angie Mutshekga vha Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo ṅwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanḓa nga Minista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Enver Surty.

Bugu dza u shumela dza Rainbow ndi tshipiḓa tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiṋisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha giredi dza rathi dza u ranga. Sa tshiṅwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi (Action Plan) ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ḽa Lushaka (Thirezhari).

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzoṱhe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ḽauri bugu idzi dzi ḓo thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe khathihi na u vha na vhuṱanzi uri vha khunyeledze kharikhuḽamu yoṱhe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze nḓila vhadededzi kha mishumoitwa (nyito) nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo ḽi no bva ḽi mbiluni uri vhana vha ḓo ḓiphiṋa nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha ḓo ḓiphiṋa na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

Rainbow WORKBOOKS

TSHIVENḒA HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 1
TERMS 1 & 2
ISBN 978-1-920458-69-0

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

TSHIVENḒA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 5 Bugu I

ISBN 978-1-920458-69-0

Gireidi ya 5

Dzina:

Kiḽasi:

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TSHIVENḒA LUAMBO LWA HAYANI

Bugu I
Kotara I & 2

Afrika Tshipembe

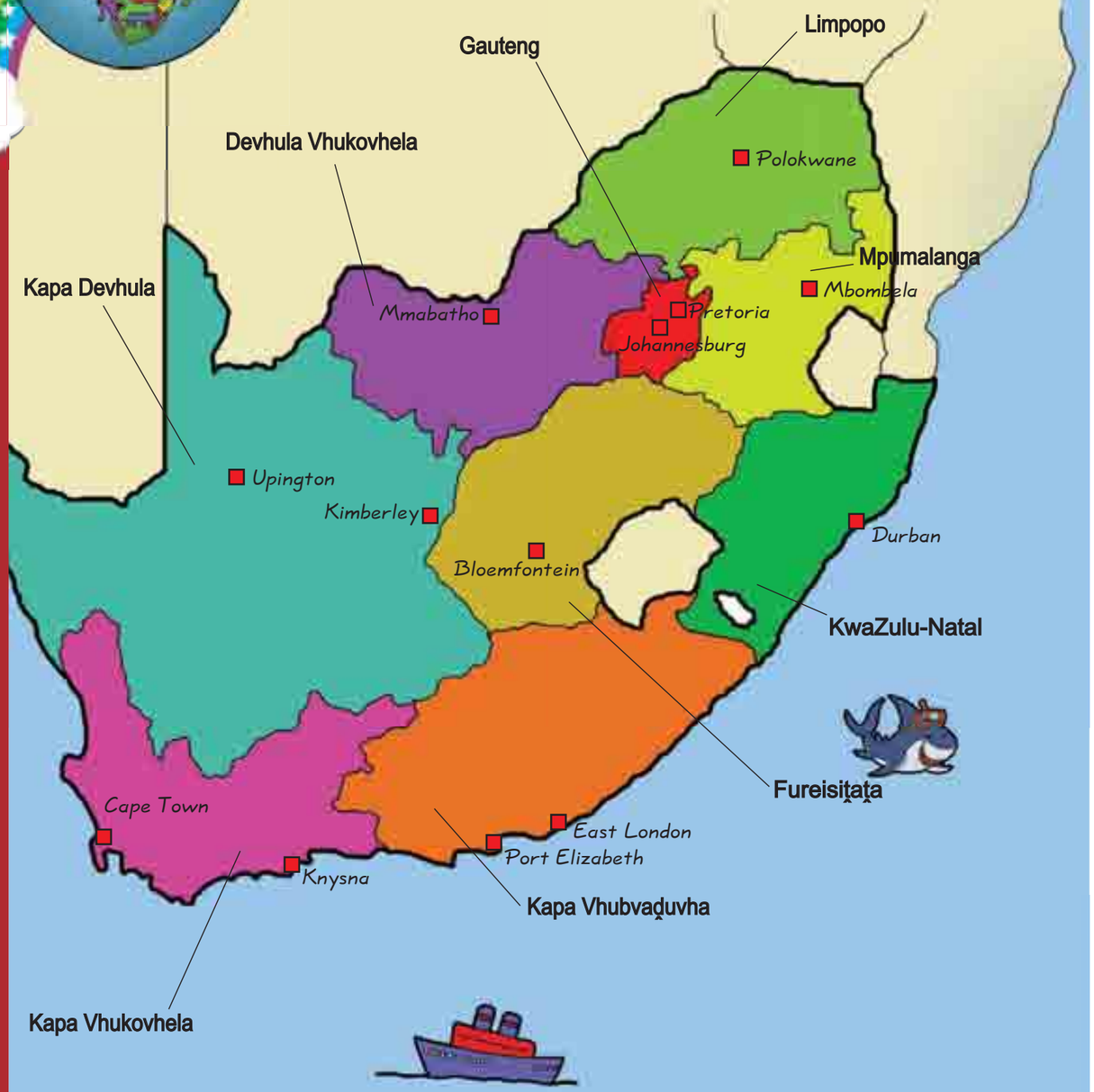

VHUḒIFHINDULELI HA VHASWA VHA ÂFRIKA TSHIPEMBE

Ndingano

Farani muthu muṅwe na muṅwe nga u linganana na u fana.
Ni songo ṱalula

Tshirunzi tsha muthu

Ṱhonifha muthu muṅwe na muṅwe.
Ni vhe na vhuhwavho na u vhavhalela.

Vhutshilo

Hulisani na u ṱhonifha vhabebi vhaṋu. Funanani na u fulufhedzea muṱani wa haṋu. Vhutshilo hoṱhe ndi mpho. Vhu ṱhonifheni.

Hayani

Thusani kha mishumo ya hayani.

Pfunzo

Jenani tshikolo, ni gude ni shumese. Tevhedzani milayo ya tshikolo.

U shuma

Vhana vha songo kombetshedzwa u ṱoḓa mishumo.

Mbofholowo na tsireledzo

Ni songo vhaisa, u shengedza kana u shushedza vhaṅwe, nahone ni songo tenda vhaṅwe vha tshi zwi ita. Tandululani phambano nga mulalo.

Ndaka

Ṱhonifhani ndaka ya vhaṅwe vhathu.
Ni songo tshinyadza ndaka nahone ni songo tswa.

Vhurereli, lutendo na mihumbulo

Ṱhonifhani lutendo na mihumbulo ya vhaṅwe vhathu.

Tsireledzo

Vhavhalelani ḽifhasi. Ni songo tambisa maḓi na muḓagasi. Tsireledzani zwipuka na zwimela. Kunakisani miḓi ya haṋu na zwitshavha zwa haṋu.

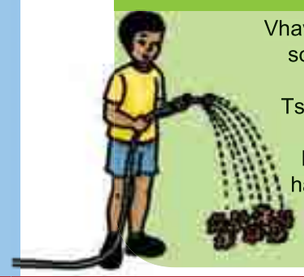

Vhudzulapo

Ivhani mudzulapo wa Afrika Tshipembe wa vhukuma na u fulufhedzea. Tevhedzani milayo, ni vhe na vhuṱanzi uri na vhaṅwe vha ita ngauralo.

Mbofholowo ya u amba

Ni songo ṱuṱuwedza mazwifhi na vengo. Ivhanani na vhuṱanzi uri vhaṅwe vhathu vha songo nyadziwa kana u vhaiswa.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Third edition 2013

ISBN 978-1-920458-69-0

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

Gireidi ya 5

Lwa TSHIVENḒA

1 Vhathu vha ngaho nṋe na inwi 2

2 Anetshelani nganetshelo.....35

3 Zwipuka 69

4 Mutambo 103

Bugu ndi ya:

_____

TSHIVENḒA

Bugu ya 1

Datumu:

Pele – bola ya milenzhe i a mu ṱanganya ṱhoho

Kha ri ambe

Bola ya milenzhe ndi muṅwe wa mitambo yo ḓoweleswaho ḽifhasini. Ni a u funa?

- Ndi nnyi mutambi wa bola ya milenzhe ane na mu funesa?
- Ndi ngani ni tshi mu funesa?
- Ni guda khae?
- Ndi ngani?

Kha ri vhale

"Musi ndi tshi pfa luimbo lwa lushaka lwa Brazil, ndi pfa u nga ndi khou lora. Ndi a lingedza uri muhumbulo wanga u tou fombe kha uri ndi ḓo tamba hani fhedzi ndi dzulela u humbula uri: Zwi konadzea hani uri ndi vhe fhano, kha thimu ya Brazil, Sweden, hune nda ḓo bva ndi tshi tambela shango ḽashu hu si kale? Kha u kundwe u moloro"

Uyu ndi Pele e na miṅwaha ya 17, u khou tamba mutambo wawe wa u thoma wa fainaḽa wa Tshiphuga tsha Bola tsha Ḽifhasi. Ndi nnyi uyu mutukana? O swikisa hani muṱaṱisanoni wa Tshiphuga tsha Bola tsha Ḽifhasi? U ḓipfa hani nga bola ya milenzhe, mutambo we wa mu ita muḓivhalea?

Pele u bva kuḓoroboni kuṱuku kwa ngei Brazil. Muṱa wa hawe wo vha u na vhushai vhuhulu. Pele ndi mutukana we a vha a tshi tamba bola ya milenzhe nṱhani ha u vha a tshikoloni. O vha na mashudu ngauri khotsi awe na vhone vho vha vhe mutambi wa bola. Vho mu funza uri u daha na u nwa a zwo ngo luga.

Pele uri, "Vhathu vha Brazil vha a ṱangana ṱhoho nga bola ya milenzhe. Vha thoma u raha bola zwenezwi vha tshi tou kona u ima. U tshimbila hu ḓa nga murahu."

O thoma kiḽabu yawe ya bola ya milenzhe, *The Shoeless Ones*, e na miṅwaha ya 10. O vha a tshi nga maanḓa. E na miṅwaha ya 14 o tambela kiḽabu ya atiletiki ya henefho ha hawe.

Nga hetshi tshifhinga o vha a sa khou shuma zwavhuḓi tshikoloni. O vha o sedzesa zwa u tamba bola. O feila ṅwaha muthihi. A litsha tshikolo e na miṅwaha ya 14 a thoma u shuma ḽimagani ḽa zwienda. Musi o no aluwa a pfa mbilu yawe i tshi vhavha nge a shavha tshikolo. A vhuyelela tshikoloni a ya na yunivesithi o no mala o no ḓi vha na ṅwana.

Musi e na 15, o ya u tamba bola ya milenzhe kha thimu i ḓivheaho ya Santos. Nga murahu ha miṅwaha mivhili a tambela Brazil kha muṱaṱisano wa Tshiphuga tsha Ḽifhasi wa 1958 ngei Sweden. A kora zwikoro zwa fumi kha mutambo wa vhugweṇa, Brazil ya wina.

Nga murahu ha izwo o tamba kha mitambo minzhi a kora zwikoro zwi no fhira 1300.

Ndi ngani Pele o vha a tshi kona? Hu na zwiitisi zwinzhi. Tsha u thoma, o vha a tshi funa bola ya milenzhe. Tsha vhuvhili , o vha o thanya kha kutambele kwawe kwa mutambo, tsha u fhedzisela, o vha a sa tambeli ene muṇe fhedzi, a tshi tambela thimu.

Pele o vha a si mutambi muhulwane wa bola fhedzi. O vha a tshi shumesa na kha zwa pfanelo dza vhatambi vha bola. O khwaṱhisedza uri musi vha tshi lwala kana vho huvhala vha ḓi badeliwa.

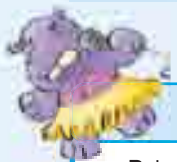

Kha ri ambe

- Pele o ḓipfa hani musi a tshi tamba mutambo wa u thoma o imela shango ḽa hawe?
- Pele o vha a tshi tenda kha u dzula o takala. Ni zwi ḓivha hani?
- Pele o vhuelela tshikoloni o no mala. Ni vhona u nga zwo mu lelutshela kana u mu kondela? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Ndi ngani ni tshi vhona u nga Pele o vha e mutambi muhulwane wa bola?

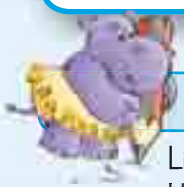

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi na zwine a amba. Ni tale mutalo u tshi bva kha ipfi kha tsha monde u tshi ya kha zwine ḽa amba kha tsha uḽa

wina	u kona
muṱaṱisanoni	u takalela
u vha na dzangalelo	fainaḽa
vhugweṇa	u kunda
u bvela phanḓa	u ṱaṱisana mitamboni

Datumu:

U humbula nga Pele

Kha ri pfesese

Lavhelesani nganetshelo ya Pele hafhu. Ni kone u fhindula mbudziso dzi re afha fhasi.

- Ndi nnyi ane a khou amba kha phara ya u thoma?
- Ni vhona u nga Pele o vha a tshi ḓihudza nga u tambela Brazil?
- Ndi ngani ni tshi ralo?
- Vhana kanzhi vha a kokovha vha sa athu tshimbila. Pele uri vhana vha ita mini Brazil?

Ho vhudziswa mbudziso tharu kha phara 2 ya nganetshelo. Dzi ṅwaleni.
Ni ṅwale na phindulo dza mbudziso idzo tharu.

Ndi ngani Pele o vha e mutambi wa bola ya milenzhe muhulwane? Ṅwalani zwithu zwiraru.

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi. Shumisani maipfi a re kha tshibogisi uri a ni thuse.

tenda	kora	Santos	miṅwaha	funa	loved???

Pele o vha e mutambi muhulwane wa bola ya milenzhe. O tamba bola ya milenzhe e na _____ ya fumiṱhanu kiḽabani ya _____. O _____ zwikoro zwinzhi musi a tshi kha ḓi tamba bola. O bvela phanḓa ngauri o vha a tshi _____ bola ya milenzhe na u _____ kha u tamba sa thimu.

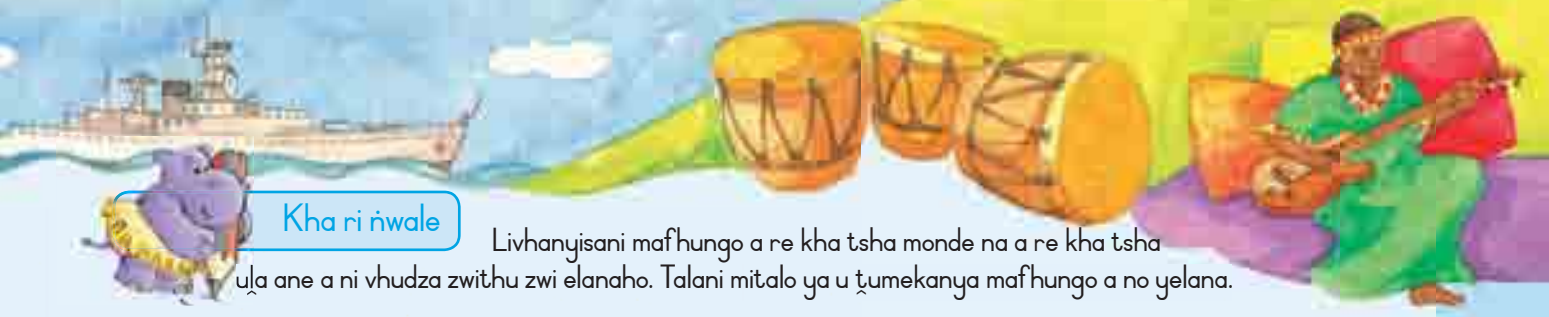

Kha ri ṅwale

Livhanyisani mafhungo a re kha tsha monde na a re kha tsha ụḽa ane a ni vhudza zwithu zwi elanaho. Talani mitalo ya u ṱumekanya mafhungo a no yelana.

Pele o feila tshikoloni.	O tamba bola ya milenzhe o imela shango ḽa hawe.
O litsha tshikolo e na miṅwaha ya 14.	Ni a shumesa.
O shuma femeni ya zwienda.	O vha e na miṅwaha ya 14.
Ni ḓo bvela phanḓa.	O fhedza tshikolo o no vha muhulwane.
O tambela bola ene muṋe.	A hu na tshee a guda.

Zwino ṱumani mafhungo o livhanaho a vhe fhungo ḽithihi. Shumisani aya maipfi kha u a ṱuma:

ngauri	musi	arali	fhedzi	na

Tsumbo

Pele o vha e na mutakalo wavhuḓi. Pele o vha a sa dahi.
Pele o vha e na mutakalo wavhuḓi ngauri o vha a sa dahi.

Ṅwalani fhungo ḽaṋu afha:

Kha ri ṅwale

Vhalani phara iyi:. Fhedzisani lubuvhi ulu lu no amba nga bola ya milenzhe. Ḓadzisani mavhaka. Shumisani mafhungo a no bva kha phara.

Ndi funa bola ya milenzhe. Ndi a ya mitamboni arali ndi tshi zwi kona. Thimu dzo fhambanaho dzi na gere dzo fhambanaho. Vhaṅwe vhatambi vha bola vha a konesa nohone vha kora zwikoro zwinzhi. Thimu dzi a wina arali dzi tshi tamba sa tshigwada tshithihi.

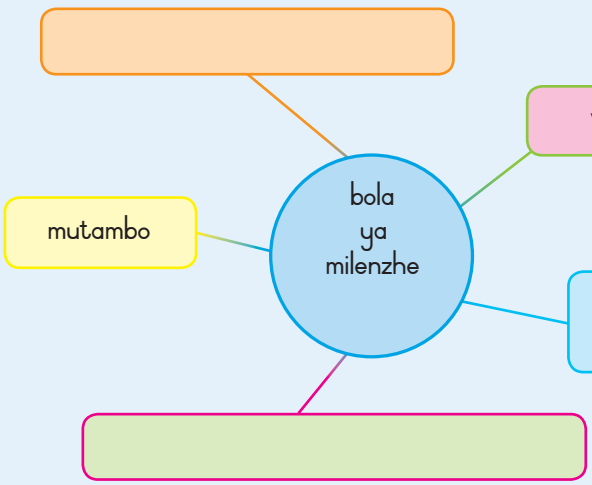

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U humbula nga ha bola ya milenzhe

Kha ri vhale

Uyu mutambo ndi u funa hani
Ndi ndi takalela u ṱalela vhatambi
Vha tshi u fhufha vha nga vha sa ṋanzwa makole
Vhaṅwe vha tshi gidima u nga vha khou gidimedza mbava.

Vhaṱaleli vha lila,
Sa magwitha,
Musi vhatambi vha tshi humpa bola
Vha zhamba sa vhane vha nga vha vhulaha
Nga maipfi avho a vhuhali.

Musi vhatambi vha tshi khou lwela bola,
Milomo ya vhaṱaleli
I fhandukana nga khombole
Musi thimu yavho i tshi ḽiwa,
Vha a sinyuwa vivho ḽiḽihulu
Vha fhedza takala musi tshiṱiriri tsha u khunyedza tshi tshi lila.

Pattmore Dotiro, Highveld School, Harare

Kha ri pfesese

Olani mutalo nga fhasi ha maipfi oṱhe a nyito kha mbudziso idzi. Ni lavhelese tshirendo ni ambe nga phindulo.

Vhatambi vha bola vha na luvhilo? Ndi maipfi afhio a no ni vhudza izwo?
Ḽiṅwe ipfi ḽi no amba vhaṱaleli ndi ḽifhio?
Vhaṱaleli vha ḓipfa hani arali mutambi a humpa bola?
Ni vhona u nga ndi zwa ndeme uri thimu yavho i wine? Ndi nga mini zwo ralo?
Ni tikedza thimu ifhio ya bola ya milenzhe?
Ni ḓipfa hani arali vha tshi nga ḽiwa metsheni? Ndi ngani ni tshi ḓipfa ngauralo?

Kha ri ṅwale

Ṅwalani mafhungo a re afho fhasi e kha khanedza..

Tsumbo

Pele o vha o takalesa
Pele o vha a songo takalesa.

Vho tamba bola ya milenzhe i no takadza.
A vho ngo tamba bola ya milenzhe i no takadza.

Refiri o lidza tshiṱiriri.

Vha a sinyuwa vha vha na vivho.

Vhaṱaleli vha tzhema na u zhamba.

Vhaṅwe vhatambi vha a gidimesa.

Kha ri ṅwale

Shandukisani mafhungo a re afha fhasi u ya zwino, ni ṅwale fhungo ḽiswa.

Tsumbo

Pele o dzula kha kuḓorobwana kwa Brazil.
Pele u dzula kha kuḓorobwana kwa Brazil.

Ndi ngani Pele o vha o bvela phanḓa?

O thoma kiḽabu yawe ya bola ya milenzhe.

O litsha tshikolo a ya u tamba bola ya milenzhe.

O thusa vhatambi vha bola ya milenzhe vhanzhi.

Pele o vha e mutambi makone.

Datumu:

Portia u sedzulusa nganetshelo ya bola ya milenzhe

Kha ri vhale Vhalani tsenguluso ya bugu iyi nga ha nganetshelo yo ṅwalwaho nga muzwala wa Pele, Sam:

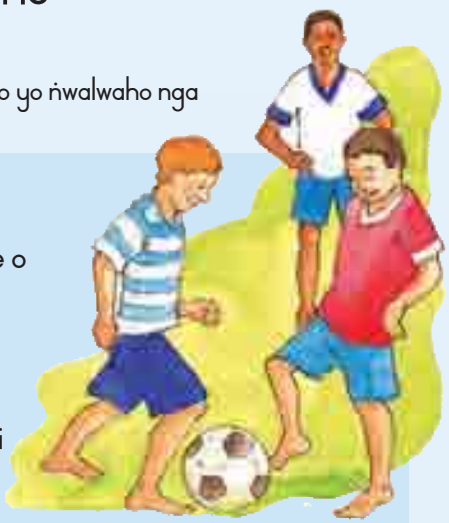

Sam wa bola ya milenzhe

Mathomoni a nganetshelo Sam u ya u ṱangana na muzwala wawe Pele o swikaho a tshi bva Brazil. Tshikoloni Pele ha ḓivhi u tamba khirikhethe, ragabii kana thenisi. Ha pfani nga maanḓa na u jena tshikolo. U funa mutambo muthihi fhedzi. Bola ya milenzhe! Pele u funza khonani dzawe dza gireidi ya vhuṋa u tamba bola ya milenzhe. Vhalani bugu iyi ni vhone arali vha tshi nga ḽa vha gireidi ya vhuṱanu.

Ndi takalela bugu iyi ngauri ndi pfana na bola ya milenzhe. Zwifanyiso zwo olwa zwavhuḓi nahone zwi na mivhalavhala. Vhatambi vha nga vha khou tamba bola ya milenzhe zwavhukuma. Ndi takadzwa nga kuṅwalele kwa muṅwali ngauri u ita uri bola i tshile.

Ndi vhona u nga vhafuni vha bola vha tea u vhala bugu iyi sa izwi ndi tshi vhona u nga yo ṅwalwa zwavhuḓi nahone nganetshelo ya hone i a nyanyula.

Nga Portia Nchabeleng

Kha ri ṅwale Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho nga tsenguluso ya bugu.

Ṱhoho ya bugu ndi ifhio?

Ndi nnyi o ṅwalaho tsenguluso ya bugu?

Bugu i amba nga mini?

Ndi ngani Portia a tshi takalela iyi nganetshelo?

U vhona u nga vhaṅwe vhana vha ḓo i takalela? Ndi ngani ni tshi ralo?

Kha ri ṅwale

Zwino ṅwalani tsenguluso ya nganetshelo ya Pele.
ṅwalani maf'hungo maṉa nga f'hasi ha ṱhoho iṅwe an iṅwe.

Nganetshelo i amba nga

Pele ndi tsumbo yavhuḓi kha vhaswa ngauri

Ndi a takalela/takaleli nganetshelo iyi ngauri

Ni vhale/ni songo vhala nganetshelo iyi ngauri

Kha ri ḓiphiṉe

Maḽeḓere oṱhe a maipf'i aya o ṱanganana. A lugiseni.

zheleyamilabo	
gaphutshi	
nwa u	

lePe	
hada u	
nzheleyamilabo	

Zwino lugisani aya maf'hungo nga u ṅwala ipf'i ḽone ḽi tshi tevhela ipf'i ḽo ṱangananaho.
No itelwa ḽa u thoma uri zwi ni lelutshele.

Vhunzhi ha vhathu vho ḓa Afrika Tshipembe kha (gaphutshi) tshiphuga (tshanzheleyamilabo)

tsha bola ya milenzhe _____. (lePe) _____ na ene o ḓa. Ha funi (hada u)

_____ kana (nwa u) _____, f'hedzi u funa (bolalemiyanzhe) _____!

Datumu:

Nothembi – nyamuzika a sa fani na vhaṅwe

Kha ri ambe

Ni a funa muzika? Vhathu vhanzhi vha a u funa. Ambani nga mbudziso idzi na kiḽasi yoṱhe.

- Ni thetshelesa muzika ufhio?
- Ndi nnyi muimbi wa mufumakadzi ane na mu funesa?
- Ndi ngani ni tshi mu funesa?
- Ndi nnyi muimbi wa munna wa mashangoḓavha ane na mu funesa?
- Ndi ngani ni tshi funa muzika wawe?

No wana uri vhathu vho fhambanaho vha funa mizika yo fhambanaho? No funa vhaimbi vho fhambanaho?

Kha ri vhale

Iyi ndi nganetshelo yo ṅwalwaho nga muṅwe mufuni wa muzika.

Mme a tambaho kaṱara

Ndo pfa nga ha mufumakadzi a lidzaho ngei Kippies, kiḽabu ire Johhannesburg. U ambara sialala ḽa Tshindebele, a tamba kaṱara ya muḓagasi. "Na khathihi", ndi nṋe a no ralo. Nda pfa ndi tshi ṱoḓa u ḓivhesesa. Nda ṱoḓa u mu vhona nga anga maṱo. Nda takuwa nda ya Kippies, nda wana Nothembi.

A tho ngo kholwa maṱo anga musi Nothembi a tshi sendela vhugalatengani.
O vha e muhuluhulu. Mabengele a mivhalavhala o putela zwanḓa na milenzhe.
A vha na nguvho ya malungu ya mivhala ngeno ṱhohoni e na muṅadzi muhulu wa sialala.

Nothembi a imisa zwanḓa a lumelisa gogo. A doba kaṱara yawe ya muḓagasi. Kaṱara ḓe iwe vhathu! Yo vha yo nakiswa nga nyolo dza Tshindebele na u penndiwa nga mivhala yoṱhe ya musengavhadzimu.

Nothembi a thoma u lidza. A ita uri kaṱara yawe i ambe, i imbe, i lile na u zhamba.
Nothembi na ene a imba. Nyimbo dzawe dzi amba

nga mafhungo a vhupo ha mahayani, milambo na vhutshilo ha bulasini vhune a vhu humbula ha musi a tshee ṅwana. Muzika wo vha u tshi pfala hoṱhehoṱhe. "Malume anga vho mpfunza u lidza kaṱara ndi tshee muṱuku," ndi Nothembi uyo. "Ndo vha ndi tshi imba dzimbulungoni na minyanyani. Nga 1983 nda vhumba bennde yanga ngei Mamelodi. A si vhafumakadzi vhanzhi vhe vha vha vha tshi lidza kaṱara ya muḓagasi zwiḽa kale. Musi vhathu vha tshi mmbona vha humbula uri zwi a mangadza. Fhedzi a thongo humbula uri ndi a mangadza. Ndi tou funa muzika na u lidza kaṱara. Ndi pfa hu na phambano musi ndi tshi lidza. Ndi pfa ndi na maanḓa".

Uri u na mashudu zwino. "Ndi shuma u lidza. Nga vho 1980 ndo vha ndi tshi shuma muḓini uri ndi kone u ṱunḓela vhana vhanga vhavhili."

Kha ri ambe

- Ni vhona u nga Nothembi ndi tsumbo yavhuḓi kha vhaswa vhane vha ṱoḓa u vha vhoramuzika? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Vhathu vha re tsumbo dzavhuḓi kha vhaswa vha vhidzwa u pfi "vhaedziswa". Ni nga humbula iṅwe tsumbo nthihi yavhuḓi ya muedziswa?
- Ni funesa muzika wa sialala kana wa tshi zwino zwino? Ndi ngani?
- Nothembi o thoma u lidza kaṱara yawe a tshee muṱuku vhukuma. Ni vhona u nga ni tea u lidza ni tshee muṱuku arali ni tshi ṱoḓa u vha ramuzika?
- Lavhelesani tshifanyiso. Ambani nga ha zwiambaro na malungu a Nothembi. Ni ambe uri a hani, ndi mivhala ifhio na uri ni a funa u ambara ngaurali naa?

Kha ri ṅwale

Livhanyisani kha kholomu ya tsha monde na ṱhalutshedzo kha tsha uḽa. Talani mutalo vhukati ha ipfi na zwine ḽa amba.

u ṱoḓa u ḓivhesa	hulesa
muhulu	penndiwa
nakiswa	u vha na maanḓa
u vha na nungo	u ṱoḓa u ḓivha tshithu

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U humbula nga Nothembi

Kha ri pfesese

Lavhelesani nganetshelo nga ha Nothembi.

- Ndi nnyi ane a khou amba kha phara ya u thoma? Ni vhona u nga ndi Nothembi kana muṅwali? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Ni vhona u nga "A thongo kholwa maṱo anga" zwi amba mini?
- Nothembi uri u pfa a na maanḓa musi a tshi lidza kaṱara. Ni vhona u nga ndi ngani a tshi ḓipfa nga u rali?
- Vhutshilo hawe hu a fana na zwe ha vha hu zwone nga 1980? Ndi ngani ni tshi ralo?

Ṅwalani mafhungo mararu a ṱalutshedzaho Nothembi. Ni nga a kopa u bva kha nganetshelo kana na ṅwala mafhungo aṋu.

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi aya u fhedzisa mafhungo are afha fhasi.

kha	kha	ngei	sa athu

Nothembi u imba _____ Kippies, kha kiḽabu ya Johannesburg.

A _____ ḓa Mamelodi, o vha a tshi dzula _____ bulasi.

Vhunzhi ha vhoramuzika vha sedza _____ e ngauri o no vha thusa u shuma.

Kha ri ṅwale

Lavhelesani maipfi aya u bva kha phara ya nganetshelo nga ha Nothembi.
ṅwalani fhasi maipfi a ambaho nga ha zwithu zwo iteaho zwino na kale kha khoḽomu dzone.

shuma	na mashudu	tea u ṱundela	lidza

zwino	kale

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi u fhedzisa mbudziso.
Ni songo hangwa u thoma fhungo nga ḽeḓeredanzi.

ngafhi	lini	nnyi	tshifhio	vhangana

Nothembi o bebelwa _____?

U lidza tshilidzo _____?

O ḓa _____ Mamelodi?

U na vhana _____?

Ndi _____ o mu gudisaho u lidza kaṱara?

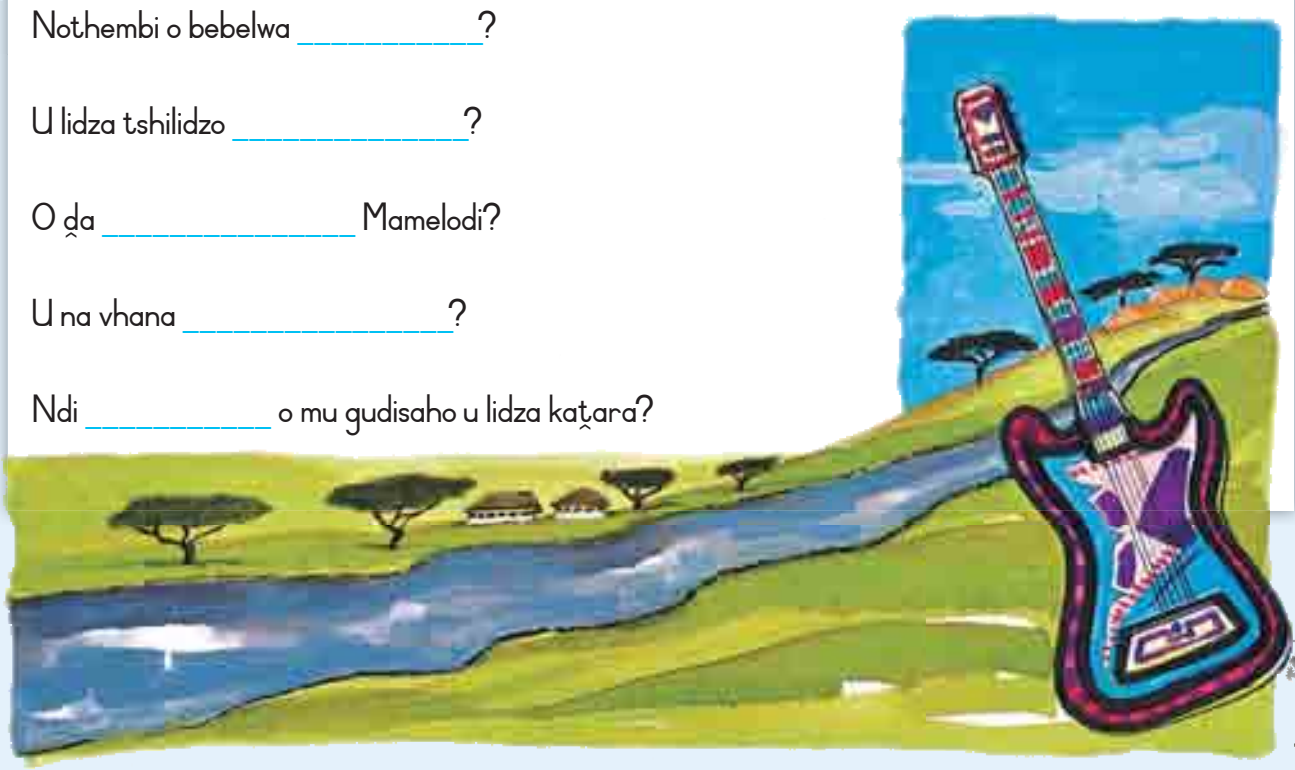

Datumu:

Luimbo lwa lushaka lwa Afurika Tshipembe

Kha ri vhale

Nkosi sikelel'iAfrika

Malupakanyisw' uphondo lwayo,
Yizwa imithandazo yethu,
Nkosi sikelela, thina lusapho lwayo.

Sounds the call to come together,
And united we shall stand,
Let us live and strive for freedom,
In South Africa our land.

Kha ri pfesese

Hei ndi ndima ya u thoma na ya u fhedzisela dza Luimbo lwa Lushaka lwa Afurika Tshipembe. A si nyimbo dzo̱the dza mashango dzi re luimbo lwa lushaka. Luimbo ndi mini? Luimbo lwa lushaka ndi mini?

- Ndi ngani luimbo lwashu lwa lushaka lu nga nyambo dzo fhambanaho?
- Ndi ngani zwi zwa ndeme u vha na luimbo lwa lushaka?

Humbulani huraru he na pfa vhathu vha khou imba luimbo lwa lushaka. Hu ṅwaleni fhasi.

Kha ri ṅwale

Maipfi aya a nga ha mibvumo. Topolani ḽo teaho ni ḽi jenise kha fhungo.

huvha	lila	phosho	zhamba	imba

Tshibwanana tshi a _____ musi a tshi jena nḓuni.

Ni tea u ima musi ni tshi _____ Luimbo lwa Lushaka.

Murathu wanga u a _____ musi a tshi vhaisala.

Ni songo ita _____ nga tshifhinga tsha "Takalani Sesame".

ṱhoho i a 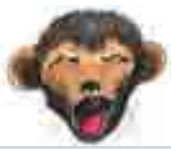 _____ musi itshi pfa vhuṱungu.

Kha ri ṅwale

Ni nga vha ni Muafurika Tshipembe, ni nga vha ni tshi bva kha ḽiṅwe shango. Ni ḓipfa hani ni tshi imba luimbo lwa lushaka lwa shango ḽaṋu, kana musi ni tshi pfa vhathu vha tshi lu imba. Ṅwalani mafhungo mavhili:

Datumu:

U humbula nga muzika

Kha ri ṅwale

Vhekanyani maipfi a tevhelaho nga thevhekano yone u ita mafhungo.
Ni songo hangwa u thoma mafhungo aṉu nga madanzi ni a fhedze nga tshithoma, tshivhudzisi kana tshigagarukela.

tama Ndo vhona u mu nga muṉe nṉe

Nothembi tamba lushaka muzika lwa ufhio

Afurika hu na muzika Tshipembe wa tshaka fhambanaho dzo

a mangadzaho ramuzika Ndi wee

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mbekanyamushumo ya khonsati tshikoloni tshaṉu
Shumisani maipfi a re zwidangani.

Lushaka	Chaka	ṱhoho ya tshikelo	Pata	boom
Vhaimbi	Dzuvha	Jacob	khundu	Ngoma

Mbekanyamushumo

1. Gireidi I na 2 – "Khotsi _____"
2. Gireidi 3 – "Pata _____"
3. Tshigwada tsha u tshina – "The Lotus _____"
4. Vhasidana vhane vha khou lidza ngoma – "Boom di di _____"
5. Gireidi 4 – Tshikhoḓo _____
6. Gireidi 5 – _____ Bennde
7. Gireidi 6 – Kha ri __ thamuwe
8. Muimbi Makone – Yvonne _____ _____
9. Luimbo lwa _____ – Nkosi Sikelel'iAfrika
10. U livhuwa – _____

Kha ri ṅwale

Itani siaṱari ḽa u thoma ḽa mbekanyamushumo yaṋu.

Tsumbo	Siaṱari ḽaṋu

Lavhelesani mbekanyamushumo ya khonsati haf'hu. Arali na ita khonsati yaṋu? Humbulani zwine na nga tama u zwi itela khonsati yaṋu. Ndi vhaimbi vhaf'hio vhane na vha ṱoḓa? Khonani na mashaka aṋu a ḓo lidza kha khonsati? Ni a ṱoḓa vha u tshina?

Zwino ṅwalani mbekanyamushumo yaṋu ya zwiteṅwa zwa rathi kha khonsati.

Mbekanyamushumo	
1.	4.
2.	5.
3.	6.

Mutambo

Sedzani uri ndi kaṱara ya nnyi yo puḽakiwaho kha tshipikara tshif'hio.

Tshigwada tsho ṱanganaho

Datumu:

Lisa u ya lwanzheni

Kha ri ambe

Ambani nga ha tshifanyiso. Musidzana u khou ita mini kha tshipiḓa tshiṅwe na tshiṅwe tsha tshifanyiso?

- Musidzana wa tshifanyisoni u kha zwa maḓini. Mmbi ya maḓini yo fhambana na mmbi ya muyani? Ndi ngani ni tshi ralo?
- No no vhuya na ṋamela tshikepe kana tshikwekwete? Arali zwo ralo, ri vhudzeni uri zwo vha hani?
- Ni a tama u vha kha mmbi ya maḓini? Ndi ngani?
- Ni a funa lwanzhe? Ndi ngani?

Kha ri vhale

Musidzana we a joina navy

Lisa Hendricks o joina mmbi ya maḓini o no fhedza tshikolo. "Ndo vha ndi sa ṱoḓi mushumo u boraho u thoma nga iri ya ṱahe nda fhedza nga iri ya vhuṱanu," u ralo. "Ndo vha ndi khou ṱoḓa u bva nda ita zwithu. Mmbi ya zwa maḓini ya vhonala yo fhambana na u takadza. Vhunzhi ha khonani dzo vha dzo mangala sa izwi ndo vha ndi muthu o fhumulaho."

Vhutshilo kha zwikepe lwanzheni vhu nga konḓa. "Vhupfumbudzi ha mutheo ho vha hu tshi konḓa sa mushumo. Musi ḽi tshi kovhela, ni vha no neta vhukuma ni sa koni na u ima," ndi ḽisa a no ralo.

Musi a tshi fhedza vhupfumbudzi ha mutheo, o humbula u ita vhudavhidzani. A guda u rumela milaedza, zwi re zwa ndeme kha mmbi ya maḓini. Tshikepe tshiṅwe na tshiṅwe tshi tea u kona u ḓivhadza zwiṅwe zwikepe nga ha zwine zwa khou itea na uri vha ngafhi. Vha tea u kona u amba

vhoṱhe kana u rumela mulaedza kha vha re shangoni. "Muṅwe na muṅwe kha mmbi ya zwa maḓini u rumela milaedza hu si na Muhasho wa Vhudavhidzani," ndi Lisa a no ralo.

Lisa a jia tsheo ya u gudela u vha muofisiri, u guda u langa zwithu zwine vhaṅwe vhaalavhi vha ita. O vha a tshi ḓihudza o ṱanganedzwa. Iṅwe ya khoso yo vha i na vhanna vha 44 na vhafumakadzi vhavhili. Zwo vha zwi tshi konḓa. Lisa a tea u khwaṱhisedza uri u tea u khwaṱha uri a ṱhaphudze.

Tshipida tsha vhupfumbudzi hawe ho vha u ya lwanzheni, itshi ndi tshipiḓa tsha khwiṋesa u ya nga Lisa. "Ro fhedza vhege zwikepeni na lwanzheni nga fhasi ha dzisabumarini."

Lisa o dzulela u ṱoḓa u vha wa khwiṋe. O vha a tshi amba zwine a tama u vha zwone zwi re Admiral wa mmbi ya maḓini - muofisiri wa zwa maḓini wa nṱhesa. Namusi, u na mushumo wa nṱhesa kha Mmbi ya Vhupileli ya Afrika Tshipembe, u khou shuma kha embasi yashu ya Germany.

Kha ri ambe

- Muedziswa ndi mini?
- Vhudzisani khonani: "Vhathu vha nga ho inwi na nne vha a vha vhaedziswa?"
- Muedziswa waṋu ndi nnyi?
- Ni vhona unga Lisa Hendricks ndi muedziswa? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Lisa uri o wana vhupfumbudzi ha mutheo vhu tshi konḓa vhukuma. Ni vhona u nga vhupfumbudzi ha mutheo ndi mini?
- Lisa uri o joina navy ngauri i vhonala i tshi takadza. Ni vhona u nga o vhona u nga mini zwi a takadza?
- Ni a ḓivha uri embasi ndi mini? Ndi ngani mashango a tshi tea u vha na embasi?

Kha ri ṅwale

Vhekanyani maipfi aya nga thevhekano ya alifabethe.
Ni nombore kholomu u bva kha 1 u swika kha 6.

___ shuma	___ bola	___ tota
___ shula	___ baba	___ tenda
___ shela	___ bele	___ tamba
___ lwanzhe	___ baḽoni	___ thanda
___ sela	___ bu	___ thula
___ sumba	___ bonya	___ thendo

Datumu:

Vhutshilo ha Lisa kha mmbi ya maḓini

Kha ri pfesese

Lavhelesani nganetshelo ya Lisa Hendricks hafhu.

- Ndi ngani Lisa Hendricks o joina mmbi ya maḓini?
- Ni vhona u nga u khou amba mini a tshi ri mushumo "wa u bva nga iri ya ṱahe u swika kha ya vhuṱanu?" Ndi ifhio kha phindulo dzi re afha fhasi ire yone?

	1. Mushumo u thomaho ḓuvha na ḓuvha nga iri ya ṱahe matsheloni wa fhela nga iri ya vhuṱanu mathabama.
	2. Mushumo une wa shuma kha muṅwe muthu.
	3. Mushumo u boraho nahone u fanaho ḓuvha na ḓuvha.

- Ndi ngani khonani dza Lisa dzo mangala a tshi joina mmbi ya maḓini?
- Ndi zwipiḓa zwifhio zwa vhupfumbudzi zwe zwa konḓelesa Lisa?
- O ḓifhelwa nga mini nga maanḓa kha vhupfumbudzi hawe?
- Lisa o shuma zwavhuḓi kha mmbi ya maḓini? ṋekedzani zwiitisi dza phindulo yaṋu.

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi u fhedzisa mafhungo.

mangala	fhambana	takadza	ḓihudza	konḓa

Ndi a _____ vhukuma u vha Muafrika Tshipembe.

Lwendo lwa tshikolo lwa u ya vhuima zwikepe lwo vha lu khou _____.

Ndo vha ndo _____ musi khaladzi anga a tshi tenda u nnyisa u vhona mutambo wa bola ya milenzhe.

Mushumo wa tshikolo ndi vhona u tshi leluwa, fhedzi miṅwe mitambo i tshi _____.

Ri malwelavanḓa fhedzi ro _____ vhukuma.

Kha ri ṅwale

Izwi ndi zwe Lisa a ita matsheloni maṅwe na maṅwe musi e kha vhupfumbudzi.
O tea u vhekanya nyito nga mutevhe u si wone. Muthuseni a dzi dzudzanye zwavhuḓi.

Tshifhinga	Nyito
05:30	U ḽa tshiswiṱulo
06:30	U ita nyonyoloso awara dza 2
08:30	U ya kiḽasini
09:00	U vuwa
13:00	U ḽa zwiḽiwa zwa nga matsheloni

Tshifhinga	Nyito
05:30	
06:30	
08:30	
09:00	
13:00	

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi aya u fhedzisa mafhungo.

ngomu	vhukati	nga	kha	nṱha	nga	nga

Ndi vuwa _____ awara ya 6 _____ matsheloni.

Ndi jena _____ bisi _____ 07:30.

Ndi tsa bisini tsini na tshikolo nda tshimbila _____ ha buroho na _____ ha ḓaka.

Ndi jena _____ kiḽasini yanga nga 08:00.

Datumu:

Tshirendo tsha lwanzhe

Kha ri vhale

Lwanzhe

Lwanzhe ndi fhethu ho nakaho

Hu re na tshilidzi tshinzhi tshinzhi.
Nṱha ha muṱavha ho ḓala khumba
Dzi re na mivhala ya u naka ine ya nga rengiswa vhengeleni.
Lwanzheni hu na zwithu zwo fhambanaho.
Zwiṅwe zwi a luma, zwiṅwe zwi a vhulaha.
Ndi tama u namela doḽifini.
Tenda ha vha hu si na shaka tsini hanga.
Ndi funa lwanzhe, sa izwi ni khou zwi vhona.
Lwo itelwa nṇe.

Nabila Jeeva

Kha ri pfesese

- Nabila u a funa lwanzhe? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Ni nga wana mini muṱavhani?
- Ndi ngani a tshi ofha dzishaka?
- Ndi mini zwine a pfa uri lwanzhe ndi lwazwo?

Tangeledzani zwithu zwa lwanzheni zwi lumaho na u vhulaha:

tsheṇe ya lwanzhe	dzishaka
masana a lumaho	maḓembeḓu
khumba	maḓambatshekwa
matanda o omaho	nethe dza khovhe

Kha ri ṅwale

Lavhelesani maipfi o swifhadzwaho mafhungoni. Ni a livhanyise na ipfi kana maipfi ane a amba zwi elanaho nao mafhungoni. Ni ṅwale maipfi one kha tshikhala tsho ṇetshedzwaho.

fhedza	kondesa	ḓihudza	vhudavhidzani	wavhuḓisa

Arali nda shumesa ndi ḓo vha mutshudeni wa khwiṋesa. _____

Dziṅwe thero tshikoloni dzi a fhira dziṅwe nga u lemelesa. _____

Ndi zwa ndeme u dzudza hu na vhukwamani vhukati ha zwikepe zwo fhambanaho.

_____

Zwenezwino ndi a ṱhaphudza 6 gireidi 4 nda ya kha Gireidi 5. _____

Ndi ḓipfa zwavhuḓi vhukuma nga ha nṋe muṋe sa izwi ndo shuma zwavhuḓi kha thesite._____

Kha ri ṅwale

Jenisani ipfi ḽi siho. Shumisani maipfi a bogisini.

a	nga	sa	zwa	he	ene	u

_____ musidzanyana Lisa o ṱoḓa u ita zwithu zwo fhambanaho. _____ o jia tsheo ya u ya lwanzheni. Ho vha hu tshi tou vha na muṅwe musidzana muthihi ane a khou gudela _____ mmbi ya maḓini.

Lisa o tea u shuma _____maanḓa. Zwe zwa vha zwi tshi kondesa ho vha hu vhupfumbudzi ha muteo _____ a tea u ita nyito dzi konḓaho. Tshithu tshe tsha muḓifhela ho vha _____ shuma tshikepeni. O ita vhupfumbudzi hawe ha zwa maḓini nahone _____ bvelela vhukuma.

Datumu:

Posikarat̩a iyaho kha khonani

Kha ri ṅwale

Ngauri u kha zwa maḓini, Lisa Hendricks kanzhi u tshimbila nga tshikepe. Hu na nḓila dzo fhambanaho dza u tshimbila. Ḓadzani thebuḽu. ṅwalani tshivhuya tshithihi na tshivhi tshithihi tsha nḓila iṅwe na iṅwe ya u tshimbila.

NḒILA DZA U TSHIMBILA	Zwivhuya	Zwivhi
Nga tshikepe		
Nga baisigira		
Nga tshidimela		
Nga bisi		
Nga milenzhe		

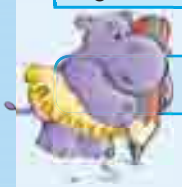

Kha ri ṅwale

Lisa o ṅwala posikarat̩a ya khonani yawe musi a khou ita vhupfumbudzi ha mutheo. A ita vhukhakhi. Muthuseni u lulamisa. Tangeledzani vhukhakhi ni ṅwale ipfi ḽone nga fhasi ha ḽiṅwe na ḽiṅwe.

Ha Nikky

Ndi kati na vhupfumbudzi ha ya mutheo sa khso nahone ndi Khou

vhona i khou nkonḓela vhukuma. Fhedzi ndi ḓo khwathisda

uri ndi fhedzis naeuri ndi phase zwavhuḓi. Tshipiḓa tshi

tevhelaho tsha khoso yanga ndi u ita vhudvhidzni nahone

ndi khou tshi takalela vhukuma. Tsha u fhedzisla nahone

tshi nga ho tsha khwiṋesa ndi nga gomu tshikepeni. A thi

koni u lindela.

Mufunwa
Lisa

Tshiṱemmbe

Ms N Makhoba
52 Spring Rd
Mamelodi
0021

Kha ri n̂wale

Ṅwalelani khonani posikarat̂a ni khou muvhudza nga ha zwithu zwi takadzaho zwe na ita.

- Ni ṅwale maf hungo a rathi.
- Ni khwat̂hisedze uri no jenisa d̂iresi ya khonani kha posikarat̂a.

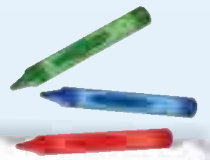

Tshit̂emmbe

Kha ri d̂iphine

Wanani madzina a tshaka dzo f hambanaho dza zwiendedzi kha phazi̲li.

b	u	f	h	o	t	b	t	g	c
h	e	i	j	k	h	l	s	o	a
n	o	r	p	s	e	r	h	l	r
t	h	i	r	a	k	a	i	o	a
b	i	s	i	p	h	c	k	i	e
t	s	h	i	d	i	m	e	l	a
o	p	q	r	s	s	a	p	i	t
t	r	a	i	n	i	v	e	w	a

Datumu:

Peter – ṅwana a re zwiṱaraṱani

Kha ri ambe

Ambani nga ha tshifanyiso. Avha vhana vha ngafhi? Vha na hayani kana muṱa? Ni vhona u nga vha a ya tshikoloni? Ni vhona u nga vhana zwiḽiwa zwo linganaho?

Kha ri vhale

Peter Phake u na miṅwaha ya 14. Miṅwahani miṱanu yo fhiraho Peter o dzula tshiṱaraṱani na "tshomi" dzawe. Lwa miṅwaha miṱanu Peter o vha a si na muṱa wa hawe. Zwino Peter o wana muṱa muswa. U khou dzula na makhulu wa khonani. Iyi ndi nganetshelo ya Peter:

Ndo bebelwa Katlehong. Ndo vha ndi tshi dzula hone u swika ndi na miṅwaha ya ṱahe. Ndi na khaladzi mbili na vharathu vhaṋa. Ro vha ri khou tambula fhedzi mme anga vha tshi nṱhogomela zwavhuḓi. Vho vha vha tshi dzulela u mpha zwoṱhe zwine nda ṱoḓa.

Naho ho vha hu na vhana vhanzhi, mme anga vho ita uri ri pfe ri vha tshipentshela na u takadza hu tshi takadza. Vho vha vha tshi fhedza tshifhinga tshinznhi vha khou amba na riṋe. Ndo vha ndi tshi funa na khotsi anga. Fhedzi vha tshi dzulesa mushumoni.

Musi ndi na miṅwaha ya sumbe nda thoma tshikolo. Nda ḓiphiṋa nga u guda. Nga dziholodei ro vha ri tshi ya Senekal u dalela makhulu. Ho vha hu tshi takadza vhukuma. Ndo vha ndi tshi lisa kholomo na u tamba na vhaṅwe vhatukana.

Fhedzi mme anga na khotsi anga vha lovha kha khombo ya moḓoro. Nda ya nda dzula muḓini wa tsini, dzikhaladzi na vharathu vhanga vha ya kha miṅwe miḓi. Vhathu vha vhadzulatsini vho vha vhe na vhuthu na u ntsireledza nḓuni yavho, fhedzi vha sa tendi ndi tshi ya tshikoloni. Ndo vha ndi tshi shuma vhengeleni ḽavho. Hezwi a zwo ngo ntakadza nda mbo shavha.

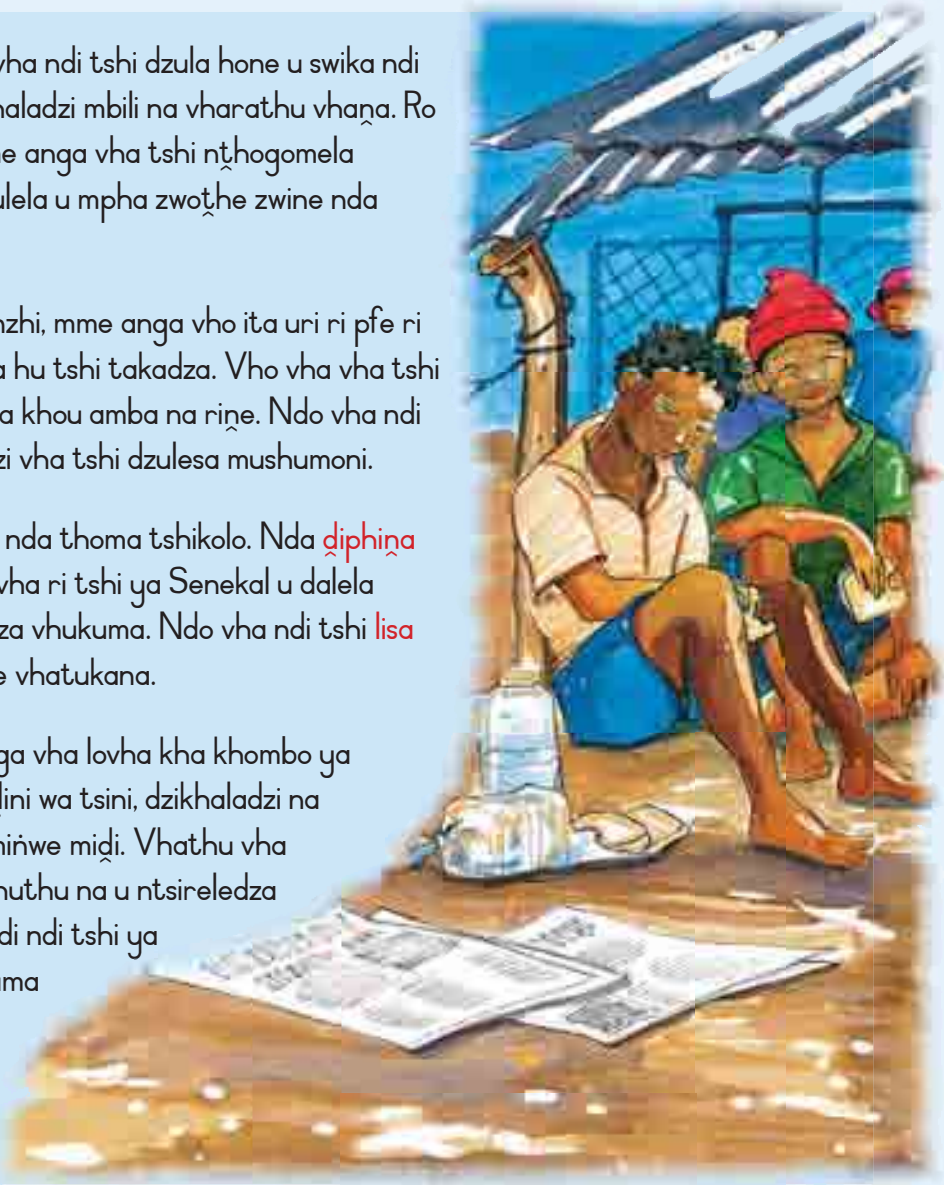

Nda namela tshidimela tshi yaho Jo'burg. Ndo vha ndi sa ḓivhi uri ndi khou ya ngafhi. Nda ṱangana na vhaṅwe vhatukana Park street. Vha mpha zwiḽiwa. Vha mmbudza uri ndi nga vha khonani yavho. Nda vha muthihi navho, fhedzi vha si mmbudze uri ri ya hani tshikoloni. Vho vha vha tshi dzula zwiṱaraṱani.

Nda fhedza miṅwaha miṱanu zwiṱaraṱani. Nda ḓa nda farwa ngauri mapholisa vho humbula uri ndo tswa zwiḽiwa vhengeleni. Nda dzula jele ṅwedzi.

Musi ndi tshi bva nda humbula vhutshilo hanga. Nda wana khonani ntswa we a ḓa u tamba phakhani he nda vha ndi ndoṱhe. A mmbudza uri ndi nga dzula na makhulu wawe arali nda ya tshikoloni. U bva zwenezwo, ndi nae. Ndo takala zwino. Ndi na vhathu vha re na ndavha na nṋe nahone ndi a kona u ya tshikoloni u guda.

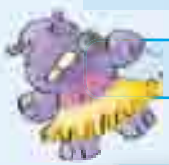

Kha ri ambe

- Phambano vhukati ha ṅwana wa tshiṱaraṱani na ṅwana a dzulaho muḓini ndi mini?
- Muṱa wa Peter wo vha u khou shaya. Izwi o vha e na ndavha nazwo? Ndi ngani?
- Ho bvelela mini kha Peter vhabebi vhawe vha tshi lovha?
- Ni vhona u nga ndi ngani vhadzulatsini vho vha vha sa ṱoḓi a tshi ya tshikoloni?
- Ni vhona u nga ndi ngani Peter o vha khonani na vhana vhane a si vha ḓivhe a tshi swika Johannesburg?

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi na ṱhalutshedzo.
Ni ṅwale maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yaṋu.

tshipentshela	u farwa nga mapholisa
ḓifhelwa	tshigwada tsha zwipuka
sambi	u vheiwa lwo tsireledzeaho nga muṅwe
tsireledzwa	u takadzwa nga
fariwa	tshi sa fani na zwiṅwe

Datumu:

U humbula nga ha Peter

Kha ri pfesese

Peter o dzula tshifhinga tshingafhani zwiṱaraṱani? Ḽiṅwe ipfi ḽa "dzitshomi" ndi lifhio? Phindulo a sidzi. Ndi ifhio ire yone?

	1. Khaladzi na vharathu
	2. Mme na khotsi
	3. Dziṱhama

Peter o vha e mungafhani musi a tshi farwa?

Peter u dzula na nnyi zwino?

Ni vhona u nga Peter u ḓo dzula na makhulu wa khonani yawe kana u ḓo humela zwiṱaraṱani? Ndi ngani ni tshi ralo?

Ṅwalani maipfi mavhili ane a ri vhudza uri Peter o vha a tshi funesa tshikolo.

Kha ri ṅwale

Nangani ipfi ḽone kha fhungo ḽiṅwe na liṅwe ni ḽi talele.

1. Phukha dza bulasini dzo vha dzi tshi takala/takadza/takalela.
2. Peter o takala/takadzwa/takalelwa nga vhathu vha Johannesburg.
3. Mme a Peter vho vha vha tshi mu vhudza nganetshelo dzi takalelwaho/takadzwaho/takadzaho.
4. Peter o vha a tshi funa tshikolo a tshi takalelela/takadzwa/takala u guda Tshiisimane.

Ni humbula u nga u takadza ndi mini?

Ṅwalani mafhungo mararu nga ha zwithu zwi ni takadzaho na uri zwi ni takadza ngani:

Kha ri ṅwale

Jenisani mafhungo aya kha kho̱lomu yone.

1. Peter ndi mu̱thanngana.
2. Peter u dzula na mu̱a wawe u swika e na miṅwaha ya ṱahe.
3. O vha na holodei dzi takadzaho e na makhulu wawe a khou ṱhogomela zwifuwo.
4. Vhabebi vha Peter vho lovha a ya a dzula na vhadzulatsini.
5. Peter u khou dzula na makhulu wa khonani yawe.
6. Peter o takala vhukuma.

Ndi zwifhio zwo iteaho zwino	Ndi zwifhio zwo iteaho kale

Kha ri ṅwale

Mafhungo aya ndi mbuno kana ndi muhumbulo?

Tsumbo:

Peter o dzula zwi̱ta ra̱ta̱ni miṅwaha ya rathi. (mbuno)

Peter u ḓo shuma zwavhu̱di kha tshikolo tshawe tshiswa. (muhumbulo)

Peter u dzula na vhabebi vhawe Katlehong.	
Ndi vhona u nga vhana vha zwi̱ta ra̱ta̱ni vho̱the vha bva kha vhupo ha mahayani.	
Peter o thoma tshikolo e na miṅwaha ya sumbe.	
Johannesburg ndi hone fhethu ha khwi̱ne Afrika Tshipembe.	
Peter u dzula na makhulu wa khonani.	

Datumu:

U ya tshikoloni

Kha ri vhale

Tshikoloni ndi fhethu ha u guda na u ḓiphiṋa. Nahone musi tsho bva, mushumo wa tshikolo wo fhela.

Ndi vhege fhedzi ra dovha ra humela.

Bugu dzashu dzoṱhe dza vhuelela mikhwamani yashu.

Vhagudisi vha khou vhidzelela, "Nga vhanna." ḓivhashango na ḓivhazwakale. Hei, nnyawedzeni. Hu si kale ṅwaha wa fhela, mushumo wa ṅwaha wa fhela. Ra kona u vhuelela kha u ḓiphiṋa nga holodei.

Kim Muller na Nadine Phillips

Kha ri pfesese

Nangani ṱhoho yone yone ya tshirendo kha mutevhe u tevhelaho:

	1. Vhana vha ḓiḓoroboni
	2. Tshikolo
	3. Muḓifho wa holodei

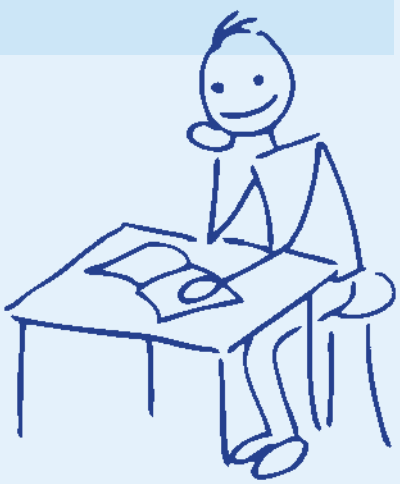

- Bugu dzi vhuelela 'mukhwamani'. Ni nga fara bugu dza tshikolo na nga mini?
- Hu bvelela mini mafheloni a korata iṅwe na iṅwe?
- Ni humbula uri vhagudisi vha vhidzelela, "Nga vhanna."
- Ni vhona u nga vhagudi vhavhili vho ṅwalaho tshirendo itshi vha funa ḓivhashango na ḓivhazwakale? Ndi ngani ni tshi ralo?

Kha ri ṅwale

Mutaladzi muṅwe na muṅwe afha fhasi u na ipfi ḽo swifhadzwaho. Livhanyisani ipfi ḽo swifhadzwaho na ipfi kha mutevhe ḽi ambaho zwo fhambanaho. Ni ṅwale phindulo ya fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe fhasi.

thoma	feila	takala	hevhedza	takadza

Vhagudisi vha a dinalea musi vhana vha sa gudi. _____

Dziṅwe thero tshikoloni dzi a bora u fhira dziṇwe. _____

Tshikolo tshi ima mafheloni a ṅwaha. _____

Ndi fulufhela uri ndi ḓo phasa ṇaṅwaha. _____

Vhagudisi vha a zhambelela musi vhana vha sa thetshelesi. _____

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi a siho.

vhawe	o vha	uno	uḽa	mu

Peter, mutukana wa Katlehong, o tshila nga dakalo na muṱa wawe u swika vhabebi _____

vha tshi lovha. O dzula na muṱa wa tsini fhedzi _____ a songo takala a shavha. Ngei

Johannesburg o ṱangana na tshigwada tsha vhana. A tevhela _____ na _____ vha

mu ṇea zwiḽiwa fhedzi vha si _____ vhudze uri hu iwa hani tshikoloni.

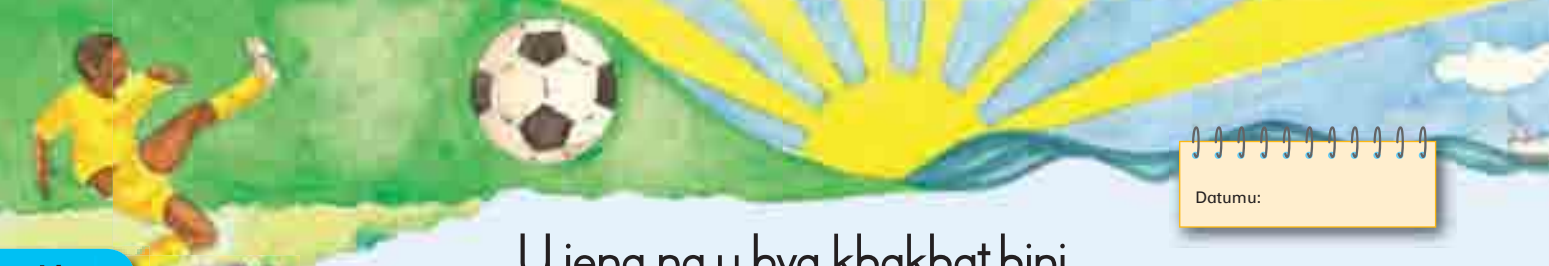

Datumu:

U jena na u bva khakhathini

Kha ri ṅwale Dzudzanyani maf hungo nga thevhekano yone. Ni a nombore I u swika 5.

	Peter o rambiwa u dzula na makhulu wa khonani yawe.
	Peter o shavhela Johannesburg.
	Peter o dzula na muṱa wa vhadzulatsini.
	Vhabebi vha Peter vho lovha.
	Peter o vha a tshi ya u dalela makhulu wawe bulasini Senekal.

Kha ri ṅwale Ṅwalani nganetshelo nga ha muthu ane na mu ḓivha o jenaho khomboni, tshikoloni kana hayani. Ṅwalani phara tharu. Shumisani maipf i aya:

Ene/vhone	Uyu/uḽa	tshone	zwone/vhone

Shumisani mbudziso idzi uri dzi ni thuse u humbula zwine na nga ṅwala. Muthu a tshi vhala nganetshelo a wane phindulo dza mbudziso dzoṱhe.

- Nganetshelo i amba nga ha nnyi?
- Muthu uyo u dzula ngaf hi?
- Muthu uyo o jena khomboni?
- Ndi ngani o jena khomboni?
- O jenisa hani khomboni?
- Ho bvelela mini kha uyu muthu?
- Muthu uyu o guda mini kha vhukhakhi hawe?

Kha ri ṅwale Ḓijieni ni Peter. Ni tea u ṅwala vhurif hi u ya kha makhulu wa khonani yaṋu ni khou humbela u dzula navho.

Humbulani;
- Ṅwalani ḓiresi yaṋu.
- Thomani na u f hedza maḽeḓere nga nḓila yone.
- Thomani f hungo nga leḓeredanzi.
- Ni shumise zwithoma.

Ṅwalani phara mbili. Kha phara ya u thoma vha vhudzeni uri ndi inwi nnyi nahone ni khou vha ṅwalelela mini. Kha ya vhuvhili ni vha vhudze uri ni ḓo ya tshikoloni na uri ndi ngani ni khou ṱoḓa u ya tshikoloni..

Teacher

Date:

Sign:

Mutambo

Thusani Peter u wana haya ha makhulu wa khonani yawe.

2

Datumu:

Lusunzi na ḽiivha

Kha ri ambe

- Ni vhona u nga phukha dzi a thusana? Hani?
- Phukha ṱhukhu i nga thusa phukha khulwane? Hani?
- Muthu muṱuku a nga thusa muthu muhulwane? Hani?
- Ni vhona u nga phukha dzi a amba dzoṱhe? Ṋekedzani mbuno dza phindulo dzaṋu.

Kha ri vhale

Lusunzi na ḽiivha

Ḽiṅwe ḓuvha hu tshi khou fhisa lusunzi lwo vha lwo dzula tsini na mulambo. " U bambela zwi nga ḓifha mani", lu tshi khou humbula. Lwa jenisa mulenzhe muthihi maḓini, lwa tevhedza nga muṅwe, lwa dovha muṅwe. Hu si kale lwa wela nga ngomu. Lutsinga lwa maḓi lwo vha lu na maanḓa lwe lusunzi lwa vho balelwa u bva maḓini.

"Thusani", lu a vhidzelela. "Ndi khou nwela khothe!" A huna we a lu pfa lu khou vhidzelela. Musi lusunzi lu tshi vho pfa uri ngoho lu khou nwela khothe, ha fhira ḽiivha ḽi tshi fhufha. Ḽa vhona uri lusunzi lu khomboni ḽa wisa ṱari ḽa wela ngomu maḓini. Ḽo vha ḽi tshi tou nga tshikwekwete tshine lusunzi lwa nga namela.

"Ndi a livhuha ḽiivha. Ḽiṅwe ḓuvha ndi ḓo ni thusa."

Ḽiivha ḽa sea. "Ni muṱukusa kha u nga nthusa, iwe kusunzi." ḽa fhufha ḽa ṱuwa.

Ha fhela miṅwedzi i re na tshivhalo. Liṅwe ḓuvha, lusunzi lwa vhona ḽiivha ḽo dzula kha muri.

Musi ḽi sa athu na u ri "Ndaa" ha ḓa muṅwe mutukana e na vhura na musevhe. O vha a tshi khou ṱoḓou u thuntsha ḽiivha. Nga u ṱavhanya, lusunzi lwa nambatela kha mulenzhe wa uyu mutukana lwa mu luma. "Eish!" ndi uḽa mutukana a tshi tshema, a laṱa na musevhe fhasi.

"Ndo livhuha," ndi ḽiivha ḽi tshi vhidzela ḽa shavha. "Ni muṱuku fhedzi no ntshidza."

Kha ri ambe

- Ndi ngani lusunzi lwo ṱoḓa u bambela?
- Ho bvelela mini khalwo?
- Ḽiivha ḽo lu tshidza hani?
- Lusunzi lwo tshidza hani ḽiivha?

Kha ri ṅwale

Vhekanyani maipfi aya nga mutevhe wa alifabethe. Nomborani maipfi kha khaḽomu iṅwe na iṅwe u bva kha I u swika kha 5.

	ḽiivha
	wisa
	khombo
	nwela
	ḓuvha

	lusunzi
	na
	musevhe
	kule
	ḽa

	ṱavhanya
	lwone
	maanḓa
	tzhema
	thuntsha

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U humbula nga lusunzi na ḽiivha

Kha ri pfesese

Ni vhona u nga mafhungo aya o bvelela nga khalaṅwaha ifhio?
Nangani nthihi. Ndi ngani ni tshi ralo?

tshilimo	vhuria	tshifhefho	tshimedzi

Nganetshelo iyi ndi febuḽu? Febuḽu ndi mini? Nangani phindulo nthihi:

	1. Nganetshelo ine phukha dza vha vhatambi vha gudisaho ngudo.
	2. Nganetshelo i re na vhadzimu na vhakundi.
	3. Vhurifhi vhupfufhi

Nangani maṅwe maipfi a u ṱalutshedza lusunzi.

muhali	goswi	silinga	sa londa	londa	tetemela	shavha

Shumisani maipfi mararu kha u ṅwala mafhungo mararu.

Kha ri ṅwale

Talani mutaladzi wa u livhanyisa fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe
ḽi re kha tsha monde nga mafhungo one a re kha tsha uḽa

Ho vha hu tshi khou fhisa		a hu na o zwi pfaho.
Ḽiivha a ḽi ngo kholwa lusunzi musi lu tshi ri		ḽi tshi wisa ṱari.
Ḽiivha ḽo tshidza lusunzi musi		lusunzi lu tshi mu luma.
Munna o tzhema musi		lu nga thusa ḽiivha.
Lusunzi lwo vhidzelela fhedzi		lusunzi lwa pfa lu tshi tama u bambela.
Muzwimi o jia musevhe wawe na vhura		a tshi itela u thuntsha ḽiivha.

Kha ri ṅwale

Ṱumekanyani mafhungo. Shumisani mafhungo a re afho fhasi.

na	ngauri	fhedzi

Tsumbo:

Ḽiivha ḽo wisela ṱari maḓini.
Ḽo vha ḽi khou ṱoḓa u thusa lusunzi.
Ḽiivha ḽo wisela ṱari maḓini ngauri ḽo
vha ḽi tshi khou ṱoḓa u thusa lusunzi.

Lusunzi lwo vha lu tshi khou swa.
Lwo vha lu tshi khou ṱoḓa u bambela.

Mutukana o vha e na musevhe na vhura.
O vha a khou ṱoḓa u thuntsha ḽiivha.

Ḽiivha ḽo sea.
Ḽo vha ḽi sa humbuli uri ḽi nga thusiwa nga lusunzi.

Mutukana o ṱoḓa u thuntsha ḽiivha.
Lusunzi lwa mu luma.

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi o ṱahelaho. No itelwa ḽa u thoma sa tsumbo.

Tshithihi	Zwinzhi
tshisusu	zwisusu
lusuzni	
	ṋotshi
	thunzi
lunyunyu	
ḽiivha	

Datumu:

Lusunzi lu ḓisa mafhungo maḓifha hayani

Kha ri vhale

Lusunzi na lusunzi

Masunzi a davhidzana hani? Ha koni u amba fhedzi a tea u vhudzana zwine zwa khou bvelela. A zwi ita hani? A bvisa feḓa ḽa tshipentshela.

Ni khou ḽa sangweji. Hu wela matshakatshaka a vhurotho fhasi. Hai, a hu na ndavha. A hu na vhusunzi hafha. Fhedzi imani nyana. Hu na lusunzi luthihi, vhuvhili vhu no khou sedza matshakatshaka. Hai, zwino ndi thaidzo. Vhusunzi vhu si gathi a vhu vhaisi muthu. Fhedzi sedzesani. Zwikhokhonono izwi zwiṱukuṱuku zwi khou fhefheḓisa zwitzhila zwazwo.

Hu si kale, luthihi lwa gidima lwa ngalangala. Ndi muṱoḓi o wana zwiḽiwa zwino u khou gidimela u vhidza shango ḽoṱhe. Fhedzi lu tea u humbula nḓila ya u vhuya zwiḽiwani. Vhusunzi a vhu na ṋayo. Lu sia feḓa.

Musi muṱoḓi a tshi swika kha tshiṱaha u vhudza maṅwe masunzi nga feḓa uri o wana zwiḽiwa. Zwino hu na dakalo fulu. Hu si kale ho bva, hu khou gidima nga murahu ha muṱoḓi nga murahu hu sala feḓa. Hu si kale hu na muduba muhulu wa vhusunzi fhasi. Matshakatshaka a khou ṱuwa o livha tshiṱahani.

Kha ri pfesese

- Vhusunzi vhu "amba" hani?
- Vhu wana hani nḓila ya u humela tshiṱahani?
- Ni vhona u nga vhusunzi ho tshikafhala kana ho kuna? Tikedzani phindulo yaṋu.

Livhanyisani maipfi a re kha tsha uḽa afho fhasi na zwine a amba. Talani mutalo u bva kha ipfi u ya kha ṱhalutshedzo.

davhidzana	muthu o rumelwaho u ṱoḓa mafhungo
tshiphuphuledzi	guma ḽa vhusunzi vhu dzulaho hoṱhe
shango ḽoṱhe	amba
muṱoḓi	tshithu tsho imelaho nṱha kha ṱhoho ya lusunzi

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi aya kha u fhedzisa mafhungo.

Ndi	a vhu	zwi dini	ndavha	Ndi

Vhusunzi _____ ambi hoṱhe. Vhu davhidzana nga tshiphuphuledzi.

Musi _____ ni tshi wisa matshakatshaka, vhusunzi vhu a a doba.

A _____ arali na wisa matshakatshaka a zwiḽiwa. Vhusunzi vhu ḓo ḽa matshakatshaka.

_____ zwone! Khosi ya vhusunzi i dzula shangoni ḽa vhusunzi.

Ee! Vhonani fhaḽa. _____ shangoni ḽa vhusunzi.

Datumu:

U dzudzanya nganetshelo

Kha ri ṅwale Vhekanyani mafhungo nga thevhekano yone uri a ite phara.

Nga murahu ha tshifhinga lusunzi lwa vhona u nga lu ḓo fa lwa vhidzelela u itela u wana thuso.
Musi hu tshi khou fhisa lusunzi lwo humbula u ḓiambusa mulamboni.
"Ni songo vhilahela," ndi ḽiivha. "Ndi ḓo ni thusa."
Mashudumavhi, lwo jenesa lwa wela ngomu.
"Ndo livhuwa. No ntshidza," ndi lusunzi. "Ndi ḓo ni thusa ḽiṅwe ḓuvha."
Ḽa wisela ṱari ngomu mulamboni.
Lusunzi lwa shumisa ṱari sa tshikwekwete.

Kha ri ṅwale Jenisani mafhungo.

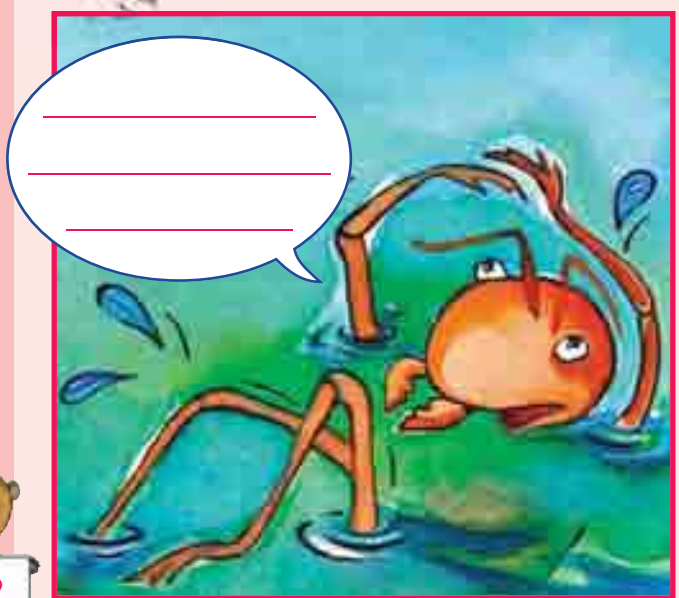

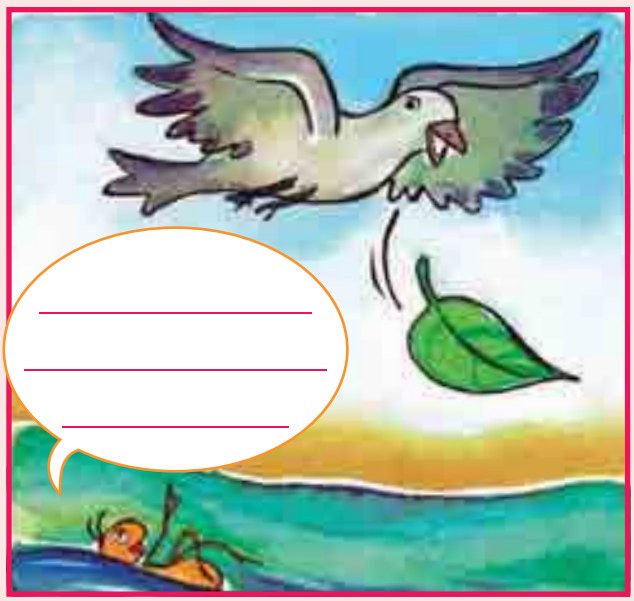

Kha ri ḓiphiṋe

Vhonani uri ni nga shandukisa hani ḽeḓere ni tshi sika ipfi ḽiswa.

Tsumbo:

Shandukisani tala uri ḽi vhe tila nga maga maṋa.

tala	ṱala	ṱola	ṱula	tila

Zwino talani mutalo nga fhasi ha ḽeḓere ḽi shandukisaho ḽiga ḽiṅwe na ḽiṅwe

lala u ya kha lila nga maga maṋa

lala	ḽela	lela	lula	lila

thula u ya kha thola nga maga mavhili

thula	thela	thola

konḓa u ya kha kona nga maga maṋa

konḓa	kunda	kula	kola	kona

Lingedzani u ḓiitela iyi nga inwi muṋe
fhola u ya kha fhela nga maga mararu

phindulo a si iyi: fhola fhula fhala fhela

Datumu:

Nganetshelo ya u sikwa ha Vharva

Kha ri ambe

- Ni vhona u nga ipfi tsiko ḽi amba mini?
- No no vhuya na sika tshithu?
- Ndi nnyi ane na vhona u nga o sika shango?
- Ndi nnyi ane na vhona u nga o sika inwi?

Kha ri vhale

Lungano lwa Vharwa (Vhasan) lwa tsiko

U rangani musi ḽifhasi ḽi tshi sikiwa, Nyammbeula o vha e hone. Ṋotshi yo mu hwala a pfuka magabelo a maḓaje a titaho a re ḽifhasini ḽoṱhe. ṋotshi ya pfa yo farwa nga phepho khulu khathihi na u neta. Ya ṱingaṱinga i tshi ṱoḓa fhethu ho omaho, hu re na mavu hune ya nga rula muhwalo wayo hone. Ya vho fhufha nga u ongolowa tshoṱhe zwino nahone i tsinitsini na maḓi. Ho no vha fhaḽa, ya vhona dzuvha ḽitshena ḽe ḽa vha ḽo ṱharamuwa lwa hafu (ḽi songo fhelela)

Ṋotshi ya vhea Nyammbeula ngomu mbiluni ya dzuvha ha vha u ṱavha mbeu ya muthu wa u thoma ngomu ha Nyammbeula. Mbeu iyi ya dzuvha yo vha yo tsireledzwa kha maḓumbu na maḓi.

Ndi fhaḽaha iḽa ṋotshi i tshi mbo ḓi fa. Nyammbeula a phaphama nga matsheloni ḽo tsha ḽo tou

kelengende, ha mbo vha hone u bebwa ha Murwa (Musan) wa u thoma.
Nyammbeula a no rabela ndi mudzimu wa Vharwa we a sika na u ira madzina zwithu. Ndi Nyammbeula a no nisa mvula na u ita uri vhazwimi vha wane phukha nnzhi. Nyammbeula u tsireledza vhathu kha malwadze na khombo dzine dza nga vha wela. Fhedziha, Vharwa a vha rabeli Nyammbeula. Vha rabela ḓuvha, ṅwedzi na n̂aledzi, hu si Nyammbeula.

Kha ri ambe

- No no vhuya na vhona Nyammbeula u no rabela?
- Ni nga shumisa ipfi l̂ifhio u ṱalutshedza Nyammbeula a no rabela?
- Nyammbeula a no rabela u itela vhathu vha Vharwa zwivhuya zwifhio?
- Ndi zwa ndeme u itela vhathu zwivhuya?
- Ambani nga zwithu zwivhili zwivhuya zwe na ita.

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi na zwine a amba.
Talani mutalo u livhanyisaho ipfi na zwine l̂a amba.
Ni ṅwale maipfi aṇu kha ṱhalusamaipfi yaṇu.

IPFI
u vha hone
magabelo
tshiomate
muhwalo
tsireledza

ṰHALUTSHEDZO
lwanzhe
zwithu zwi konḓaho u hwala
zwi thivhela khombo kha u nga bvelela
khwaṱha
u vha huṅwe fhethu

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U humbula nga Nyammbeula, Vharwa na ṋotshi

Kha ri pfesese

Ḽiṅwe dzina ḽa Vharwa ndi ḽifhio? Nangani kha maipfi a re afha fhasi.

Bushmen	Xhosa	Zulu	Tsonga

Ṋotshi na nyammbeula u no rabela vho khwaṱhisedza uri ṅwana wa u thoma wa Murwa o bebwa.

Ni vhona u nga ndi ngani ho nangwa ṋotshi. Nangani ipfi ḽa khwiṋe ḽa u fhedzisa mutaladzi:

luma	vhaisa	raha	rwa

Muṅwali o nanga ṋotshi ngauri i a kona u _____ zwiṅwe zwikhokhonono zwine zwa lingedza u i imisa.

Nyammbeula u tsireledza Vharwa kha mini?

Vharwa vha rabela nnyi?

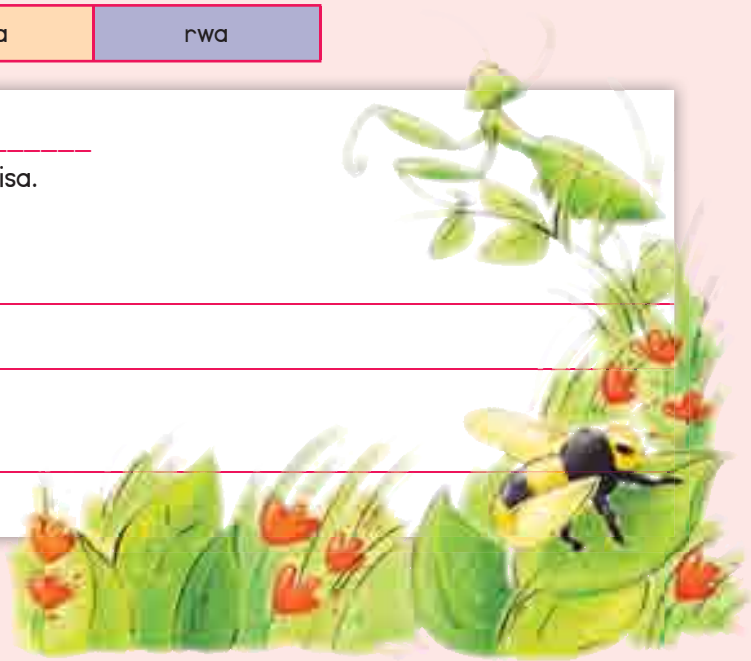

Kha ri ṅwale

Talani mutalo nga fhasi ha ipfi ḽi pfalaho u fana na ḽa u thoma.

lwela	lula	rwela	bola	zwino
buba	beba	ruḽa	baba	raba
wina	fa	wana	fana	mela
vhofha	shuma	fhufha	fhefha	wa
ṋaṋisa	dzula	dzikisa	dzinginyisa	wisa

Kha ri ṅwale

Fhedzisani thebuḽu.

Tsumbo: lila	lilela	lilelana
vhofha		
dzula		
naka		
veta		
ruḽa		

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani mafhungo aya. Ni thome fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe nga Mulovha.

Tsumbo:

Hu na maḓumbu na mvula.
Mulovha ho vha hu na maḓumbu na mvula.

Ṋotshi i hwala nyammbeula nga mulomo wayo.

Ṋotshi i vhea nyammbeula ngomu dzuvhani vhukati ha dzuvha.

Thanga yo tsireledzea kha mutsho u si wavhuḓi.

Nyammbeula u tsireledza vhathu kha khombo.

Jielani nzhele: Hu na madzina tshipentshela a zwipiḓa zwo fhambanaho zwa fhungo. Ḽiṅwe ndi ṋefhungo. Kanzhi hu vha hu dzina, nahone ḽi anzela u ḓa mathomoni a fhungo. Ḽi ni vhudza uri ndi nnyi kana ndi mini zwine zwa khou itwa kana u ita zwithu.

Talani mutalo nga fhasi ha ṋefhungo kha mafhungo a re afho nṱha.

Tsumbo:

Ann u na mmbwa.

Mvula i khou nnukadza.

Datumu:

Ndi vhulenda kana ndi u pfa nḓala?

Kha ri vhale

Miṅwe nyammbeula i no rabela yo lapfa 10cm hu na maga mararu kha vhutshilo ha nyammbeula a no rabela: gumba, vhana, na vhaaluwa. Vhana ndi vhaṱuku nahone a vha na mabesu. Minyammbeula i tshila ṅwaha muthihi fhedzi.

Minyammbeula i vhonala i na vhulenda vhukuma musi i tshi ṱoḓa zwiḽiwa. Ndo tshone tshikhokhonono tshi tshoṱhe tshi konaho u khonisa ṱhoho yatsho kha 180 digirii kana u fhira. Ndi hafu ya tshitendeledzi. Nyammbeula u zwima nga maṱo awo a no vhonesa.

Musi u tshi awela u vhea milenzhe ya phanḓa wa nga u khou rabela. Milenzhe ya phanḓa i na mipfa i ṱhavhaho ine ya shumiswa kha u fara zwiḽiwa. Minyambeula i no rabela i edza vhupo hayo, kanzhi ndi dala kana buraweni. I lindela tshipondwa tshi tshi swika tsini ya kona u tshi bata nga u ṱavhanya ya ḽa. Minyammbeula i no rabela i ḽa vhutswina, ṋowa, zwiḓula, zwiṋoni na zwibevha.

Vhathu a vha jii nyammbeula sa tshithu tshi no dina vhathu. Vhaṅwe vhalimi vha ngade vha fuwa minyammbeula uri i ḽe zwikhokhonono zwi no ḓisa tshinyalelo ngadeni dzavho. Milemalema na zwiṋoni zwi a ḽa minyammbeula i no rabela.

Kha ri pfesese

- Ndi ngani nyammbeula dzi tshi pfi nyambeula "i no rabela"?
- Musi ni tshi sedza nyammbeula, u vhonala wo naka. Wo naka? Bulani zwiitisi dsa phindulo yaṋu.
- Ni vhona u nga ni nga dzumbama maswina aṋu? Ṋekedzani zwiitisi dza phindulo dzaṋu.
- Maga mararu a vhutshilo ha nyammbeula i rabelaho ndi afhio?
- Ṅwalani mafhungo mavhili nga ndila ine nyammbeula i no rabela ya fara ngayo zwiḽiwa.

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi na zwine a amba. Talani mutalo u bva kha ipfi ḽi re kha tsha monde u ya kha ṱhalutshedzo i re kha tsha uḽa.

ḓitukufhadza	hune ra vha hone
mipfa	u kona u huvhadza
tshiḽiwa	u ḓifara zwavhuḓi
vhupo	maga ane zwithu zwi fhambanaho zwa itea
maga	phukha i vhulawaho u itela zwiḽiwa nga iṅwe
khombo	zwi ngaho mipfa

Kha ri ṅwale

Vhekanyani mafhungo aya nga mutevhe wone uri a ite phara. Ni songo hangwa u thoma mafhungo aṋu nga ḽeḓeredanzi na u fhedzisela nga tshiga tsha u awela.

Nyammbeula a phaphama nga matsheloni ḽo tsha ḽo tou kelengende, ha mbo vha hone u bebwa ha Murwa (Musan) wa u thoma.
Ndi fhaḽaha iḽa ṋotshi i tshi mbo ḓi fa.
Ho no vha fhaḽa, ya vhona dzuvha ḽitshena ḽe ḽa vha ḽo ṱharamuwa lwa hafu.
Ṋotshi ya vhea Nyammbeula ngomu mbiluni ya dzuvha ha vha u ṱavha mbeu ya muthu wa u thoma ngomu ha Nyammbeula.
U rangani musi ḽifhasi ḽi tshi sikiwa, Nyammbeula o vha e hone.
Ṋotshi ya mu hwala i tshi pfuka nṱha ha magabelo matswu o tingaho ḽifhasi ḽiswa.
Nyammbeula a no rabela ndi mudzimu wa Vharwa we a sika na u ira madzina zwithu.
Ndi Nyammbeula a no nisa mvula na u ita uri vhazwimi vha wane phukha nnzhi.

Datumu:

Zwinzhi nga nyammbeula

Kha ri ṅwale

Ṅwalani muvhigo nga nyammbeula i rabelaho.
Ṅwalani maf hungo mavhili nga f hasi ha ṱhoho iṅwe na iṅwe.

Nyammbeula u no rabela

Dzina ḽa muṅwali _____

Mbonalo yayo i hani

Hune ya dzula hone

Zwikhokhonono zwi ḽaho nyammbeula u no rabela

Zwiḽiwa zwi ḽiwaho nga nyammbeula u no rabela

Zwi takadzwaho zwe nda guda

Kha ri ṅwale

Livhanyisani mirero na ṱhalutshedzo. Talani mutalo u bva kha murero u ya kha ṱhalutshedzo.

MURERO
Ṱhoho thema i laya ṱhoho tshena.
Sila ḽi funwa nga muambari.
Ṋowa a i tevhelwi mulindini wayo.

ṰHALUTSHEDZO
Tshithu tshi nakela muṋe watsho.
Ni songo ya fhethu hu re na khombo.
Muswa u a kona u eletshedza muhulwane kha zwiṅwe.

Zwino ṅwalani murero waṋu. U nga vha une na vho u ḓivha, kana une na tou ḓisikela.

Kha ri ḓiphiṋe

Ni nga wana khoudu ya ruḽa?
ṅwalani ḽeḓere ḽiṅwe na ḽiṅwe nga fhasi ha nomboro i re kha ruḽa. Ni wane mulaedza.

A 12, 14, 15
D 6
H 3, 9
I 1, 7, 10
K 12, 2
N 0, 11, 13
O 4
P 8
U 5
? 16

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Phikhokho i wana pfufho

Kha ri ambe

- Lavhelesani tshifanyiso tsha phikhokho. Ambani nga mathenga, mutshila, milenzhe yayo na ṋdila ine ya ima ngayo.
- Ni vhona u nga itshi ndi tshiṋoni tsho naka. Ho naka mini khatsho?

Kha ri vhale

Kalekale, phikhokho yo vha i tshiṋoni zwatsho. Mathenga na mutshila zwi buraweni na u vha na tshika. Yo vha i na milenzhe ya u vhifha yo onyekanaho. Ḽiṅwe ḓuvha musi Phikhokho i tshi khou tshela, Indra mudzimu wa lutombo, a fhira nga luvhilo.

"Ni khou ya ngafhi no tou hwalela?" ndi Phikhokho i tshi vhudzisa.

"Khosi ya tshiṱuhu Ravan u khou nngidimedza. Naho ndi mudzimu ndi tshi kona u vhaisa vhathu nga lupenyo, a hu na tshine tsha nga kwama Ravana. Tshine nda nga ita uri ndi ḓitsireledze kha Ravana ndi u tou shavha. Fhedzi a huna hune nda nga dzumbama hone hafha fhethu."

"Iḓani nga u ṱavhanya. Ndi ḓo imisa mutshila wanga inwi na kona u dzumbama nga ngomu."

Ravana a balelwa u vhona he Indra a dzumba hone a fhiruludza a tshi jena vhukati ha ḓaka.

"Ndo livhuha vhukuma," ndi Indra. "Ni tshiṋoni tshi si na lunako, fhedzi a ni ofhi. Zwino ngauri no sumbedza u vha muhali, ndi ḓo ni ita tshiṋoni tsho nakesaho shangoni ḽoṱhe."

Musi Indra a tshi amba, phikhokho ya mbo ḓi shanduka. Mathenga a vha mivhala ya lutombo ya u naka, mutshila wa nga baphathi ḽidala ḽa u naka ḽi re na maṱo a penyelelaho.

Phikhokho ya ḓisedza maḓini ya vhona yo nakesa. Ya thoma u ḓipfa i tshi tshimbila yo imisa na

mutsinga. Musi i tshi vhona phikhokho ya phambo, ye ya vha i songo nakesa, yo vha i tshi ṱharamudza mutshila u itela u ṱongisa lunako lwa mutshila wayo.
Fhedziha ndi mini tshe tshi si shanduke? Milenzhe! Tshifhinga tshoṱhe musi phikhokho i tshi sedza milenzhe yayo ya wana yo vhifha yo vha i tshi mbo ḓi kokodzela mutshila fhasi i tshi lingedza u dzumba iyo milenzhe ya thoma u zhamba.

Kale India ho vha hu tshi pfi musi Phikhokho i tshi lila, zwi amba uri hu ḓo vha na mithathabo, phenyo na mvula. Indra, mudzimu wa mvula na mithathabo o ita Phikhokho muḓiṋḓa wawe.

Kha ri ambe

- Phikhokho yo vha yo tou ita hani musi i sa athu shanduka?
- Yo ḓo tou ita hani nga murahu ha tshanduko?
- Yo ḓifara hani musi yo no nakesa?
- Ni a ḓivha muṅwe muthu ane a vhona u nga o nakesa?
- U ḓifara hani?

Kha ri ṅwale

Vhalani ṱhalutshedzo na u ḓadza mavhaka nga maipfi a khwiṋesa a no bva kha mutevhe.

ḓihudza	u vha muhali	vhifha	tzhema	mudiṋḓa

U lilela nṱhesa _____

Muthu a ḓiselaho muṅwe mafhungo _____

U sa naka na kathihi _____

U ḓijiela nṱha nga zwine wa vha zwone _____

U kona u livhana na u lwa na khombo _____

Datumu:

U humbula nga phikhokho

Kha ri pfesese

Nangani ṱhoho yone ya nganetshelo:

	Indra u shavha mudzimu wa nungo.
	Phikhokho yo wana hani mathenga ayo.
	Phikhokho na phikhokho ya phambo

Febuḽu ndi nganetshelo i ne kanzhi ya vha na vhabvubedzwa vha phukha nahone mafhungo ayo a si a vhukuma. Fhedzi i na ngudo ine ra guda khayo.

- Ni vhona u nga mafhungo a phikhokho ndi febuḽu? Ndi ngani ni tshi ralo.
- Ndi ngani Indra o shandukisa mathenga na mutshila zwa phikhokho?
- Ni vhona u nga phikhokho yo vha yo naka i sa athu shandukiselwa kha tshiṉoni tsha u naka kana yo naka yo no shandukiswa? Tikedzani phindulo dzaṉu.

Kha ri ṅwale

Shumisani maipfi a re tshibogisini u ṱalutshedza zwe phikhokho ya vha i zwone musi i sa athu naka na musi yo no naka!

tshiṉoni zwatsho	naka	lutombo lwa mivhala vhala	mudala	buraweni
tshika	maṱo a penyelelaho	seisa	onyana	

Mathomoni	Nga murahu

Kha ri ṅwale

Lavhelesani ṱhoho na mutaladzi wa u thoma wa tshirendo tshi re afho seli. Zwi ni vhudza zwine tshirendo tsha amba nga hazwo. Miṅwe mitaladzi i khou tikedza fhungo. I ni vhudza zwinzhi nga ha fhungo ḽihulwane, Fhedzi maṅwe mafhungo a si a tshirendo itshi. Mafhungo aya ha ni vhudzi zwinzhi nga ha muhumbulo muhulwane. Ni songo a jenisa musi ni tshi ṅwalulula tshirendo.

Phikhokho

Phikhokho, phikhokho, na mivhala yavhuḓi

Ḽitshere ḽiṱuku ḽa u takadza

Muvhala wa lutombo wa u naka, ndi tou tama
arali wo vha u wanga,

Phetheni dzingaho musengavhadzimu,

Hu na mivhala midala ya u naka, lutombo na ṱaḓa,

Ni thamuwa fhano na fhaḽa

matshimbilele aṋu a u naka, a maimo na u ḓihudza,

Na mutzhemo une na kavha,

Maṱo a penyaho na madala a u naka

Tswirr! Tswirr ni vhidza khonani dzaṋu

Ni fhusha maṱo a muvhoni.

Ṅwalululani tshirendo hu si na mitaladzi i songo teaho u jena khatsho:

Datumu:

Phikhokho ya u fuwa i khou rengiswa

Kha ri vhale

Phikhokho i khou rengiswa Nelspruit: Hu khou rengiswa Phikhokho ya lutombo ya u naka i re na miṅwedzi ya 14. Yo geredzelwa na u londotwa zwavhuḓi. I tshuwisa vha jenaho hayani nga nnḓa ha thendelo. I tshila sa tshifuwo tsha ngadeni nahone a i xeli. I lala murunzini wa ngadeni madekwana kana kha tshifhaṱo tshihulwane.

R250 kheshe

Founelani Vho Nguni kha
083 041 5678

Kha ri pfesese

- Vho Nguni vha khou rengisa mini?
- Vha khou ṱoḓa vhugai kha tshiṋoni?
- Uri "I tshuwisa vha jenaho hayani nga nnḓa ha thendelo" zwi amba mini?
- Ni vhona u nga tshiṋoni tsho luga kana tshi na vhuhali? Tikedzani phindulo yaṋu.
- Tshi na matshilisano? Tikedzani phindulo yaṋu.
- "U lala" ndi mini?

Kha ri ṅwale

Talani mitalo u bva kha ipfi kha tsha monde tsha tshibogisi u ya kha tsha uḽa u itela u fhedzisa mutaladzi.

Phikhokho i a tshimbila	naka na u vha na mutakalo.
Mathenga ayo o vha e	nga ipfi ḽihulu masiari.
Ya tzhema	i tshi mona na dandila.
Ya tshina	a u naka a muvhala wa lutombo.
I ḽa zwiḽiwa uri i dzule yo	nga u ḓihudza ngadeni.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani tshirendo nga ha phikhokho. Ni nga shumisa maipfi na mihumbulo kha iḽi bammbiri ḽa u shumela.

- Tshirendo tshi vhe na mitaladzi ya rathi fhedzi.
- Kha mitaladzi miraru ya u thoma:
  ṱalutshedzani uri phikhokho i na tshivhumbeoḓe hani
- Kha miraru:
  ṱalutshedzani phosho ine ya itwa nga phikhokho musi i tshi tshimbila.

Datumu:

U ṱ o ḓ a haya havhu ḓ i

Kha ri ṅwale

Vho Nguni vha khou rengisa phikhokho. Vhathu a vha ṱo ḓ i u rengisa zwifuwo zwavho. Fhedzi nga huṅwe vha tea u rengisa. ḓ ijieni ni na tshifuwo tshine na ṱo ḓ a u tshi rengisa. ṅwalani khungedzelo.

Kha khungedzelo yaṋu ni khwaṱhisedze uri:

- Ṱalutshedzani tshifuwo
- Ni ambe uri ndi ngani tshi tsha tshipentshela
- Ni ambe uri ndi vhugai

Ṅwalani dzina ḽaṋu na nomboro dza luṱingo dzine vhathu vha nga ni kwama khadzo. Arali ni tshi funa ni nga ola tshifanyiso tsha tshifuwo tshaṋu.

Kha ri ṅwale

Ṱumanyani maipfi (maiti) a re tshibogisini kha tsha monde na dzina ḽo ne ḽo teaho ḽi re tshibogisini kha tsha uḽa.

rungelela

pholisha

peta

nembeledza

saina

ḓadza

bammbisa

phaḓaladza

tsheke

jasi

fomo

maḓi

zwienda

bola

bammbiri

gunubu

Kha ri ambe

Izwi zwi amba mini?

No vhala nganetshelo ya musi phikhokho ya u vhifha i tshi nakiswa.
Ni vhona u nga "u ḓihudza sa phikhokho" zwi amba mini?

Zwino ambani nga ha uri izwi zwi amba mini:

- U hula sa ndou
- Hu bvuma na fhasi
- U takala sa thambelamaḓi
- U naka sa dzuvha

Datumu:

Ndau na mbevha

Kha ri ambe

- Ni vhona u nga tshipuka tshiṱuku tshi nga thusa tshihulwane? Hani?
- Ni a ḓivha nganetshelo ya bivhilini he muthu muṱuku a kunda muthu muhulwane?
- Ni vhona u nga muelo u ḓzula u wa ndeme? Ṋekedzani zwiitisi zwa phindulo dzaṋu.

Kha ri vhale

Ḽiṅwe ḓuvha mbevha mbili ṱhukhu tseṱha (gireyi) dzo vha dzi tshi khou ṱalela ḽidau ḽo lala ḓuvhani. "Pfukani nṱha ha ningo yawe", ndi iṅwe, "ri vhone arali a tshi ḓo vuwa."

Kubevha kwa pfuka nga nṱha ha ningo ya ndau, ha bvelela mini? Nazwino, ndau ya mbo ḓi vukuluku ya bata mbevha nga shimba ḽihulu ḽayo.

Ḽidau ḽo vha ḽo sinyuwa nga maanḓa i tshi khou ṱoḓa u ḽa kubevha kuseṱha kuṱuku. "Ndaa, ndi khou humbela u sa ḽiwa," ndi mbevha it shi luvhelela na u tetemela. "Ḽiṅwe ḓuvha ndi ḓo vha thusa!"

Ndau ya sea. "Iwe? Wo ṱukufhalesa lune u nga si thuse muthu, kubevha! U nga si vuwe wo nthusa!" Ngauri ndau yo vha i si na nḓala ya litsha kubevha kwa ṱuwa.

Hu si kalekale, ndau ya vha i tshi khou gidima henefho ḓakani. Ya mbo ṱangana na mambule e vhathu vha rea a u fasha ntsa. Ho vha hu nethe khulu, ndau yo vha yo fashiwa zwa u kwanyeledzwa. I sa koni u sutuka, fhedzi u vhomba i tshi kona.

"Thusani!" Thusani! i tshi vhomba. "Mphuluseni kha mambule aya."

Ha fhira ntsa. "Ndi nga si u thuse," ndi ntsa i no ralo. "Vhege yo fhelaho wo ḽa mukomana wanga."

Ha fhira muvhuḓa. "Ndi nga si u thuse," ndi muvhuḓa u no ralo. "Vhege yo fhelaho wo ḽa khaladzi anga."

Ha mbo fhira kubevha kuseṱha ku tshi gidima. "A wo ngo ndya vhege yo fhelaho," ndi kubevha ku no ralo. "Ndi ḓo u thusa."

Zwenezwo kubevha kwa thoma u shenga aḽa mambule. Kwa shenga, kwa shenga, kwa shenga. Nga vhuya, ḽi tshi vho fhefha kwa vha kwo no phula buli ḽihulwane kha nethe ḽine ḽa nga tenda uri ndau i kone u bva.

"Ndo livhuha khonani yanga ṱhukhuṱhukhu. Zwino ndi vho zwi ḓivha uri na phukha ṱhukhu dzi a kona u thusa phukha khulwane" ndi ndau i no ralo.

- Ni vhona u nga nganetshelo iyi ndi ngoho? Tikedzani phindulo yaṋu.
- Ni vhona u nga nganetshelo iyi i na pfunzo ine ya ni funza? Ndi ifhio pfunzo ya hone?
- No no vhuya na thusa muṅwe muthu kana phukha?
- Vhudzani kiḽasi uri no thusa nnyi na uri no thusa hani uyo muthu kana phukha iyo?

Kha ri ṅwale

Wanani maipfi kha nganetshelo a no amba uri "ṱhukhu" na "khulu". A ṅwaleni kha khoḽomu yone.

ṱhukhu	khulu

Datumu:

U humbula nga mbevha na ndau

Kha ri pfesese

Lavhelesani nganetshelo ya mbevha na ndau haf hu.
Ni vhona u nga ṱhoho ya nganetshelo iyi ndi if hio?

Febulu ndi nganetshelo i no ri f unza mikhwa kana ngudo.

Ni vhona u nga nganetshelo ya ndau na mbevha i a ri funza ngudo?
Ni vhona u nga ngudo ya hone ndi if hio?

Lavhelesani mirero iyi ni ambe uri wo teaho nganetshelo ndi uf hio:

	Mutuka wa haya ha vhif hi.
	U luvha a hu na mapone.
	Khosi ya ṱudza na vhalanda vha a ṱudza.
	Mmbwa ya ḽa iṅwe a i ṋoni.

- Ndi ngani mbevha yo dzindela ndau?
- Ndi ngani ndau yo humbula u sa ḽa mbevha?

Kha ri ṅwale

Ṱumanyani tshipida tsha u thoma tsha f hungo na tsha vhuvhili.
Ni kone u ṅwala maf hungo a re one (o teaho) kha tshikhala af ho f hasi.

Ndau khulu yo vha yo	uri ku sa vhulawe.
Kubevha kwa luvhelela kwo luvhelela	zwi re maṋo a f hiraho.
Ndau yo jena mambuleni ngauri	ganama ḓuvhani zwavhuḓi.
Mbevha yo vha i na zwivhuya	u ḓihudza.
Ndau yo vha i khou ṱoḓa u humbela pfarelo ya	yo vha i sa sedzesi.

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mafhungo kha thebuḽu. ni ṅwale mafhungo o fhelelaho nga fhasi ha thebuḽu. Ni songo hangwa u thoma fhungo ḽaṋu nga ḽeḓeredanzi na fhedza nga tshiga tsha u awela.

Ndau yo vha i khou ya u ḽa mbevha ngauri	ngauri
Ndau yo humbula u sa tsha ḽa mbevha	ngauri
	ngauri mbevha ndi ṱhukhu.
Ntsa yo hana u thusa ndau	ngauri
Ndau yo vhona u nga i na ndeme vhukuma	ngauri
	ngauri mbevha yo i tshidza.

Kha ri ḓiphiṋe

Itani muṱaṱisano na khonani dzaṋu u itela u vhona uri izwi zwithu ni nga zwi ita nga luvhilo lungafhani.

Lavhelesani nganetshelo ya ndau na mbevha.

- Talelani ipfi ḽine ḽa amba u sinyuwa.
- Tangeledzani ipfi ḽi ambaho u tetemela.
- Ṋeani muvhala ipfi ḽi ambaho u ṱafuna zwipiḓa nga zwipiḓa.
- Ṅwalani X tsini na ipfi ḽi ambaho tshipiḓa tshihulu tsha mavu o vuleaho.
- Swayani ipfi ḽi ambaho u luvhelela.

Datumu:

Serena u sengulusa nganetshelo ya Afrika

Kha ri vhale

Ndau dzi tshi swiṱula

Yo ṅwalwa nga Mary Pope Osborn, nyolo nga Sal Murdocca

Yo senguluswa nga Serena

Hei ndi nganetshelo i no amba nga Jack na Annie vho dalelaho Afrika. Vha vhona phuka dzo fhambanaho sa ṱhuḓwa, mbiḓi na khongoni. Thai ine vha ṱoḓa u i tandulula kha nganetshelo iyi ndi ya uri, "Muvhala wanga ndi wa musuku fhedzi naho ha nga takadza hani ni tea u thanyela khombo yo ntangaho." Vho kona u tandulula thai vha sa athu humela hayani.

Tshipiḓa tshine nda tshi funesa ndi tsha musi nḓou i tshi hasha Annie nga maḓi nga musingo. Bugu iyi i a takadza ngauri Annie u dzulela u tamba na phukha nahone Jack ha ṱoḓi a tshi ita zwithu zwo raliho ngauri u khou ofha uri u ḓo ṱangana na ndau. Ndi dovha nda funa tshipiḓa tshine Jack na Annie vha wana muṱhavhene wa Masai vha kovhekana phinatibatha naye. Zwifanyiso zwi re buguni iyi zwi nkhumbudza phukha dzine nda dzi vhona zuu.

Ndi vhona u nga vhana vha nga ḓiphiṋa nga bugu iyi ngauri vha ḓo guda nga phukha dzo fhambanaho nahone dzi takadzaho.

Kha ri pfesese

- Ndi nnyi o ṅwalaho bugu iyi?
- Ndi nnyi o olaho zwifanyiso zwa bugu iyi?
- Serena u funesa tshipiḓa tshifhio tsha bugu?
- Phindulo ya thai ya Jack na Annie ine vha tea u tandulula ndi ifhio?
- Ndi tshipiḓa tshifhio tsha Afrika tshe vha dalela? Arali ni sa zwi ḓivhi wanani hune vhaṱhavhane vha Masai vha bva hone.
- Olani tshifanyiso tshi yelanaho na tsenguluso iyi ya bugu.

Kha ri ṅwale

Nangani maipfi a re one a no bva kha tshibogisi u itela u fhedzisa mafhungo aya.

ṱavhanyedzesa	murahu ha	phanḓa ha	tsini na	ongolowesa

Ndau i _____ mbevha.

Mbevha i _____ ndau

Ntsa i _____ muvhuḓa.

Ndau i _____ muvhuḓa.

Muzwimi u _____ kha zwoṱhe.

Kha ri ṅwale

Lavhelesani tshifanyiso tsha mbevha i tshi khou fashulula ndau kha tshilibana. ṅwalani mafhungo kha bulo ḽa maipfi, ane na vhona u nga vha khou vhudzana.

Datumu:

Lumelisani mvuvhu

Kha ri ṅwale

- Ṅwalani nganetshelo
- Lavhelesani zwifanyiso na maipfi a ndeme a u pulanela nganetshelo yaṇu.
- Thomani nga u ita mepe wa buvhi. Ni shumise mabammbiri a mvetamveto.
- Jenisani maipfi a re na ndeme kha mepe wa buvhi.
- Dzudzanyani nganetshelo yaṇu u itela u lugisa vhukhakhi na u i khwiṇisa.

Maipfi a re khii
mulambo wa thophe, ṱhanga thungo ha mulambo, mahatsi, haya ha tshikhuvhugu tsha mvuvhu
ni songo ita izwo, kuṇoni ku no thusa, zwievhe na thatha, mme na khotsi
a hu na thuso, rembuluwani, zwi a dzindela
a tshi ṱoḓi khonani, i pfanaho na zwievhe na thatha
thatha na zwievhe zwi luma zwi sa imi, lingedza u ṱamba nga thophe, malumelo a thoma u zazamela
u vhona ḽilisakholomo,thusani, a thi nga ni nwisi khothe, zwino vho no vha khonani dza mbiluni

Teacher

Date:

Sign:

3

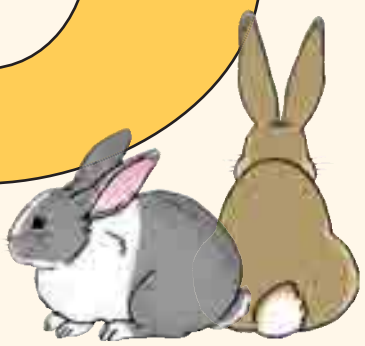

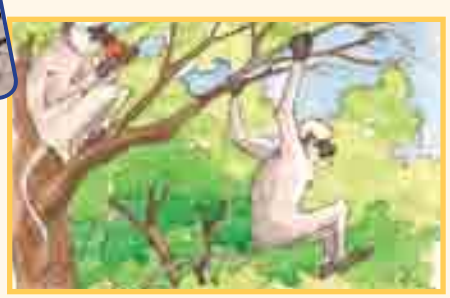

Datumu:

Ṱhulo (muvhuḓa) ya tshipentshela

Kha ri ambe

- Lavhelesani tshifanyiso
- Lavhelesani tshifanyiso tshi re kha tsha u ḽa. Ni vhona mini?
- Lavhelesani tshufanyiso tshi re kha tsha monde. Ni vhona mini?
- Zwifanyiso izwi zwo fhambana?
- Phambano i ngafhi?

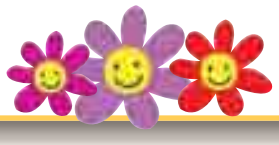

Kha ri vhale

U phulusa ṱhulo dza mulamboni

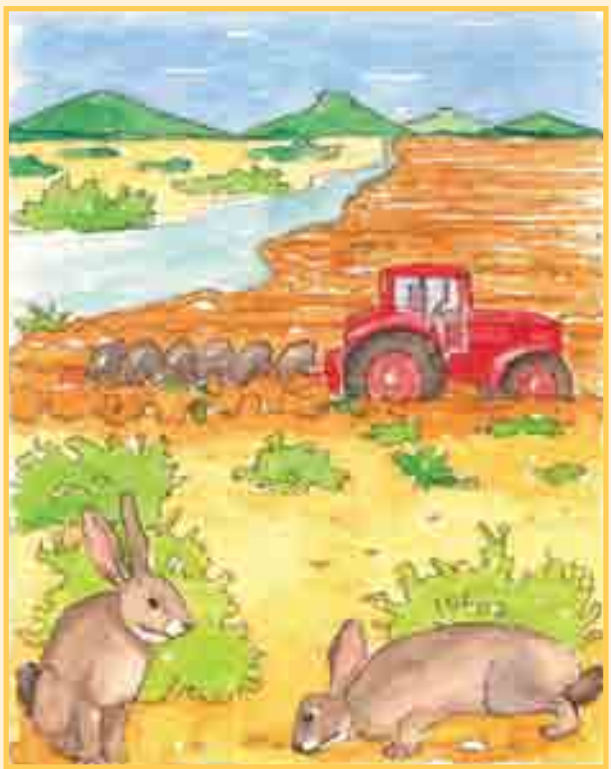

Ṱhulo dza mulamboni dzi wanala Afrika Tshipembe, kanzhi ngei Karoo. Mashudu mavhi ndi phukha dzi re khomboni vhukuma. Dzi khomboni ya u ngalangala tshoṱhe.

Ṱhulo dza mulamboni dzi tshila milamboni ya Karoo. Mavu a hone a ita uri dzi kone u fukula dziforo zwi tshi leluwa. Ṱhulo dza mulamboni dzi alusa vhana vhadzo milindini, ndi vhana vhane vha vha vhe vhaṱukuṱuku musi vha tshi bebwa – vha tshi tou fhira nyana bogisi ḽa metshisi. Vha pfi vhuṱhulwana.

Vhaṅwe vhorabulasi vha lima masimu tsini na milambo. Zwenezwo maṱaka na zwiṱaka zwine zwa ṱoḓiwa nga ṱhulo dza mulamboni ho swika he a tshinyadzwa. A si fhethu hunzhi hune idzi ṱhulo dza nga dzula hone dzi tshi alusa vhana vhadzo.

Dzangano ḽa Phukha dza ḓaka ḽa Afrika Tshipembe (South African Wildlife Society) ḽi khou lingedza u phulusa ṱhulo dza mulamboni. Vhaṅwe vhorabulasi Karoo vho tenda u tsireledza ṱhulo bulasini dzavho. Hu na mbekanyamushumo (phurogireme) ya u fuwa ṱhulo ngei *De Wildt Nature Reserve*. Ndi henefha hune vha fuwa ṱhulo dzo tsireledzea. Vha fulufhela uri vha ḓo kona u vhuedzedza ṱhulo idzi ngei Karoo, hune ha vha hone haya hadzo.

Kha ri ambe

- Nganetshelo iyi ndi ya nga mini?
- Ṱhulo dza milamboni dzi fana na ṱhulo zwadzo?
- Ndi ngani dzi tshi pfi ṱhulo dza milamboni?
- Ṱhulo dza milamboni dzi khomboni? Ambani uri ndi ngani ni tshi ralo.

Kha ri ṅwale

Kha rou iṅwe na inwe, livhanyisani ipfi ḽa u thoma, ḽo swifhadzaho, na zwine ḽa amba. Maṅwe maipfi kha mutevhe a amba zwi fanaho. Nangani ipfi ḽa khwiṋesa.

Ni ṅwale maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yaṋu.

tshuwiswa	fhela	sinyuwa	ngalangala	nyofho
phukha dzi mamisaho	zwiṋoni	ṋotshi	phukha	zwiḓula
ngalangala	wana zwiṱuku	si wanale	engedzea	vhuya
foro	thanele	milindi	migodi	miri
tshinyadzwa	shushedzwa	vhaiswa	siiwa	thuthekanywa

Datumu:

U humbula nga ṱhulo dza milamboni

Kha ri pfesese

- Ṱhulo dza mulamboni dzi wanala ngafhi?
- Vhana vhadzo vha tshi bebwa vha vha vhe ngafhani?

Ndi ngani hu na ṱhulo dza milamboni dzi si gathi dzo salaho. Ṅwalani mafhungo mavhili.

Vhorabulasi vha khou ita mini u tshidza ṱhulo dza milamboni? Ṅwalani zwivhili.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani khanedza dza maipfi aya.
Ni nange ya khwiṋe i no bva tshibogisini.

tsireledzo	ṱuwa	fana	khomboni
hanedza	tshilimo	musadzi	fhambana
khombo	luga	tshiduna	tendelana

munna _____

khombo _____

tenda _____

vhuya _____

fhambana _____

Kha ri ṅwale

Mafhungo aya a ṱhulo dza milamboni, fhedzi mafhungo maṱanu a amba nga ṱhoho nthihi ngeno mavhili a sa weli afha, a amba nga ha zwiṅwevho.
Ndi mafhungo afhio a sa weli afha?

	Ṱhulo dza milamboni dzi dzula khunzikhunzini dza milambo ya Karoo.
	Mavu a Karoo o tea kha u ita dziforo.
	Dzi ḽa zwimela zwine zwa mela tsini na milambo
	Ṅwana wa hone u lingana na bogisi ḽa metshisi.
	Dzi khomboni ya u ngalangala.
	Vhorabulasi vha no lima tsini na milambo vha tshinyadza foro dzadzo.
	Vhana vha hone ndi vhaṱukuṱuku

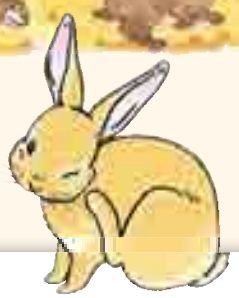

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani mafhungo a re afha fhasi zwiwo zwao zwi tshi nga zwo itea kale.

Hu na ṱhulo dza milamboni nnzhi Karoo.

Hu bebwa vhana vhanzhi vha ṱhulo idzi ṅwaha muṅwe na muṅwe.

Vhorabulasi vha lima masimu a re tsini na milambo.

Vha tshinyadza maṱaka na zwimela.

Datumu:

Nomboro dzi anetshela nganetshelo i sa takadzi

Kha ri vhale

Lavhelesani girafu. Vhalani nomboro dzi re kha tsha monde na datumu nga dzi re fhasi.

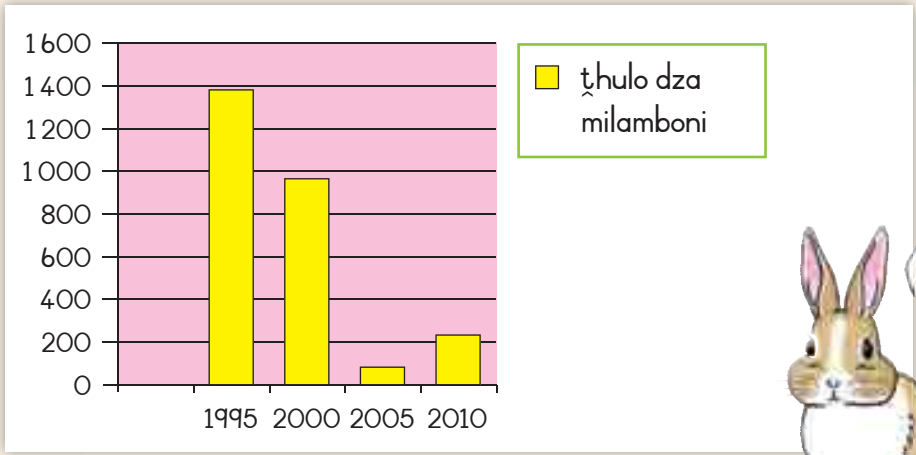

Kha ri pfesese

- Girafu i sumbedza mini?
- Ho vha hu na ṱhulo nngana dza milamboni nga 1995?
- Ndi nga ṅwaha ufhio he ha vha hu na ṱhulo ṱhukhusa?
- Tshivhalo tsha ṱhulo dza milamboni tsho gonya vhukati ha 2005 na 2010? Ndi ngani?

ṱhulo ndi lushaka lwa tshipuka tsi re khomboni? Zwi amba mini? Nangani phindulo nthihi kha tharu.

	1. Dzi khomboni ya u ngalangala lwa tshoṱhe.
	2. Dzi khou pfuluswa dza iswa kha tshiṅwe tshipiḓa tsha Afrika Tshipembe.
	3. Dzi khou iswa bulasini dzi re nnḓa ha Karoo.

Ṅwalani phara nga u fhungudzea ha ṱhulo dza milamboni vhukati ha 1995 na 2010. Phara yaṋu i songo fhira mitaladzi ya malo.

Kha ri ṅwale

Vhana vha phukha idzi vha vhidzwa u pfi mini?
Ṅwalani ipfi ḽa vhukuma tshikhalani tshe na n̂ewa.

Ho vha hu na mmbwa nnzhi phakhani.

Ho vha hu na _____ nnzhi phakhani.

Zwimange zwo shavha mmbwa.

_____ zwo shavha mmbwa.

Ṱhulo dza milamboni dzi dzula tsini na khunzikhunzi dza milambo ya Karoo.

_____ dza milamboni dzi dzula tsini na khunzikhunzi dza milambo ya Karoo.

Vhunzhi ha masekwa a bambela mulamboni.

Vhunzhi ha _____ a bambela milamboni.

Kholomo dzi fula hatsi vhudala.

_____ dzi ḽa hatsi vhudala.

Datumu:

U londota zwipuka

Kha ri ṅwale

Hu na zwo khakheaho kha ndivhadzo iyi. Zwi lulamiseni. Swayani ipfi ḽo khakheaho ni tale mutalo u tshi bva kha ipfi nga nnḓa ha mutalo ni ṅwale ipfi ḽi re ḽone hanefho.

Ṱhulo dza milamboni

Ṱhulo dza milamboni dzi khomboni ya u nga ngalangala Karoo.

Masipala u ṱoḓa uri vhorabulasi vha hanefho vha vha mbo ḓi litsha nga u ṱavhanya u lima masimu a re tsini na khunzikhunzi dza mulambo.

Ṱhulo dza milamboni dzoṱhe ndi phukha dzo lavheleleaho zwino. A wanalaho a tshi khou vhaisa ṱhulo u ḓo badeliswa R1000

Nga ndaela ya Raḓorobo

Kha ri ṅwale

Humbulelani uri mbevha tshena dzi khomboni ya u ngalangala. Shumisani bogisi ḽi re afho fhasi u ṅwala ndivhadzo ni nambatedze kha muri wa hanefho ha haṋu. Kha ndivhadzo yaṋu ni:

1. Humbele whadzulapo vha jie vhuḓifhinduleli ha mbevha dzi si gathi.
2. Ṱalutshedzani ha u tsireledza uri ndi ngani ni tshi khou ṱoḓa u phulusa mbevha idzi.
3. Vha vhudzeni uri vha dzulele u kanzwa mbevha idzi nga tshizi ya tshipentshela.

Ndivhadzo iyi i tea u vha ndaela ya Minisiṱa wa Zwipuka.

U ngalangala ha mbevha

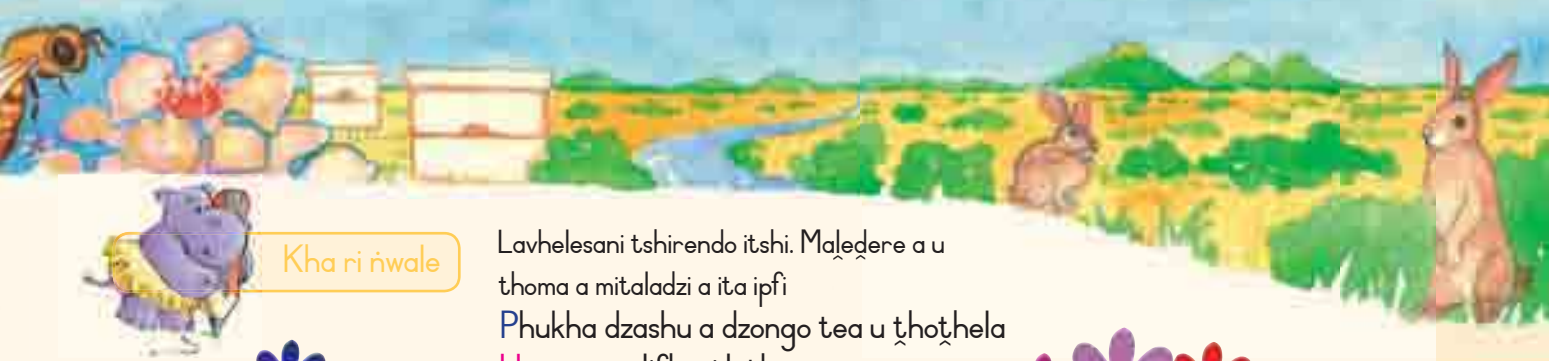

Kha ri ṅwale

Lavhelesani tshirendo itshi. Maḽeḓere a u thoma a mitaladzi a ita ipfi

Phukha dzashu a dzongo tea u ṱhoṱhela
U mona na ḽifhasi ḽoṱhe
Tikani zwipuka zwi lamulelwe
A ri shume roṱhe?

Ṅwalani tshirendo nga ndila yeneyi. Tshirendo tshaṋu tshi tea u amba nga maḓi. Ni shumise ipfi MAḌI kha u sika maḽeḓere a u thoma a mutaladzi muṅwe na muṅwe.

M

A

Ḍ

I

Kha ri ṅwale

Tangedzelani ipfi ḽi re na raimi na ipfi ḽa u thoma. Muthihi wa mitaladzi iyi u na maipfi mavhili a raimaho. A waneni.

mulindi	tshivhindi	fhasi	dzula	nnyi
hafula	sea	fhulula	lila	kholomo
wela	fhela	ḽa	wisa	hana
thanda	thunda	raha	fula	fela
wisa	nwa	lwa	rwisa	bva

Mutambo

Paḓulani khoudu. Ṋeani ḽeḓere ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽa alifabethe nomboro, ni thome nga A = 1.

A = 1	B = 2	C = 3	D = 4	E = 5	F = 6	G = 7	H = 8	I = 9
J = 10	K = 11	L = 12	M = 13	N = 14	O = 15	P = 16	Q = 17	R = 18
S = 19	T = 20	U = 21	V = 22	W = 23	X = 24	Y = 25	Z = 26	

Zwino bulani uri izwi zwi amba mini

14 4 9

4 26 21 12 1

6 8 1 14 15

13 21 19 14 4 1

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Ṋotshi i no tshina

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe nga hazwo.

Kha ri vhale

Ṋotshi dzi no tshina

Humbulani nga ḓuvha ḽa tshilimo. No dzula nnḓa ḓuvhani, ni khou swura nyamunaithi. Ho dzika ho tou hwii nga nnḓa ha muungo u no sokou ri ziii! Wa dovha wa ima. Na bvisa tshanḓa na jia nyamunaithi yaṋu na kona u ku vhona; ndi kukhokhonono kuṱuku kwa buraweni kwa vhumvele ku no khou ṋanzwedzela lumeme lwa ngilasi yaṋu. Ndi ṋotshi. Ndi ṋotshi ya ṱhalazwiḽiwa ine mushumo wayo ha vha u ṱoḓela dziṅwe ṋotshi dzi re phakhoni yayo zwiḽiwa.

Nga minete muthihi kana mivhili i mbo ḓi ṱuwa ya ya u sevha dziṅwe ṋotshi nga zwe ya wana.

Tsha u thoma tshine ya ita i tshi vhuya phakhoni ndi u nyanyula idzi dziṅwe. I zwi ita nga u ita tshadzunguluwe. Musi i khou tshinatshina ngaurali, i ita na u dzinginyisa muvhili. Ṋotshi dzoṱhe dza i tanga u itela u pfa muṋambiṱelo wa jusi u re khayo. Dzi tshi nukhedza dzi shumisa zwiphuphuledzi, zwino dzi mbo ḓi kwama iḽa jusi i re kha ṋotshi nga zwiphuphuledzi zwadzo.

Arali ṋotshi dzi tshi pfana na muthetshelo na munukho wa nyamunaithi yaṋu dzi ḓo thetshelesesa ṱhalazwiḽiwa iyi. Ṱhalazwiḽiwa i isa phanḓa na u davhidzana nadzo nga u tshina na u dziunginyisa muvhili wayo. I tshi dzinginyisa muvhili nga u ṱavhanya, zwi amba uri zwiḽiwa zwi kule vhukuma.Ya dzinginyisa

muvhili nga u ongolowa, zwi amba uri zwiḽiwa zwi tsini. Zwino ṋotshi dzi a ḓivha uri dzi nga fhufha vhukule vhungafhani dzi tshi tevhelela nyamunaithi yaṋu.

Zwino ni songo lenga u khobisa nyamunaithi yaṋu ngauri ni nga fhedza ni tshi vho kovhekana nyamunaithi na ṋotshi dza maḓana o vhalaho!

Kha ri ambe

- Ṋotshi dzi shuma dzi dzoṱhe kana na dziṅwe ṋotshi?
- Ndi ngani ni tshi humbula nga u ralo?
- Ndi mbuelo dzifhio dzi re hone kha u shuma noṱhe?
- Ni a funa u shumisana na vhaṅwe kana ni funa u shuna ni noṱhe? Ambani uri ndi ngani?

Kha ri ṅwale

Kha rou iṅwe na iṅwe, livhanyisani ipfi na zwine ḽa amba. maṅwe maipfi kha mutevhe a amba zwi no fana. Nangani ipfi ḽa khwiṋesa.
Ṅwalani ipfi ḽo swifhadzwaho na ḽo livhanaho naḽo kha dikishinari yaṋu.

lumeme	vala	fureme	luboboḓa	mukano
tshiko	tshiitisi	tshisima	ṋetshedza	ḓisa
ṋotshi i no u zwima zwiḽiwa	muzwimi	muḽi	u wana	u ṱoḓa
tshiphuphuledzi	fiḽa	luṱaledzi	eriaḽa	tshiṱanganedzi
dzungudza	mbungu	dzinginyisa	monisa	khonisa

Olani zwifanyiso zwi no amba nga mutaladzi uyu.
Ṋotshi ya fhufha itshi pfuka masimu i tshi ya kha kusidzanyana kwe kwa vha kwo dzula fhasi ha muri ku tshi khou nwa jusi. Kwa lingedza u i swiswa nga tsha monde kwa tevhula jusi ye ya vha i tshaṋḓani tsha u ḽa.

Datumu:

U humbula nga ṋotshi na mutoli

Kha ri pfesese

Sedzani hafhu nganetshelo ya ṋotshi.

- Ndi ngani ṋotshi yo thetshela nyamunaithi ya kusidzanyana?
- Ndi ngani ṋotshi yo humela bakoni?
- Dziṅwe ṋotshi dzi no shuma dzi vhona hani uri dzi khou takalela zwe dza wana kha notshi ya u tshela zwiḽiwa?
- Maipfi "u sedzesa" a amba mini?

	1. U jiela nzhele
	2. U sendela tsini na ṋotshi
	3. Tshigwada tshi re tsini na ṋotshi

Ṋotshi dzi ita mini u sumbedza uri zwiḽiwa zwi kule kana tsini?

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mafhungo. Shumisani maipfi a re tshibogisini.

pfala	vhona	pfa nga munukho	pfala	pfa

Mme anga vho ita mabesikitsi nga mutoli na ṋotshi. Ndo vha ndi tshi a _____ a tshi khou bagiwa.

Arali nda nga lavhelesa zwavhuḓi ndi _____ ṋotshi dzi khou jena phakhoni.

Zwi _____ hani u kwama ṋotshi?

Ni songo khobisa nyamunathi yaṋu. Thetshelesani, ndi khou _____ maḓana a ṋotshi a tshi khou ḓa!

Ni khou ṱoḓa u thetshela sangweji ya mutoli?

I 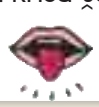 _____ i tshi ḓifha.

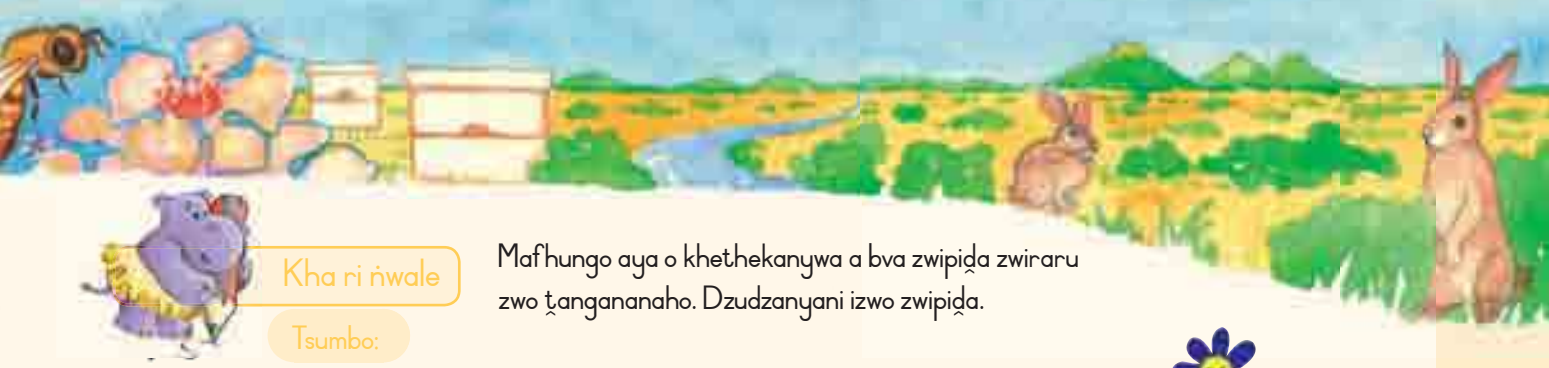

Kha ri ṅwale

Tsumbo:

Mafhungo aya o khethekanywa a bva zwipiḓa zwiraru zwo ṱanganananaho. Dzudzanyani izwo zwipiḓa.

Mugudisi wanga u khou ḽa sangweji ya mutoli.

Ṋotshi	dzi khou lavhelesa	phakhoni.
Musidzana	u khou lilela	sangweji yawe ya mutoli.
Vhaṅwe vhatukana	vha khou mu itela	ḓami ḽa mutoli.
Ṅwana	u khou ḽela	u wana mutoli wawe phakhoni.
Muṱa wanga	u khou lingedza u	sangweji ya mutoli u itela mugudisi.
Mugudisi wanga	dzi khou fhufha	tshiṱori tsha TV nga ha ṋotshi.

Kha ri ṅwale

Vhekanyani mafhungo aya a tshi tevhekana nga ngona.
A nomboreni u bva kha 1 u swika 6.

Kha ri ite sangweji ya mutoli

	Tsheani sangweji nga vhukati.
	Iḽeni nga u ṱavhanya.
	Nuṋedzani mutoli kha tshiḽai tsha vhurotho tsho ḓodzwaho.
	Vheani tshiḽai tsha vhurotho nṱha ha tshiṅwe.
	Ḓodzani tshiḽai tshithihi nga lufhanga lwa boṱoro.
	Jiani zwiḽai zwivhilii zwa vhurotho.

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U shumesa na mahaya

Kha ri vhale

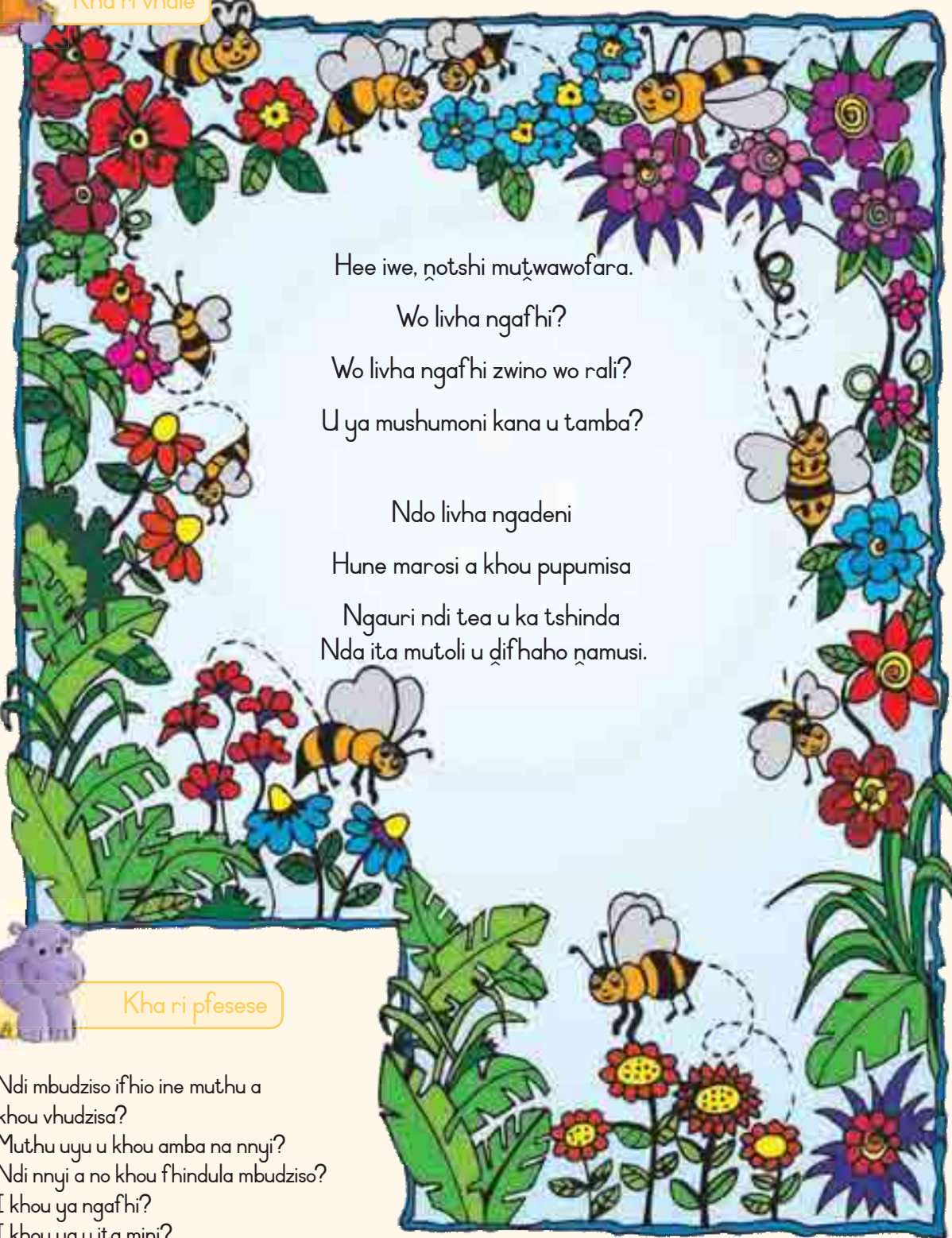

Hee iwe, ṋotshi muṱwawofara.

Wo livha ngafhi?

Wo livha ngafhi zwino wo rali?

U ya mushumoni kana u tamba?

Ndo livha ngadeni

Hune marosi a khou pupumisa

Ngauri ndi tea u ka tshinda
Nda ita mutoli u ḓifhaho ṋamusi.

Kha ri pfesese

- Ndi mbudziso ifhio ine muthu a khou vhudzisa?
- Muthu uyu u khou amba na nnyi?
- Ndi nnyi a no khou fhindula mbudziso?
- I khou ya ngafhi?
- I khou ya u ita mini?

Kha ri ṅwale

Phukha idzi dzi dzula ngafhi? Ṅwalani ipfi ḽithihi ḽi no bva kha tshibogisi uri ni ḓadzise fhungo.

tshiṱaha	tshilaloni	phakhoni	ṅwavhoni

Ṋotshi dzi ita mutoli ngomu _____ yadzo.

Mivhuḓa vhu dzula _____ arali nnḓa hu tshi khou fhisesa.

Ndau dzo ya dza eḓela ngomu _____ nga murahu ha u ḽa ntsa.

Mmbwa i lala _____ nga madekwana.

_____ tsha tshiṋoni tshi na makumba.

Kha ri ṅwale

Vhalani maipfi a re tshibogisini. Livhanyani ipfi ḽi re kha mutalo wa nga nṱha na phambano yaḽo i re kha mutalo wa nga fhasi. Ni kone u ṅwala maḓungo nga ipfi ḽiṅwe na ḽiṅwe.

konḓa	ṱapila	tshedza	dzima	nṱha	fhisa
funga	haṱa	swiswi	leluwa	rothola	vhuphuvhephuvhe

Musi mme anga vha tshi avha zwiḽiwa zwa tshilalelo zwi vha zwi tshi khou fhisa. Arali nda sa ṱavhanya u ḽa, zwi a vhuya zwa rothola.

Datumu:

U n̂ea madzina zwipid̂a zwa n̂otshi

Kha ri ṅwale

Ni a kona u vhona mitalo i re kha tshifanyiso tsha n̂otshi? O siiwa uri inwi ni kone u l̂ebel̂a tshifanyiso nga u ṅwala ipfi l̂one kha mutalo muṅwe na muṅwe. Shumisani mutevhe wa maipfi kha u l̂ebel̂a tshifanyiso.

1 lu no nga tshupu
2 luf haf ha
3 ṱhoho
4 liṱ̂o
5 magwendo
6 tshiphuphuledzi

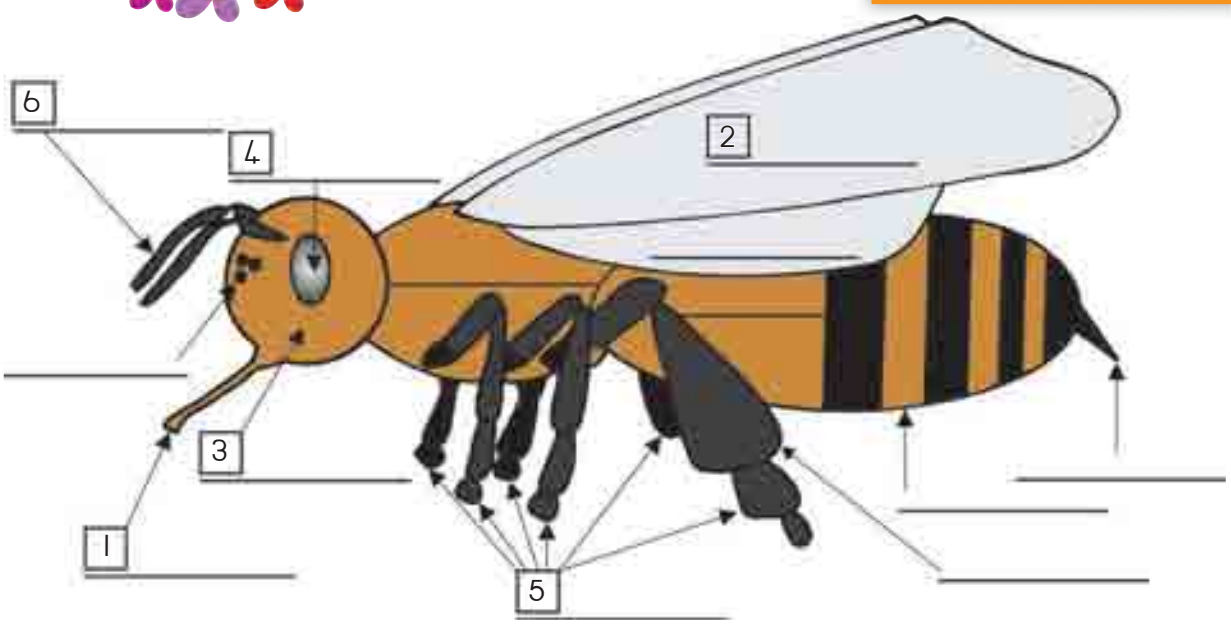

Zwino olani n̂otshi yan̂u ni i l̂ebel̂e nga nd̂ila yeneyi.

Kha ri ṅwale

Lavhelesani nganetshelo ya ṋotshi hafhu i re mathomoni a bugu ya u shumela. Vhalani ṱhalutshedzo ya mutshino wa ṋotshi. Ḓiiteni ṋotshi i no shuma. No wana zwiḽiwa zwa u ḓifha nahone no ya phakhoni u vhudza dziṅwe ṋotshi uri zwiḽiwa zwi ngafhi na uri ndi zwiḽiwa zwifhio. Itani mutshino waṋu wa u vhudza ṋotshi dza bakoni laṋu nga ha zwoṱhe zwine na tea u ḓivha. Ni kone u ṅwala fhungo nga ha zwine na khou amba zwone musi ni tshi ita mutsukunyeo muṅwe na muṅwe wa ṋotshi.

Musi ndi tshi ita tshadzunguluwe, ndi khouri, "ndo wana zwiḽiwa."

Kha ri ṅwale

Ni mufuwi wa ṋotshi. Olani khungedzelo ya mutoli waṋu wa u ḓifha, ine na ḓo i nambatedza kha zwikoṱikoṱi zwaṋu zwa mutoli.

Ṋeani dzina mutoli waṋu. Ḽiṅwaleni kha ḽebuḽu nga nṱha.

Ṅwalani khungedzelo ya mutoli waṋu kha ḽebuḽu i re afha fhasi. Vhudzani vhathu mafhungo nga ha mutoli. Ni nga shumisa miṅwe ya mihumbulo i re afha fhasi. Ni shumise na maipfi aṋu.

- Ṋotshi dza 10 000 dzo kuvhangana dza ita mutoli uyu.
- Mutoli ndi wavhuḓi sa musuku!
- Ṋotshi dza Afrika Tshipembe dzo shumesa tshilimo tshino.
- U ita khiḽogireme ya mutoli, ṋotshi dzo fhufha u bva Johannesburg u swika Cape Town na u vhuya lu no swika kamalo.
- U a ḓifha kha vhurotho na tieni yaṋu
- U a ḓifha u woṱhe.
- Thetshelani muṱapiṱapi.
- Wo itwa nga ṋotshi dzo takalaho dzi re na mutakalo.

Datumu:

Khangaru i mangadzaho

Kha ri ambe

- Khangaru dzi dzula ngei Australia. No guda nga phukha ifhio i dzulaho Afrika Tshipembe?
- Hu na zwiṅwe zwine na zwi ḓivha nga khangaru? Arali zwo ralo ndi zwifhio?
- Lavhelesani zwifanyiso zwa khangaru. Ni ambe ngazwo.

Kha ri vhale

Arali muthu a nga ri ni lore nga phukha i seisaho, ni nga wana zwi tshi konḓa u humbula nga phukha ine ya mangadza nga maanḓa na u takadza u fhira khangaru.

Khangaru dzi dzula ngei Australia. Dzi fula hatsi dza tshimbila nga u thamuwa. Dzi na luvhilo vhukuma lune dza nga gidima khiḽomitha dza furathi nga awara. Dzi a kona u thamuwa vhunṱha hu no lingana mithara tharu.

Khangaru dzi shumisa maṋo a phanḓa kha u shenga. Musi maṋo o no vha a kale a a wa, ha bva maṅwe. Maṅwe maṋo a sendela phanḓa fhaḽa he ha vha hu na a kale. Musi khangaru i tshi swikisa miṅwaha ya fumbili, i vha i tshi vho shumisa maṋo ayo a u fhedzisela. Musi aya a tshi wa a fhela, khangaru i a fa nga ndḓala.

Khangaru i na tshikwama. I beba ṅwana wayo, ane a pfi "joey", kha tshikwama itshi u swika ṅwana uyu a tshi vho kona u ḓitshelela.

Kualutshele kwa joey ku a nyanyula

Nga murahu ha maḓuvha a furaru e kha mbumbelo ya

mme, ṅwana u a bebwa. U vha a tshi nga tshivhungu tsha pinki tshi sa vhoni. Saizi yawe i vha i tshi lingana na senthimitha tharu. Milenzhe ya murahu ndi hone i tshi vho thoma u lapfa.

Milenzhe ya phanḓa, ine ya vha miṱukuṱuku, i vha i tshi tou kona fhedzi u i thusa uri i gonye mukhwamani wa mme. I ḓo dzula mukhwamani wa mme miṅwedzi ya rathi, i tshi mama mafhi a mme. Nga itshi tshifhinga i a hula u bva kha tshivhungu tshi sa vhoni tsha pinki u vhuya u swika kha khangaru ṱhukhu yo putelwaho nga vhukuse. Milenzhe ya phanḓa na ya murahu i a khwaṱha. Nḓevhe, mako na ningo na zwone zwi a aluwa tshoṱhe.

Khangaru ndi mme a mangadzaho vhukuma!

Kha ri ambe

- Ni vhona u nga khangaru ndi phukha i takadzaho? Ndi ngani?
- Maṋo a khangaru o fhambana hani na aṋu?
- Khangaru i tshimbila hani?
- Ni vhona u nga ndi mme vhukuma? Ndi ngani?

Kha ri ṅwale

Nangani ipfi ḽi no bva kha mutevhe ḽine ḽa vha a ṱhalutshedzo ya tsinisa na ya ipfi ḽo swifhadzwaho. ṅwalani maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yaṋu

Mangadza	takadza	ḓowelea	sa ḓowelela	takadza
Tshikwama	bege	tshipatshi	ngozwi	tshikwama
Zwi a kunga	naka	kunga	sedzea	tswonzwa
Bvelela	hula	tatamuwa	engedzea	ṱanḓavhuwa

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U humbula nga khangaru

Kha ri pfesese

- Khangaru i kona u gidima nga luvhilo lungafhani?
- Ṅwana wa khangaru u pfi mini?
- Ndi ngani mme vha na tshipatshi?
- Ṅwana wa khangaru u dzula hani mukhwamani wa mme?

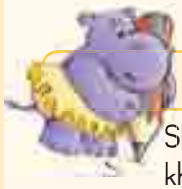

Kha ri ṅwale

Shumisani mafhungo a re kha thebulu kha u ṅwala phara ya mafhungo a vhukuma a no kwama khangaru.

Dzina:	khangaru
Vhulapfu:	0,6–1,5 m
Tshileme:	18–95 kg
Luvhilo lwa nṱhesa:	55 km/h
Vhukale nga miṅwaha	miṅwaha ya 4–10
Muvhala:	Theni, buraweni, muora
Zwiḽiwa zwi funeswaho	hatsi

Kha ri ṅwale

Mme a khangaru u khou vhilahedzwa nga ṅwana wawe. U a mu vhidzelela a ḓa a tshi thamuwa khae. Izwi ndi zwiṅwe zwa zwe vha amba. Ni ḓo ḓadzisa zwiṅwe.

KHANGARU: Thamuwani, no vha ni ngafhi? Vhuyani hayani zwino!

ṄWANA: _____

KHANGARU: Ndo ni vhudza uri ni vhuye fhano nga hafu u bva kha iri ya vhuṱanu. Ni a zwi ḓivha uri vhusiku ha vhuria a vhu ṱoḓi muthu a tshi kovhelelwa nnḓa.

ṅWANA: _____

KHANGARU: _____

ṅWANA: Hai mmawee, ndo vha ndi tshi kha ḓi tamba. Ndi nga ḽa tshilalelo?

KHANGARU: _____

ṅWANA: _____

KHANGARU: _____

ṅWANA: Vha eḓele zwavhuḓi. Ndi a vha funa nga maanḓa!

Kha ri ṅwale

Shandukisani mafhungo aya a vhe mbudziso. Ni shumise ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽa maipfi a re kha zwitangeledzi. Ni songo hangwa tshivhudzisi.

Tsumbo

Khangaru i wanala fhedzi Australia. (nandi)
Nandi khangaru i wanala fhedzi Australia?

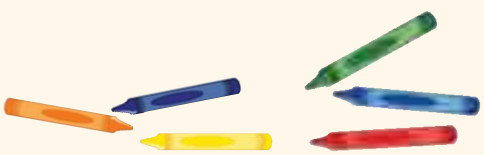

Khangaru dzi ḽa mahatsi, beri na nḓuhu (mini)

Khangaru i thamuwa mithara miraru u ya nṱha (u swika ngafhi)

Khangaru i wanala Australia. (ngafhi)

Khangaru ndi mme wa vhukuma (naa)

Khangaru i hwala ṅwana kha mukhwama wayo (ngafhi)

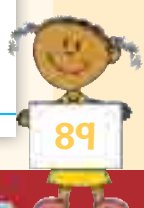

Datumu:

Nṱha na fhasi

Kha ri vhale

Khovhe ya ri kha khangaru,

"Ee, ee! U thamuwa hani!

U pfuka masimu na maḓi,

U vho nga a u tsha ḓo ima!

Hanga vhutshilo vhu a bora haf'ha kutivhani

Ndi tama u bvela nnḓa shangoni!

Ndi tama u thamuwa sa inwi!"

Ndi khovhe i tshi amba na khangaru

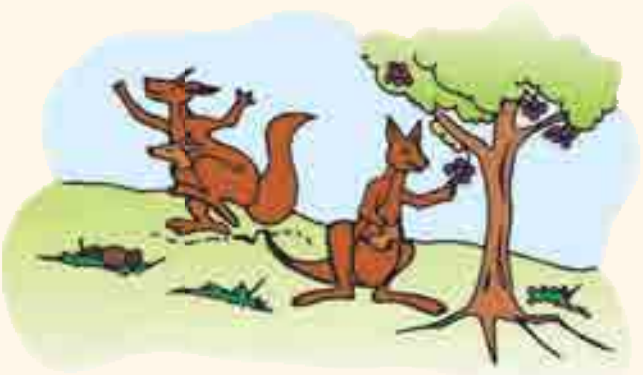

Kha ri pfesese

- Khovhe i khou amba na nnyi?
- Khovhe i ḓipfa hani nga vhutshilo hayo kutivhani?
- I tama u ita mini?
- I tama u ya ngafhi?
- Ni vhona u nga khovhe i nga kona u thamuwa? Ndi ngani ni tshi ralo?

Kha ri ṅwale

Jenisani maiti a siho afha kha mafhungo a tevhelaho. Ni nga shumisa ndi kana dzi.

Khangaru ya mme _____ mme a mangadzaho.

Joeys _____ vhulungea zwikwamani zwa mme adzo.

Australia _____ haya ha khangaru.

_____ mini itshi? Ndi hatsi hune khangaru ya ḽa.

_____ ngafhi hune khangaru dza ya hone? _____ khou ya hayani!

Kha ri ṅwale

Itani phere dza mafhanbanyi nga maipfi a re tshibogisimi.
Ni ṅwale fhungo nga phere iṅwe na iṅwe.

ṱavhaya	zwinzhi	khulu	tsha monde	ḽihulu	takala
zwiṱuku	tsha uḽa	sinyuwa	ṱhukhu	kuṱuku	ongolowa

Tsumbo:

Khangaru ndi phukha khulu i mamisaho ngeno tshibode tshi tshiṱuku.

Datumu:

Finny u ṅwala posikaraṱa

Kha ri ṅwale

Thusani Finny u lulamisa vhukhakhi kha posikaraṱa musi a sa athu u i rumela kha Fred Fliptail. Ni talele vhukhakhi vhuṅwe na vhuṅwe ni ṅwale zwi re zwone nga fhasi.

Ha Fred

Iḓanu vhona Vho Highjump Kangaroo! A ni ambi ni tshi khona

u thamuwa nṱha sa vho? Humbulani zwine na nga kona

u zwi vhona! Ntha ha zwifhaṱo, khaithi, zwitivhe,

milambo na maisha.

Ndi tenda uri no takala.
Mufunwa
Finny

Tshiṱemmbe

Vho Fred Fliptail
The Pond
Wetlands Farm

Kha ri ṅwale

Ḓiiteni khangaru. Ni tea u thamuwa na u fhufha ni tshi ya muedzini u re na zwiḽiwa zwi ḓifhaho zwine na ḓo ḽa. Ni lingedze u thamuwa na u fhufha sa khangaru.

Zwino ṅwalani phara nga ha zwiḽiwa zwine na si zwi fune Shumisani maipfi aya u ri a ni thuse.

ndala	fhethu ha khwiṋe		u sedza	
ḓifha	muthetshelo	nḓuhu	thondo	ngowa

muḓifho zwi no fana na hatsi, midzi na zwiṱaka
zwimela zwi no fana na nzie, masunzi na nyendavhusiku (bitili)
shenga zwiḽiwa / mila zwiḽiwa

Kha ri ḓiphiṋe

Vhusevheḓi khovhu inwi wanani maipfi. Oṱhe a no thoma nga "b", ni a kona u vhona uri a fhela nga ḽeḓere ḽifhio. Inwi fhedzisani ayo mańwe o salaho.

Tshithu tshine goloi dza wana mulilo khatsho	b__ __a
U amba muhumbulo	b__ __a
Tsha u vhala	b__ __u
Muthu a sa shumi u a	b__ __ __ __i
Tsha u imisa goloi	b__ __ __ __i
U vha na ṅwana	b__ __ __ __a

Datumu:

Ṱanganani na ndou dza Afrika

Kha ri ambe

Ambani nga ha tshifanyiso.

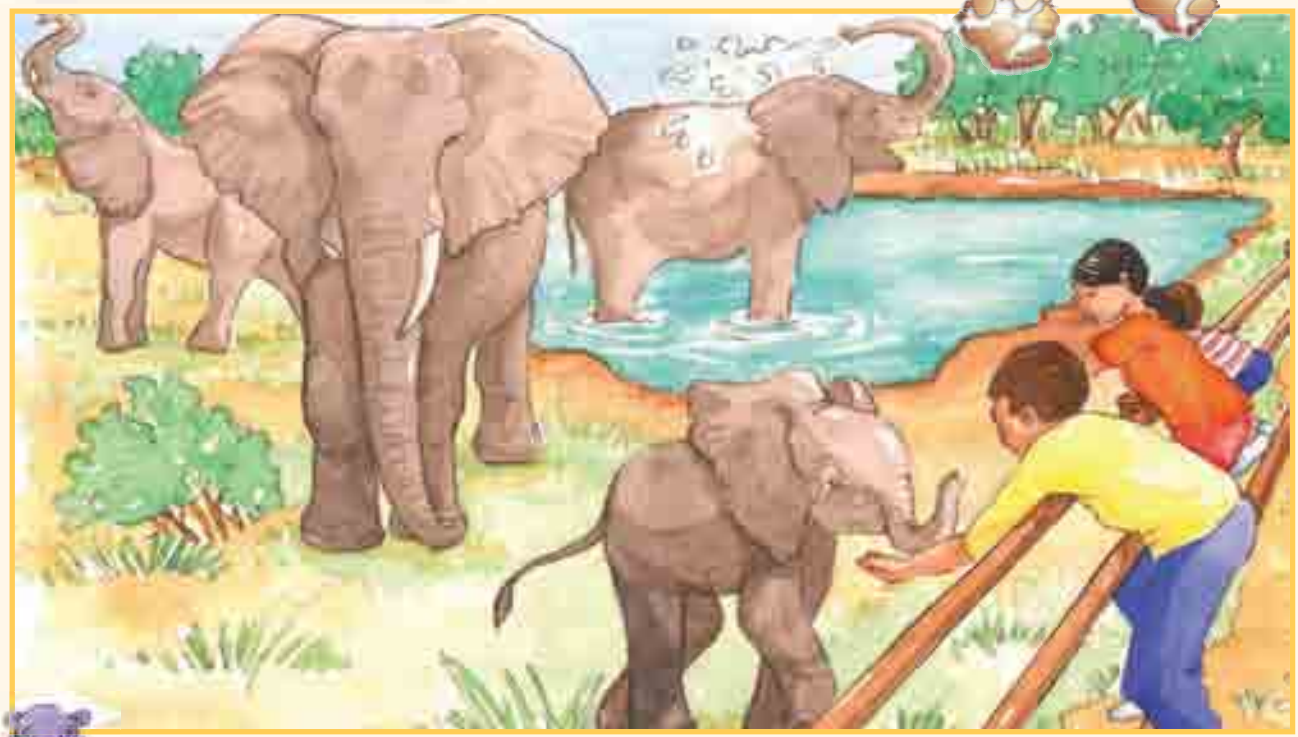

Kha ri vhale

Ndou dzashu

No no vhuya na vhona ndou? No no vhuya na i fara? Ndou yo no vhuya ya ni khisa nga musingo wayo?

Arali zwi songo ralo reshanani na dziṅwe dza phukha idzi dza tshipentshela.

Amarula

Ndi yone mboho ya kalesa fhala Hartebeespoort Elephant Sanctuary. Yo fhedza tshifhinga tshilapfu tsha vhutshilo hayo i tshi dzula dzizuu musi i sa athu ḓa afha vhukhudaphukha. I pfana na u dzula i na vhathu. I na luṅanga lwa monde fhedzi – lwa tsha u ḽa lwo kunuwa miṅwahani minzhi yo fhiraho.

Khumba

Khumba ndi nḓoukadzi, "mme" a sambi ḽa henefho vhukhudaphukha. I pfanesa na vhulundotwa nahone ndi yone i no ṱhogomela dziṅwe nḓou. I pfana nga maanḓa na maḓi nahone i dzula maḓini tshifhinga tshinzhi.

Masadi

Masadi yone i tou fhiri nyana idzi dziṅwe dza miṅwaha ya 15. Ndi yone ya "vhuvhili kha vhukoma" nahone i thusa u vhofhekanya muṱa. I pfana na u dzula na dziṅwe nḓou nahone lufhalafhala lwayo lu nṱha kha lwa dziṅwe. I pfana na u pfa ipfi ḽayo, zwino arali na nga pfa lufhalafhala lu tshi lila lu tshi bva afho dangani ni zwi ḓivhe uri ndi Masadi i no khou "imba".

Temba

Temba ndi yone ṅwana" wa sambi i pfana na uri nḓou dzoṱhe dzi i londote na u i fha vhunzhi ha Lufuno. I funa vhana nahone i ḓikanda nga u ṱhogomelwa na u takalelwa nga vhana.

Kha ri ambe

- Vhukhudaphukha ndi mini?
- Ni vhona u nga ndi ngani nḓou dzi tshi dzula vhukhudaphukha?
- Ni vhona u nga ndi ngani hu na nḓou ṱhanu fhedzi afho vhukhudaphukha?
- Ni vhona u nga nḓou dzi a pfana na u dzula nga sambi kana u dzula nga nthihi? Ndi ngani?

Kha ri ṅwale

Maipfi o swifhadzwaho a amba mini? Tingeledzani ṱhalutshedzo ya tsinisa ya ḽiṅwe na ḽiṅwe. Ṅwalani maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yaṋu.

vhukhudaphuka	fhethu ha tsireledzo vhushavheloni hodelani bulasi
vhukoma	vhuswa vhurangaphanḓa vhukunzi lwala
vhulondotwa	u londiwa u ṱhogomelwa u takalelwa
dangani	ngangomu haya fhethu ho valelwaho
ḓikanda	lala ḓiphiṋa titima dakalo

Datumu:

U humbula nga ndou

Kha ri pfesese

- Ndi ifhio ndou thukhusa?
- Khulwanesa ipfi nnyi?
- Ine ya lilesa ipfi nnyi?
- Ine na vhona u nga yo lemalesa ndi ifhio?
- Ndi ifhio i takalelaho u tamba madini?

Kha ri sedze mbuno

Thebulu iyi ini nea mbuno nga ha Ndou dza Afrika. Nwalani phara nga u shumisa mbuno idzi.

Dzina:	ndou
Tshileme itshi bebwa:	120 kg
Luvhilo lwa nthesa:	40 km/h
Miṅwaha ya vhutshilo:	miṅwaha ya 80
Muvhala:	muora
Zwiliwa zwi funeswaho:	matari na nduhu

Kha ri ṅwale

Aya ndi madzina a phukha dza nduna.
Dzina ḽa ya tsadzi ndi ḽifhio. Nangani kha tshidanga.

mbudzi ya tsadu	phambo	ndou ya tsadzi	ntsa ya tsadzi	sekwa

Ndou ya mboho _____

Ntsa ya nduna _____

Sekwa ḽa mukuku _____

mukukulume _____

mbokoṱo _____

Kha ri ṅwale

Phukha dzi ḽa mini? Talani mutalo vhukati ha tshithu tshi ḽiwaho na phukha ya hone.

Tsumbo

mmbwa	marambo
ndou	ṋama
ndau	hatsi
doḽifini	mitshelo
ṱhoho	maṱari
ntsa	khovhe

Ṅwalani khwethedzo ya maipfi a re afha fhasi.

Dzula ngafhi _____

Ndi iwe _____

Ndi afho _____

Ndi itsho _____

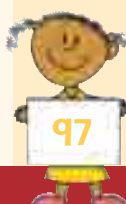

Datumu:

Muṱa u ḓa phanda

Kha ri vhale

Ndou dzi dzula dzoṱhe?

Ndou dzi dzula miṱani. Miṱa yo vhalaho i dzula yoṱhe sa sambi. Murangaphanda wa sambi ndi ene mufumakadzi muhulwane. Vhana vhoṱhe na vhaṅwe vhafumakadzi vha tevhela ene.

Ndou dzi ḽa mini?

Ndou dzi ḽa zwimela. Ngauri ndi phukha khulu vhukuma, dzi tea u ḽa maṱari manzhi, dzi dovha dza ḽa na hatsi na makwati a miri – na mitshelo, musi dzi tshi zwi wana! Dzi a kona u fhedza awara dza fumbili nga ḓuvha dzi khou ḽa!

Maṋo

Ndou dzi na maṋo mavhili. A bvelela nga matungo a mulomo nahone a a hula u swika kha mithara dza rathi nga u lapfa.

Ndevhe na misingo

Ndevhe dza ndou yo fhedzaho u hula dzi a swika mithara mbili nga u lapfa na 120 senthimitha nga vhuphara. Nga huṅwe dzi fhefhedisa ndevhe u ḓirothodza.

Ndou dzi a kona u fema nga musingo. Dzi a kona na u nukhedza na u doba zwithu nga musingo. Ndou i a kona u shumisa musingo u jenisa zwiḽiwa mulomoni, i a kona na u ḓihasha maḓi ngawo. Musingo u dovha havhu wa shumiswa kha u pfa zwithu.

Ndou dzi ḓirothodza hani?

Musi hu tshi fhisa, ndou dzi funesa u jena maḓini na thopheni. Dzi dovha dza shumisa misingo u ḓishela na u bvisa buse muvhilini. Mapiḽiti kha lukanda lwadzo a fara maḓi na u thusa kha u fhola.

Ndou dzi davhidzana hani?

Ndou dzi amba dzoṱhe nga "mitzhemo" ya u vhidzelelana.

Ndou dzi tshila tshifhinga tshi ngafhani?

Ndou dzi a kona u tshila u swika miṅwaha ya fumalo.

Kha ri pfesese

- Ndi nnyi ane a dzulela u vha murangaphanḓa wa sambi?
- Ndou dzi ḽa mini?
- Ndou dzi fema hani?
- Ndou dzi amba hani?
- Ndou dzi tshila tshifhinga tshingafhani?

Kha ri ṅwale

Itani fhungo ḽithihi kha mavhili. Ni shumise na, fhedzi kana ngauri u ita mafhungo. Ni ṅwale mafhungo maswa nga murahu ha phere iṅwe na iṅwe.

Maṋo a ndou ndi malapfu.	A hula 18 cm ṅwaha nga ṅwaha.
Ndou dzi ḽa maṱari a miri.	A dzi ḽi ṋama.
Vhathu vha tea u fara ndou zwavhuḓi.	Na dzone ndi tshipiḓa tsha mupo.
Ndou kanzhi dzi shumisa tsha monde kana tsha uḽa.	Dzi shumisa ḽiṋo ḽithihi
Ndou dzi tshila kha tshitshavha.	Dzi a londotana na u funana.

Datumu:

Khonani na vhahura vha ndou

Kha ri ṅwale

Jenisani ipfi ḽone u fhedzisa fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe. Shumisani maipfi a re tshibogisini.

ṋenya	u ṱavhanya	ongolowa	ḓigeḓa	hasha

Ndou ṱhukhu yo mela maṋo nga _____.

Mme u ima o _____ fhasi ha murunzi wa muri.

Ndou ya mboho i _____ maḓi nṱha ha lukanda.

ṅwana wa ndou u shenga zwiḽiwa zwawe nga u _____.

Ndou i tshimbila nga u _____ nga milenzhe mihulu.

Kha ri ṅwale

Vho Ndou vho humbula u fara lwendo kha phakha yavho. Lavhelesani phara dze vha jia. Vha ṱoḓa u ṅwala fhungo nga ha tshinepe tshiṅwe na tshiṅwe. Kha vha vha thuse u shumisa maipfi are bogisini u ita mafhungo avho.

ṱhoho i levhuwaho	u ḽa mutshelo	thuḓwa ndapfu
maṱari a u ḓifha	u ambesa	naka

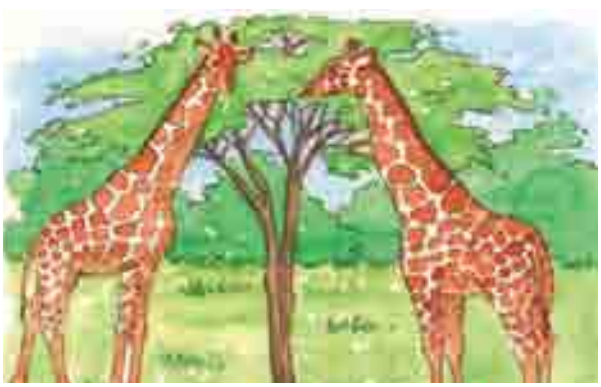

Kha ri ṅwale

Olani tshifanyiso tsha phukha ine na i funesa.
ṅwalani phara nga phukha iyi:

Kha phara ya u thoma ambani uri phukha i dzula ngafhi na uri i dzula i yoṱhe kana dzi dzula kha zwigwada.

Kha phara ya vhuvhili ṱalutshedzani phukha: ndi nngafhani, nahone yo tou itisa hani?

Kha phara ya vhuraru ambani uri phukha yaṋu i amba nga nḓilaḓe na phukha iyi: I ita mubvumo ufhio.

Tsha u fhedzisela, phukha iyi i tshila tshifhinga tshingafhani na uri ndi lushaka lu re khomboni naa, ni humbule uri no guda nga ṱhulo dza riverine dzi re khomboni

Mutambo

Vhalani tshirendo ri ite ḽitambwa ngatsho:

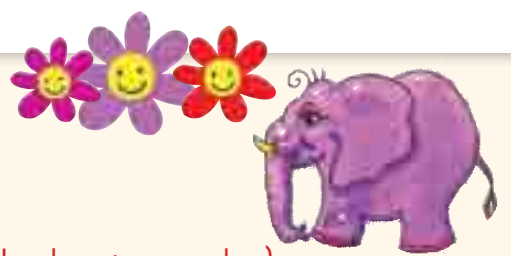

Nḓou i tshimbila
Nga urali nga urali
Yo hulesa,
Yo nonesa.
A i na minwe,
A i na zwikunwe.

(Monani nga u ongolowa nga milenzhe miṋa, sa nḓou.)

(Imani ni dzudzumele nṱha nga zwanḓa.)

(Kharamudzelani zwanḓa matungo u sumbedza uri nḓou yo nona hani.)

(Itani vili, ni dzumbe minwe yaṋu.)

(Dzumbani zwikunwe.)

Teacher
Date:
Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U fhaṱa muvhili u re na mutakalo

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso.

- Avha vhana vha vhonala vha na mutakalo?
- Ndi nga mini ni tshi ralo?
- Ni na mutakalo? Tikedzani phindulo yaṋu.
- Ndi zwiḽiwa zwa tshaka dzifhio zwo teaho mivhili yashu?

Kha ri vhale

Mignon mufhaṱamisipha

Mignon Weideman ndi mugudisi o fhambanaho na vhaṅwe. Musi a sa khou lugisela ngudo kana u koreka mushumo wa vhagudi, u vha a tshi khou jima. Mignon ndi ngweṋa ya vhufhaṱamuvhili. Mignon o no wina miṱaṱisano yo vhalaho u bva tshee a thoma zwa vhufhaṱamuvhili.

Mignon o vha a tshi ita zwa airobikisi ngei jimu. Fhedzi a ri u vhona vhanna vha tshi khou shisha mabiko vha tshi gagula madzimbi (zwikalo) a sa lemeli zwone, a mbo ḓi shandula sia. tshiṱori tshawe khetshi:

Ndo vhona Joseph Mkhize a tshi khou gagula zwikalo. Nda zwi tamesa. Ndi ṱoḓa u ita zwenezwo. Ndi tshi thoma ndo vha ndi tshi vhona u nga ndi nga si kone. Nga murahu nda humbula uri a huna mulayo une wa ri vhafumakadzi vha nga si ite zwa vhufhaṱamuvhili.

Nda joina Joseph. U thomani ndo vha ndi tshi ri u ḓo ntsea. Fhedzi nda mangadzwa nga vhuthu hawe. A mmbudza zwiḽiwa zwine a ḽa na nyonyoloso dzine dza fhaṱa misipha.

Vhufhaṱamuvhili hu ṱoḓa muthu a tshi shuma nga maanḓa awe oṱhe khathihi na vhuḓiṋekedzeli. Ndo swika he nda pfesesa kuitelwe kwa mutambo uyu u no itela muthu khaedu. Zwino ndi a kona u fhedza awara mbili na hafu nga ḓuvha ndi jimu, ndi tshi khou gagula zwikalo.

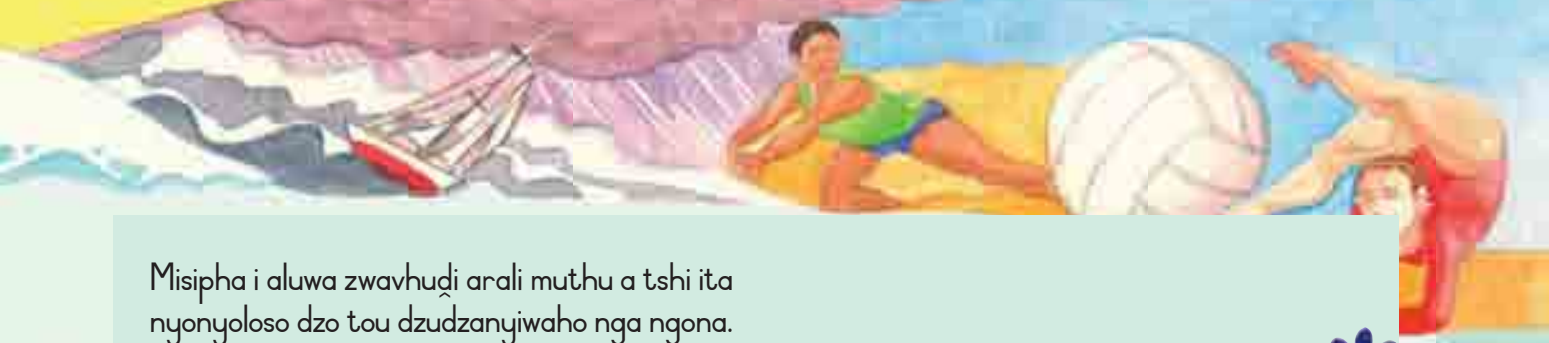

Misipha i aluwa zwavhuḓi arali muthu a tshi ita nyonyoloso dzo tou dzudzanyiwaho nga ngona. Ni nga fhedza miṅwaha jimu, fhedzi arali na ita zwithu nga nḓila i si yone misipha ya muvhili waṋu i nga si kukumuwe.

U ḽa nga nḓila yo teaho ndi tshithu tshihulwane. A thi ḽi zwiḽiwa zwo ḓalaho khabohaiḓireithi, sa raisi na vhuswa, sa izwi zwi tshi vhanga mapfura muvhilini. Ni songo ḽa swigiri na tshokoḽeithi. Zwiḽiwa zwa mapfura na zwone a zwo ngo tea. Zwino ndi ḽa ṋama ya khuhu i si na lukanda, khovhe, makumba, miroho na mitshelo. U ḓikaidza ndi tshithu tshihulwane kha vhufhaṱamuvhili. Vhaswa vha nga vhuelwa vhukuma kha vhufhaṱamuvhili. Vhadzia u fhaṱa muvhili vha ṱhonifha mivhili yavho. U fhaṱa havho mivhili zwi kwama vhutshilo havho hoṱhe. Ni tea u guda uri hai (u hana) kha zwithu zwinzhi.

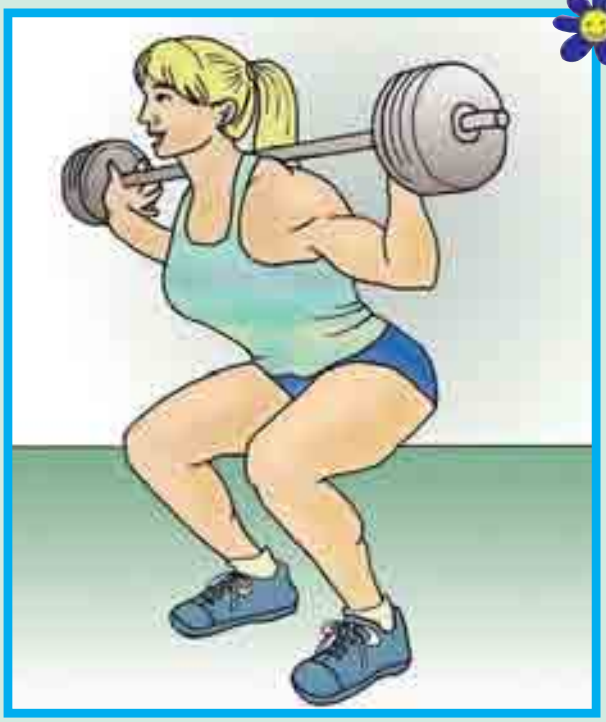

Kha ri ambe

- Ni a vhona zwi tshi mangadza uri mufumakadzi u a fhaṱa muvhili? Ṱalutshedzani phindulo yaṋu.
- Ndi ngani Mignon o jia sia ḽa zwa u fhaṱa muvhili?
- Ndi nnyi o mu isaho kha zwa u fhaṱa muvhili?

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi o swifhadzwaho na ṱhalutshedzo. Ni nange ḽa khwiṋesa. Ṅwalani maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari yaṋu.

takadzwa	fashea	vhofhea	nyanyuwa	mutambo
ḓikumedzela	ḓiṋetshedzela	vhuluvha	vhuḓikumedzeli	ndondolo
khaedu	lingedza	sinyusa	bora	lemela
ṱhonifho	mulayo	ndango	mulayo	mulawana
mbuelo	zwivhuya	bindula	swikelela	thusa

Datumu:

Mitambo yaṋu, mitambo yanga, mitambo yashu

Kha ri pfesese

- Mignon ndi mugudisi "a sa fani na vhaṅwe nga ṋdilaḍe?"
- Vhufhaṭamuvhili hu ṭoḍa mini?
- Joseph Mkhize o thusa hani Mignon?
- Ni tea u sa ḷa zwiḽiwa zwifhio uri ni kone u ita zwa u fhaṭa muvhili?

Kha ri ṅwale

Mafurase aya a amba mini? Livhanyisani maipfi a re kha khoḽomu ya tshanḍa tsha uḽa na ṯhalutshedzo kha khoḽomu ya tsha monde.

shishani biko	itani nyonyoloso ni tshi shumisa zwikalo
gagulani zwikalo	shumesani kha zwithu zwi konḍaho
pfesesa kuitelwe	thomani u ḍigeḍa nga u ita zwithu zwine zwa si dine
ḍigeḍeni	u ṯalukanya uri zwithu zwi itwa nga ṋdilaḍe

Kha ri ṅwale

Itani mutevhe kha BAMMBIRI ḽi sa shumi wa mitambo ine na i ḍivha ni i vhee nga fhasi ha ṯhoho dzo teaho kha thebuḽu.

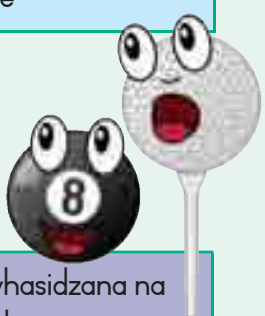

Mutambo wa u kwamana	Mutambo u shumisaho bola	Mitambo ya vhasidzana na vhatukana

Kha ri ṅwale

Fhedzisani girafu iyi.

Humbelani khonani ṱhanu u ri dzi nange mitambo ine vha i takalela kha iyo yo ṅwalwaho mafheloni a girafu iyi. Ni kone u jenisa mafhungo kha girafu, nga u shumisa mivhala yo fhambanaho kha vhatukana na vhasidzana.

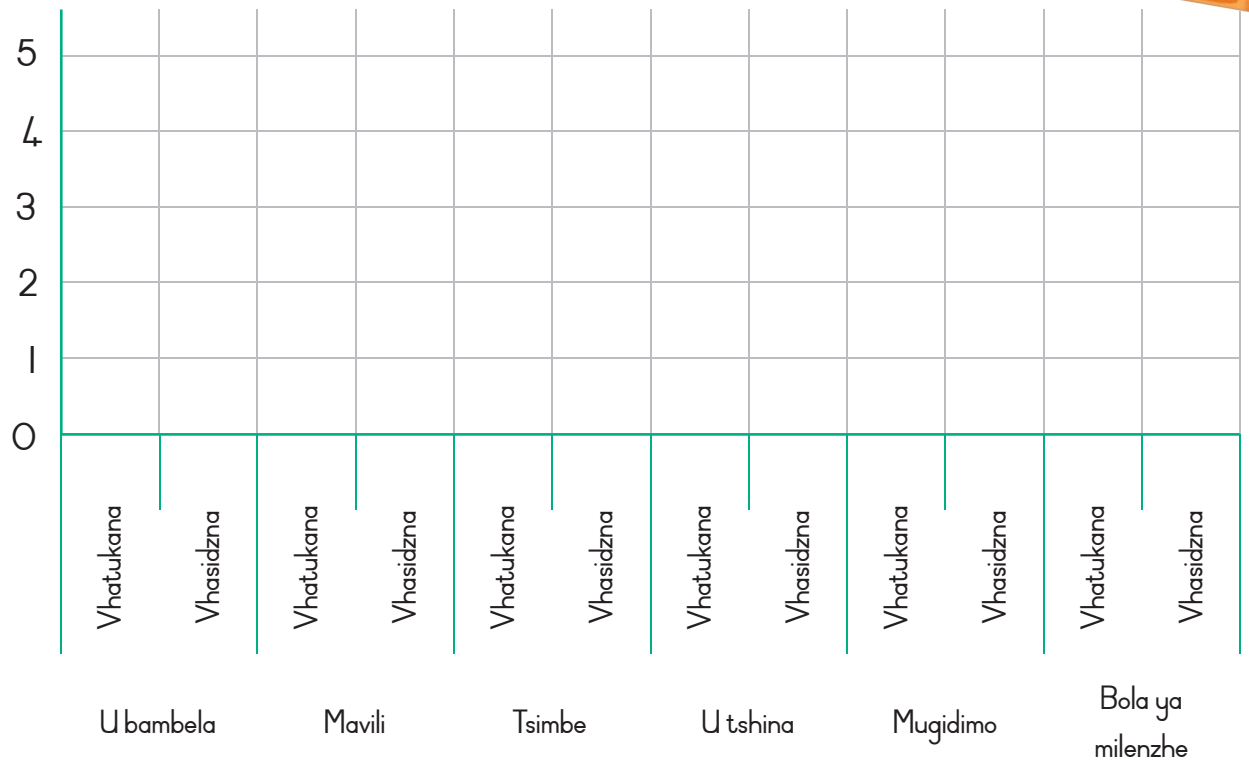

Zwino fhindulani mbudziso idzi:

Vhatukana vha tambesa mutambo ufhio?

Vhasidzana vha tambesa mutambo ufhio?

Mitambo yo ḓoweleswaho nga vhatukana na vhasidzana ndi ifhio?

Mitambo i songo ḓoweleswaho nga vhatukana na vhasidzana ndi ifhio?

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Zwiliwa zwa maṱhakheni

Kha ri vhale

Ngeletshedzo dza u dzula ri na mutakalo

U ḽa zwiliwa zwone ndi ngila ya khwine ya u dzula ni na mutakalo.

Zwiliwa zwavhudi ndi mini? Humbulani zwigwada zwa zwiliwa. U itela zwiliwa zwi re na mutakalo ni tea u nanga tshiṅwe tshithu kha tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe. Arali ni tshi tea u sia tshiṅwe, lingedzani u vha na zwiṅwe zwiliwa hafhu lelo ḓuvha. Izwi ndi zwigwada, zwi re na tsumbo dza zwiliwa khazwo:

Phurotheini:	Khuhu, khovhe, ṋama, makumba, phinatibatha, soya, ṋawa
Zwibveledzwa zwa mafhi:	Mafhi, tshizi, yogathi
Mitshelo na miroho:	Maswiri, miomva, maḓabula, tshipinishi, maṱamaṱisi
Thoro:	Vhurotho, mugayo, raisi
Mapfura na ole:	Majarini, batha, ole

Ilani zwiṱuku u bva kha mapfura na ole, ni le vhunzhi ha mitshelo na miroho.

Engedzani faiba kha kulele kwaṋu

Vhunzhi ha vhathu vha amba nga faiba. Faiba ndi ya ndeme kha kulele kwavho. Faiba i vha thusa uri muvhili wavho u suke zwiliwa. Zwibveledzwa zwa malaṱwa zwi bva muvhilini wavho nga u ṱhukhukanya zwilitaizwi. Faiba i wanala kha sirili, vhurotho ha gorou, kherotsi, seleri, tshipinitshi, fhuri, maapula, mapiere na legumu (ṋawa na pisi).

Nyeletshedzo malugana na u engedza faiba kha kulele kwaṋu

- Ni songo swotola mitshelo i no nga maapula. Ilani makanda ngauri a na faiba.

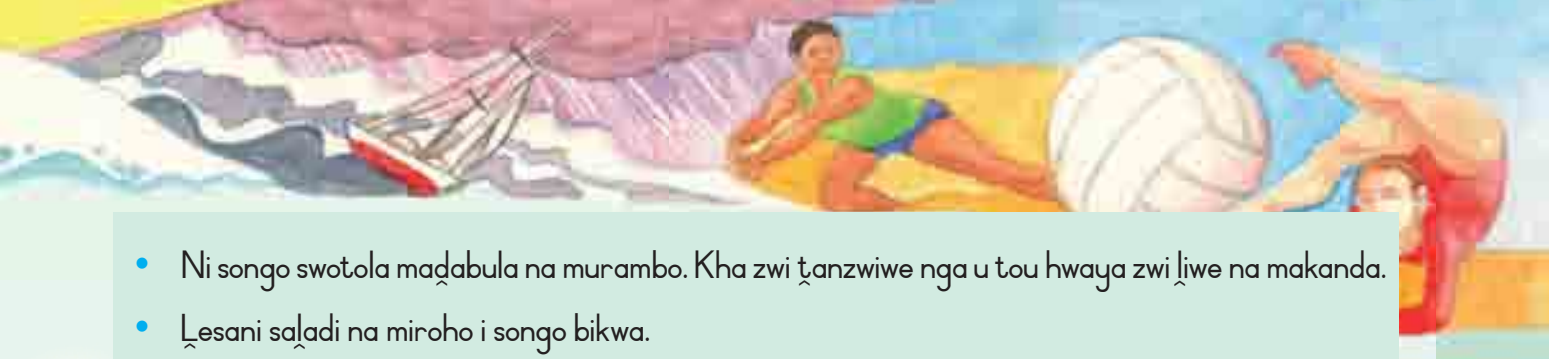

- Ni songo swotola maḓabula na murambo. Kha zwi ṱanzwiwe nga u tou hwaya zwi ḽiwe na makanda.
- Ḽesani saḽadi na miroho i songo bikwa.
- Iḽani phasiṱa ya gorou na vhurotho madzuloni a pasta tshena na raisi tshena.
- Mugayo u songo sefeswaho na wone wo ḓala faiba.

Kha ri pfesese

U ya nga ha mafhungo o ṅewaho kha iḽi bammbiri ḽa u shumela, ndi ifhio ndila ya khwiṋe ya u dzula u na mutakalo?

- Ndi zwigwada zwifhio zwa zwiḽiwa zwine zwa vha na ndeme sa zwiḽiwa zwi re na mutakalo?
- Ndi ngani faiba i na ndeme kha kuḽele kwaṋu? Ṋeani zwiitisi zwivhili.

Mme aṋu vho ri ni ite zwiḽiwa zwa ḽantshi ya tshikolo. Ḓadzani thebuḽu ni ambe uri ndi zwiḽiwa zwifhio zwiraru zwine na nga zwi jia na uri ndi ngani. Mafhungo a re kha bammbiri ḽa u shumela a ḓo ni thusa.

Lushaka lwa zwiḽiwa	Tshiitisi

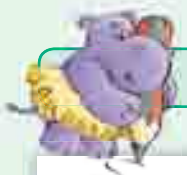

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mafhungo aya nga u shumisa zwi, a, kana nga:

Zwiḽiwa _____ re na pfushi zwi thusa kha u fhaṱa muvhili.

_____ pula _____ ḓuvha ḽi _____ ni ṋea mutakalo.

Ni tea u maapula mararu _____ ḓuvha.

Datumu:

Zwiṅwe hafhu nga Mignon

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani phara iyi i na zwiga zwa u vhala uri hu sa vhe na vhukhakhi.

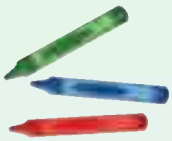

Vhuṅwe vhusiku mignon o humbula u fhedza tshifhinga tshinzhi jimu na joseph a khu toda u gagula zwikalo zwinwe nge a vhona uri u ngari inwe 20kg yo luga ngeno Joseph o mu sedza a khou vhona u nga nga murahu ha izwi zwi do mu kondela u pusha zwileme zwothe nga luthihi:

Kha ri ṅwale

Itani sangweji i re na mutakalo i di̓haho.

Thimbwanywa

- Zwi̓lai zwivhili zwa vhurotho ha gorou
- Majarini
- Zwi̓lai zwivhili zwa khuhu
- Khukhamba
- ṱamati̓si

Zwino ṅwalani ndaela dza nga ha kuitele kwa sangweji.
Khwa̓thisedzani uri no nombora ndaela dzo̓the. Ya u thoma no i itelwa. Fhedzisani dzo salaho.

1. Tsheani zwi̓lai zwivhili zwa vhurotho ha goroi

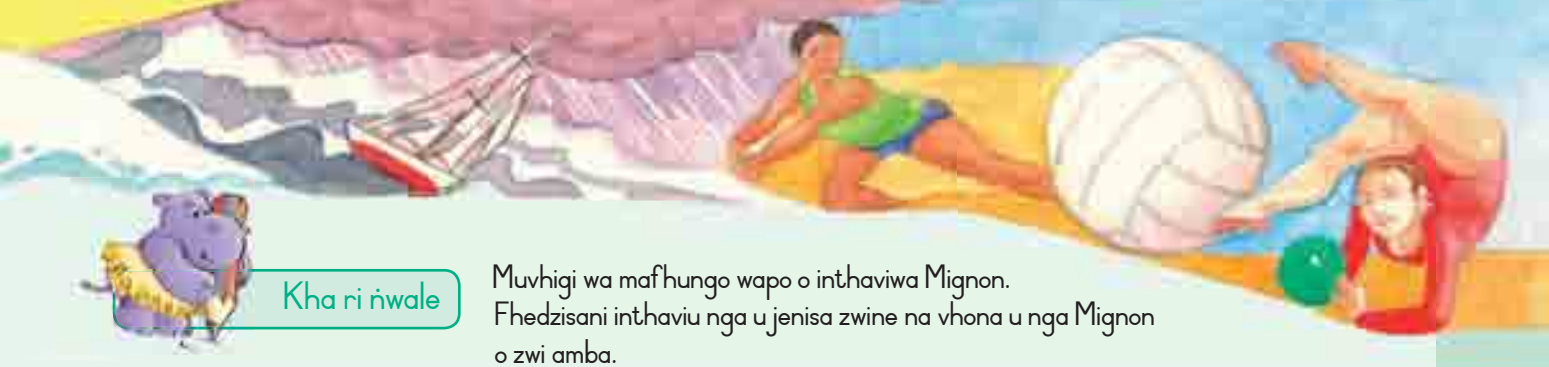

Kha ri ṅwale

Muvhigi wa mafhungo wapo o inthaviwa Mignon.
Fhedzisani inthaviu nga u jenisa zwine na vhona u nga Mignon o zwi amba.

Muvhigi: Ndi mini zwo itisaho uri ni jie tsheo ya u fhaṱa muvhili?

Mignon: _____

_____

Muvhigi: Ni a ḽa zwiḽiwa zwo tshipentshela?

Mignon: _____

_____

Muvhigi: ni nga themendela uri vhasidzanyana vha ite zwa u fhaṱa muvhili?

Mignon: _____

_____

Muvhigi: Ndo livhuwa. Mignon, zwo vha zwavhuḓi u amba na inwi.

Mutambo

Olani zwipuka izwi.

Datumu:

U alavha kha magabelo o halifhaho

Kha ri ambe

Lavhelesani ṱhoho dza maḓungo na tshifanyiso. Ni vhona u nga atikiḽi iyi i khou amba nga mini?

- Ambani na khonani yaṋu nga mitambo ya nnḓa na ya ngomu.
- Ambani noṱhe nga ha mitambo ya maḓini na mitambo i tambelwaho shangoni.
- Ni a tama u alavha nga yathi? Ndi ngani ni tshi ralo?
- Ndi vhukoni vhufhio hune na ṱoḓa arali ni tshi ṱoḓa u alavha nga yathi?

Kha ri vhale

U alavha u bva CAPE u swika RIO

Hu na ḓuvha ḽithihi kha miṅwaha miraru miṅwe na miṅwe ḽine ngaḽo vhathu vha Cape Town vha litsha mishumo yavho. Vha tsela fhasi fhaḽa hu no lugisa hone zwikepe (dokhoni). Vhaṅwe vha gonya bama ḽa Signal Hill vha tielela gombame (bai). Muṅwe na muṅwe u khou ṱoḓa u vhona u thoma ha muṱatisano wa yathi wa u bva Cape u swika Rio.

Naṅwaha ho vha na muṅwe mualavhangayathi ane a kha ḓi vha muṱhannga we a vha a sa khou ṱalela muṱatisano. O vha e kha iṅwe ya dziyathi. Carven Dickson o ita ḓivhazwakale (tshirangela). Ndi muṅwe wa vhathu vhane vha kha ḓi vha vhaṱhannga vhe vha alavha muṱaṱisanoni uyu.

"Makhulu wanga vho vha vhe mureakhovhe. Khotsi anga vhe mufhaṱi wa zwikwekwete (mikhumbi). Zwikwekwete zwo ḓi dzula zwi tshipiḓa tsha vhutshilo hanga. Ro vha ri na dinzhi khotsi anga vha tshi ri isa Zeekoeivlei ngayo," ndi Carven. "Ḽiṅwe ḓuvha nda vhona vhana vha tshi khou alavha nga vhoṱhe. Ndo zwi vhona uri arali avha vhana vha tshi kona u alavha na nṋe ndi nga zwi konavho.'

Carven o ṱavhanya u kona u alavha. Hu si kale o vha e kha miṱaṱisano na u wina a tshi khou wina. Fhedzi tshiwo tshihulwane vhutshilo ni hawe ndi hoyu muṱaṱisano wa u bva Cape u swika Rio.

"Musi kaputeni wa yathi a tshi mpfounela a ri ndi ye, a tho ngo zwi kholwa,' uyo ndi Carven. "Muṱaṱisano wo vha u wavhudi! Ḓuvha na ḓuvha ho vha hu tshi bvelela zwithu zwi takadzaho. Ra vhona tshedza tshi dala tshi tshi ḽai muṅwe musi musi ḓuvha ḽi tshi vho tota tombo. Ra vhona vhana vha doḽofini na khovhe nnzhi dzi no fhufha. Tshiṅwe tshifhinga vhusiku dzo vha dzi tshi ri phamasa, wa sokou pfa: phaa!"

Tshifhinga tshe a pfa o tshuwa ndi musi wa maḓumbu. "Magabelo o vha e mahulu vhukuma - a tshi lingana na nnḓu ya fuḽoro mbili. Ndo lwadzwa nga tsilingwane ya lwanzhe luthihi fhedzi nga ḓuvha ḽa u thoma. Jenereitha yo ita uri ṱhoho yanga na dangani hanga zwi thome u vhilingana.

Yathi ye Carven a vha e khayo yo vha ya vhuvhili kha u swika Rio De Janeiro kha phendelashango ya Brazil. Khuruu ya Carven yo pfuka ḓanzhe ḽa Atlantic nga maḓuvha a fumi ṱhanu. "Ndo pfa zwi tshi nṱungufhadza musi ri tshi vho swika'. Ndi Carven a no ralo a tshi sea. Ho vha hone u ṱhoṱhela ha u ḓiphiṋa. Fhedziha, ndo pfa ndo takala uri ndi khou dovha hafhu u vhona shango (mavu).

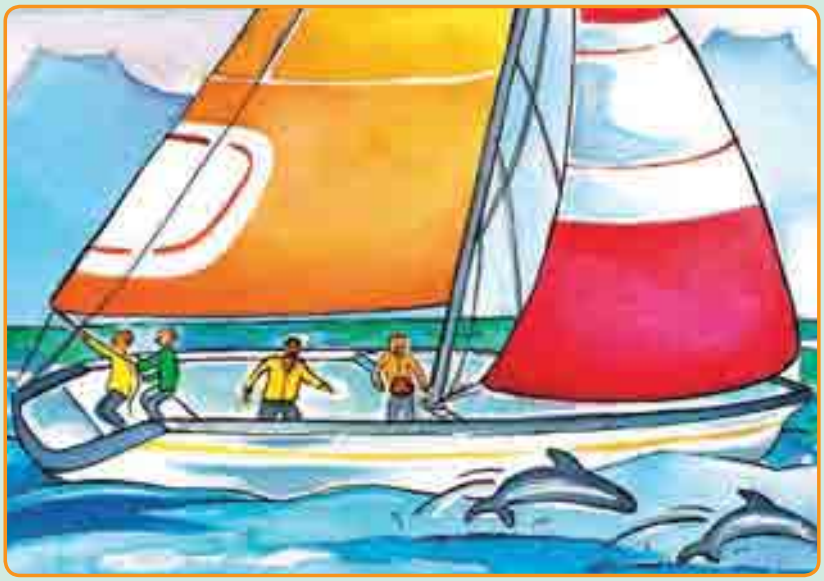

Zwino Carven u ngomu u khou ita ndowendowe ya muṱaṱisano wa Vhugweṋa ha ḽifhasi.

Kha ri ambe

- Muṱaṱisano wa u bva Cape u swika Rio u farwa lungana?
- Muṱaṱisano uyu u a ḓivhea? Tikedzani phindulo yaṋu.
- Ndi ngani Carven o ita zwa u alavha?
- Phara iyi i amba uri Carven o vha e mungafhani a tshi jenela muṱaṱisano. Ni humbulela uri o vha e mungafhani?

Kha ri ṅwale

Hu nga shumiswa maipfi manzhi nga ndila dzo fhambanaho a tshi amba zwo fhambanaho. Livhanyisani maipfi o swifhadzwaho na ṱhalutshedzo dzao sa zwe a shumisiswa zwone kha mafhungo a Carven. Maipfi o swifhadzwaho ni a jenise kha dikishinari yaṋu.

khwaṱhisedza	talela kunga dangaleloo tshipiḓa tsha khwiṋe ombedzela
zwimba	punḓa thivha kukumuwa magabelo
jenereitha	muṅwali musiki tshipiḓa tsha mutshini goloi
lwadzwa nga lwanzhe	takala silingwa sa takala u lwadzwa nga lwanzhe
ṱaṱisana	hanedza ṋea khaedu jenela lwa

Datumu:

U anetshela nganetshelo ya Carven

Kha ri ṅwale

Carven u a kona u alavha? Tikedzani phindulo yaṋu.

Ndi muṱaṱisano uf'hio wa ndeme kha vhutshilo hawe?

Ndi zwif'hio zwivhili zwi takadzaho zwo iteaho ngei kha yatshi?

Kha ri ambe

- Naa ndi phoshoḓe ine ipfi "phaa! ḽa i ita " ṱalusani?
- Ndi phosho dzif'hio dzine maipfi a tevhelaho a i ṱalusa?

hevhedza	
hanzhamedza	
thuthuba	

Musi ipfi ḽi na mubvumo u fanaho na muungo une ḽa u ṱalutshedza, ḽi pfi ndi ḽinyanyu. (Zwi ambeni: ḽi/nya/nyu.)

Kha ri vhale

Vhalani maambiwa a Carven. Zwino vhalani zwe khaladzi awe a vhudza muvhigi wa maf'hungo.

Kha ri ṅwale

Maipfi a Carven ndi maambiwa nga muthu wa u thoma. Zwe a amba zwo tou ralo. Maipfi a khaladzi awe ndi ane a khou tou vhigiwa ha tou ambiwa zwe a amba, fhedzi ha khou shumisa maipfi awe o tou ralo.

Musi ni tshi shandukisa u bva kha muthu wa u thoma u ya kha wa vhuraru ni shumise maipfi a tevhelaho:

nn̂e	ene/vhone
tshanga	tshawe/zwavho
rin̂e	vhone
zwashu	zwavho

rin̂e	vhone
rin̂e	vhone
zwashu	zwavho

Maiti a tshifhinga tsha zwino a ya kha tshifhnga tsho fhiraho.
Tshifhinga tsha zwino: (tsumbo ndi u)
Tshifhinga tsha fhiraho; (tsumbo o)

Zwino shandukisani zwi vhe kha muambi wa vhuraru.

Musi mukapuṱeni wa yatshi a tshi mpfounela a mmbudzisa uri ndi a funa u ya naa. A tho ngo zwi kholwa.

Tshifhinga tshe nda tshuwa ndi musi wa maḓumbu. Nahone ndo lwala lwanzheni luthihi fhedzi!

Carven o ri

Datumu:

Ḓuvha nga ḓuvha

Kha ri vhale

Zwi ṅwalwaho kha dayari

Musumbuluwo 12 Fulwi

Ndo ḽa tshiswiṱulo nda pfa dzungu. Nda ita ndowendowe ya u vhofha mapfundo (zwithu zwa ndeme arali ni tshi ṱoḓa u alavha). Ha ḓa ḓumbu nga masiari ḽenelo ḓuvha na muya muhulu ure na magabelo mahulu. Zwo vha zwi tshi kho ofhisa, munukho wa jenereitha wo ita uri ndi pfe ndi tshi lwala. Nda vhona mutshotshonono wa dzidoḽifini na khovhe nnzhi dzi no fhufha dze dza fhedza dzo wela kha deke nga muungo muhulwane. Zwi tshi thoma zwo vha zwi khou takadza, fhedzi roṱhe ra zwi ḓowela. Khonani yanga Samson a tseremuwa kha deke a ṱoḓou wela lwanzheni.

Ḽavhuvhili 13 Fulwi

Ro vuwa nga matsheloni. Hu na ndau dza lwanzheni dzi no khou lila. Dzi tshi khou ṱoḓa u ḽa khovhe kha deke. Samson a dzi gidimedza. Kapuṱeni Petersen a mmbudza uri ndi vhofhe seila khulwane na u vhona uri mabuli oṱhe o valea sa izwi hu tshi khou ḓa maḓumbu. Ra lindela ha si bvelele tshithu naho ho vha na muya muhulu. Nga murahu ha tshiswiṱulo ra pholisha burasi dzoṱhe ngauri kapuṱeni ori ri khou swika tsini na Rio.

Ḽavhurari 14 Fulwi

Kapuṱeni a nga vha o vha a khou tou swaswa ngauri ro vha ri siho tsini na Rio. Lwanzhe ndi tshivhoni tsha bande, hu si na na muya. Ho vha hu tshifhinga tshanga tsha u shuma gaḽarini. Samson a ri u ḓo ya a ntshumela nda mufha gebisi yanga. Ndo vha ndi na mbili nda mu fha nthihi. A mbo ḓi shandukisa muhumbulo. Ḽi tshi thabama nda vhona tshiṅoni tshihulu tshitshena. Ndi vhona u nga ndi Aḽibaṱirosi.

Kha ri pfesese

- Ndi nnyi o ṅwalaho dayari iyi?
- Dayari iyi i katela maḓuvha mangana?

Lavhelesani notsi dza uri ndi ngani dayari yo fhambana na nganetshelo. Ni kone u fhindula mbudziso.

Ṋeani tsumbo ya mafhungo a dayari a zwiṅwe zwine Carven a ri anetshela nga ha ene muṋe.

Ṋeani tsumbo ya muthu ane Carven a mu bula kha dayari yawe.

Ṅwalani zwiwo zwo bvelelaho nga matshelonitsheloni.

Ṅwalani mutaladzi u no bva kha dayari uri vhudzaho nga ha vhuḓipfi hawe.

Kha ri ṅwale

Kopololani mafhungo aya. Vhudzuloni ha maipfi o talelwaho nga fhasi ni jenise masala. Ni shumise mapfi a re tshibogisini

ene	one	riṋe	ene	vhone

Ḽisala ndi ipfi ḽi shumiswaho vhuimoni ha dzina. Tsumbo: ṱafula i khishini. Yone yo adzwa labi.
Khonani dza Keala dzi khou ḓa. O takala uri u ḓo vha vhona.

Kaputeni Petersen o humbula uri Kaputeni Petersen a nga wina mutatisano wa Cape u swika Rio.

Ndo pholisha mikungelo ya mavothi ya burasi, mikungelo ya mavothi ya burasi ya penya.

Ndo ṱangana na Samson ngei Yatshi nahone ndi funa Samson.

Samson na nṋe ro ṱanzwa phulethi sa izwi Samson na nṋe ro vha ri khou shuma khishini.

Ndo kwama mme anga uri mme anga vha si vhilaele nga nṋe.

Datumu:

Lwanzhe lu dinaho

Kha ri ṅwale

Mulaedza wa tshidzumbe

Ndilani ya u ya Rio, khuruu yo fhira kha maḓumbu mahulu. Nthihi ya yathi yo vha khakhathini vhukuma ngauri masithi wo tshinyadzwa. Kapuṱeni rumelani mulaedza kha tshikepe tshaṋu.

Shumisani khoudu dza Morse u wana uri o ri mini.

Khoudu ya Morse ndi alifabethe ya tshipentshela yo bveledzwaho u itela u rumela milaedza musi ni sa koni u shumisa maleḓere o ḓoweleaho u amba na muthu. I rumelwa nga radio. Ḽeḓere ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽo itwa nga zwithoma na zwifhande (mibvumo milapfu na mipfufhi)

Khoudu dza Morse Alifabethe

A	• -	N	- •	O	- - - --
B	- • • •	O	- - -	I	• - - --
C	- • - •	P	• - - •	2	• • - - -
D	- • •	Q	- - • -	3	• • • - -
E	•	R	• - •	4	• • • • -
F	• • - •	S	• • •	5	• • • • •
G	- - •	T	-	6	- • • • •
H	• • • •	U	• • -	7	- - • • •
I	• •	V	• • • -	8	- - - • •
J	• - - -	W	• - -	9	- - - - •
K	- • -	X	- • • -	•	• - • - • -
L	• - • •	Y	- • - -	,	- - • • - -
M	- -	Z	- - • •	?	• • - - • •

Phulusani munna washu

- • • • • - - - - - • • - - • • • - • • • - • • • •

Datumu:

U ḓiphiṋa nga voḽibolo

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso.

- Ambani nga ha nyito dzi re kha tshifanyiso.
- Nyito idzi dzi fhambana hani na zwa mitambo zwa ḓuvha na ḓuvha tshikoloni tshaṋu?
- Ni a funa u tamba muṅwe wa iyi mitambo?
- Phambano vhukati ha mitambo i no shumisesa nungo na miṅwe mitambo ndi mini?
- Ni tea u vha muthu ḓe arali ni khou ṱoḓa u ita mitambo yo ṅwalwaho?

Kha ri vhale

Vhomakone vha voḽibolo dza Hout Bay

Mudavhi wa voḽibola wa Hout Bay wo ḓala nga vhasidzana na vhatukana vhane vha khou ita nḓowenḓowe. Ndi mini tshi no vha kunga mutamboni uyu?

Nḓivhadzo BAMMBIRINI

Miṅwahani mivhili yo fhiraho mapholisa vho jenisa nḓivhadzo kha gurannḓa. Vho vha vha khou vhilaela nga magevhenga vhuponi uho na u ṱoḓana na muthu ane a nga gudisa vhaswa mitambo.

Amanda Coetzee o vhona nḓivhadzo a founela "Ndi mukegulu wa mutshena we a vha a tshi tamba voḽibola" u ralo a tshi vhudza mapholisa. "Zwo luga," ndi mapholisa. "Kha ri thome." Nangoho u gudisa vhana ha mbo ḓi thoma na zwenezwo.

U bva kha u borea u ya kha voḽibolo.

Ḓuvha ḽa u thoma holoni ya tshikolo vhatukana vha vhonala vho borea. Fhedzi vhaṅwe vha vha na dzangalelo vha vhudza vhaṅwe uri vha ḓe vha tambe. Amanda a thoma u kwama dzikhamphani dzi no lambedza nga zwishumisa. Ha fhedzisela hu na thimu mbili vha thoma u ṱaṱisana na thimu dzi bvaho Muizenberg, Cape Flats na Khayelitsha.

Ṋaledzi ine ya khou takuwa

Mugudisi wavho ari ṋaledzi ine ya khou vhonalesa ndi Thandi Nkomo. U na miṅwaha ya 11 nahone o tambela thimu ya vuṋdu ya fhasi ha miṅwaha ya 14. Thimu yo dovha ya vha kha makhaulatshele a vundu, ya tou ḽiwa nga thimu ya Algoa Bay.

I a ṱavhanya, u takadza na u ḓifha.

Thandi o shanduka u bva kha hokhi u ya kha voḽibolo, uri "Voḽibolo i a ṱavhanya na u takadza. I a ḓifha."

Thimu dza Hout Bay dzi ita ndowendowe luvhili kana luraru nga vhege. Fhedzi Thandi u dzula e mudavhini e kha ndowendowe u swika ḽi tshi kovhela. U ita izwi ngauri u a zwi funa nahone u na pulane khulwane dza matshelo.

Kha ri ambe

- Ndi ngani ho thoma voḽibolo Hout Bay?
- Thimu dzo vha dzi tshi khou bvelela? Tikedzani phindulo dzaṋu.
- Naa vhana vhoṱhe vho takalela muhumbulo wa u tamba voḽibolo? Ṋeani zwiitisi zwa phindulo yaṋu.
- Vho tamba voḽibolo lwa tshifhingo tshingafhani?

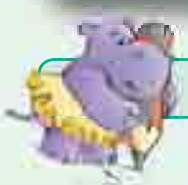

Kha ri ṅwale

Livhanyisani maipfi na zwine a amba. Olani mutalo u bva kha ipfi u ya kha zwine ḽa amba kha tsha monde. Ni ṅwale maipfi o swifhadzwaho kha dikishinari.

ṱhonifhea
zwigevhenga
ndambedzo
tshishumiswa
dakalofulu

u takalesa
zwithu zwi ṱoḓeaho u itale ndivho kana nyito yo imaho ngauri
vhathu vhane vha vha magevhenga a tshiṱaraṱani ane a ita zwiito zwa vhugevhenga ha tshiṱuhu
u badela mutengo wa mbekanyamushumo kana thandela
hu si tshihulusa kana tsha ndeme

Datumu:

Zwinzhi nga ha voḽibolo ya Hout Bay

Kha ri pfesese

Lavhelesani hafhu nganetshelo ya voḽibolo

- Ndi mini zwi ṱuṱuwedzaho vhana u tamba voḽibolo?
- Voḽibolo yo ita mini u alusa mitambo kha tshitshavha itshi? Ndi ngani?
- Mugudisi o kona hani u fhaṱa thimu dza voḽibolo?
- Maipfi kana mafurase a tevhelaho a amba mini?

mutshatshame wa vhana vhane vha khou ita nyonyoloso	
u pfa vhe hayani	
ṋaledzi i no khou takuwa	
pulane khulwane	

Kha ri ṅwale

Fhedzisani phara ya u fhedzisela, nga u amba uri ni vhona u nga ndi pulane dzifhio dzine Thandi a vha nadzo. Ṅwalani mitaladzi miraru.

Kha ri ṅwale

Vhalani zwe Amanda a amba nga ha voḽibolo na mitambo. Zwe vhathu vha amba ndi tshipitshi tshine tsha khou tou vhigwa.

Ndo tambesa voḽibolo musi ndi tshe muswa.

O amba uri

Ri tea u vhona uri vhaswa vhashu vha na dzangalelo kha mitambo vha vha na mutakalo na u khwaṱha muvhilini.

O amba uri

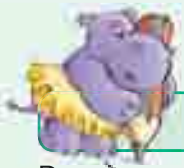

Kha ri ṅwale

Ḓijieni sa muraḓo wa mapholisa a Hout Bay. Ṅwalani ndivhadzo ya muthu wa u thusa mugudisi wa vhaswa ngei Hout Bay.

HU KHOU ṬOḒEA MUGUDISI

Kha ri ṅwale

Fhedzisani thebulu. Ni shumise zwifanyiso kha bugu ya mushumo uri zwi ni thuse. Ṅwalani nga ha zwithu zwa tshaka dzo fhambanaho dza mitambo. Ni nga nanga mutambo une na u funa.

Dzina ḽa mutambo	
Tshivhalo tsha vhathu vha no ṱoḓea u kkha u tamba mutambo	
Tshishumiswa tshi tshi no ṱoḓea	
Ḽeveḽe ya u konḓa: leluwa, konḓa, konḓesa	
Mulayo muthihi wa mutambo	

Dzina ḽa mutambo	
Tshivhalo tsha vhathu vha no ṱoḓea u kha u tamba mutambo	
Tshishumiswa tshi no ṱoḓea	
Ḽeveḽe ya u konḓa: leluwa, konḓa, konḓesa	
Mulayo muthihi wa mutambo	

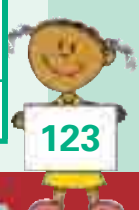

Datumu:

U guda nga ha vo̱libolo

Kha ri vhale

Vo̱libolo yo no vha mutambo u d̤ivheaho kha vhatukana na vhasidzana. I a t̤avhanya na u takadza nahone a ni t̤o̱d̤esi tshishumiswa tsha u u tamba. Ni t̤o̱d̤a fhedzi bola na nethe.

Muhumbulo wa muteo wa vo̱libola ndi hoyu:

Thimu mbili dzi tamba dzi tshi t̤a̱t̤isana matungo a nethe. Dzi rwa bola dzi tshi iselana arali l̤iṅwe sia l̤a litsha bola ya wela fhasi, iṅwe thimu i wana phoindi. Bola a yo ngo tea u rwa nethe tshifhinga tsho̱t̤he. Thimu iṅwe na iṅwe i rwa luraru musi i tshee kha lurumbu lwavho i sa athu pfuka nethe.

Milayo

- Bola i nga kwama huṅwe na huṅwe muvhilini, fhedzi i tea u rwa kana u bammba kha muvhili.
- Mutambi ha ngo tea u gavha kana u posa bola kana u i vhea zwand̤ani.
- Bola a yo ngo wela fhasi mavuni nahone mutambi muthihi a nga si fare bola luvhili lu khou tevhekana.
- Thimu nthihi i nga vha na bola luraru. Vha tea u i wana murahu ya kona u poswa nt̤a̱ha nethe nga lwa vhuraru. Iṅwe thimu i kora phoindi arali:
  - Muṅwe a gavha na u fara bola
  - Muṅwe a litsha bola i tshi wela fhasi
  - Muṅwe u gavha bola luvhili lu khou tevhekana
  - Thimu a yo ngo tendelwa u pfukisa bola nt̤a̱ha nethe bola yo kwamiwa luraru fhedzi.

Mutambo u tambiwa nga sethe tharu kana t̤hanu. Thimu i winaho vhunzhi ha sethe yo wina. Sethe phoindi dza 14, nahone ni a wina arali hu na phambano ya phoindi mbili sa tsumbo 14 – 12.

Kha ri pfesese

Ni vhona u nga aya maf'hungo a bva ngaf'hi? Nangani nthihi ya zwi tevhelaho ni ṅwale mbuno dza u tikedza phindulo dzaṉu.

1. Nganetshelo	2. Ḽitambwa	3. Magazini ya mitambo

- Ṉeani ṱhoho ya maf'hungo aya.
- Ndi ngani voḽibola yo vha mutambo u ḓivheaho?
- Thimu i wana lini phoindi?
- Ndi sethe nngana dzi itaho mutambo wa voḽibola?

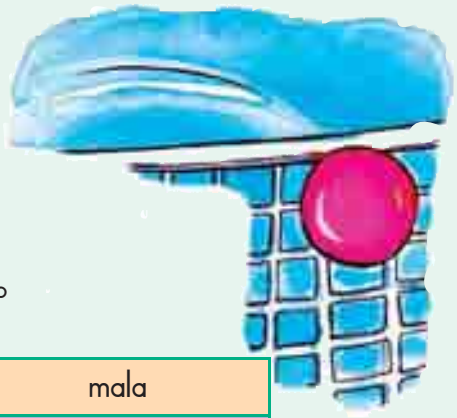

Kha ri ṅwale

Maṅwe maipfi a bulwaho u fana f'hedzi a tshi amba zwi sa fani asia. Ṅwalani f'hungo nga ipfi ḽiṅwe ḽiṅwe.

ṱhoho	phula	mala
ṱhoho	phula	mala

Kha ri ṅwale

Ḓijieni ni khou inthaviwa Thandi kha magazini ya tshikolo tshaṉu. Fhedzisani inthaviu:

Muvhigi: Ndi tenda uri ni muṅwe wa ṉaledzi dza bola ya voḽibolo. Tshiphiri tsha mvelaphanḓa ya vheiwe ndi mini?

Thandi: _____

Muvhigi: Pulane dzaṉu dza matshelo ndi dzif'hio?

Thandi: _____

Datumu:

U ḓiḓivha iwe muṅe

Kha ri ṅwale

Ni ḓi ḓivha u swika ngafhi? Ḓijieni sa muvhigi wa magazini. Ni a kona u ṅwala muvhigo nga ha inwi muṅe? Ni nga ri mini? Ndila ya u ḓiḓivha a si iyi. Nga fhasi ha ṱhoho iṅwe na iṅwe itani mutevhe wa madzangalelo, zwiṱaluli, vhukoni na zwithu zwa ndeme.

Hobi dzanga

Tsumbo: u tamba voḽibolo, u ola, u bika

Vhukoni hanga na mpho

Tsumbo: u konesa bola, u amba miswaswo, u guda zwa dzikhomphyutha

Zwiṱaluli zwanga

Tsumbo: u londa, u fulufhedzea, u fhumulesa, u tshila

Zwithu zwa ndeme

Tsumbo: u fulufhedzea, u thembea, u shumesa

Kha ri ṅwale

Ṅwalani ngeletshedzo dza rathi dza u dzula muvhili wo khwaṱha.
Ni songo hangwa u dzi nombora. Ṋeani ṱhoho zwe na ṅwala.

Mutambo

Thimu ya basiketebolo.

Vhasidzana vhaṋa vha re miraḓo ya Thimu ya basiketebolo ya Hout Bay: Sheena, Debra, Olivia na Nathi. Shumisani mbuno dzi re afha fhasi u jia tsheo ya uri muṅwe na muṅwe o ambara mini. Ni ṋee muvhala nga u shumisa mivhala i re kha ṱhalutshedzo. Ni kone u ola musidzana tsini na tshifanyiso tshawe.

- Sheena u fhira Nathi nga u lapfa. Debra ndi mupfufhi nyana kha Nathi ngeno Olivia e ene mulapfusa kha vhoṱhe.
- Sheena o ambara jini ya lutombo, tshikhipha tshitshena na berethe.
- Debra o ambara jini ya phephuḽu na thopho ya nevi na mabutsu a nevi.
- Olivia o ambara jini tshena na thopho ya ṱaḓa na tshikhafu tshidala.
- Nathi o ambara rokho ya mitalo mitshena na mitswu na zwienda zwitswu.

Sheena u na mavhudzi malapfu o lukwaho. Debra u na mavhudzi matswuku o geriwaho. Olivia u na mavhudzi a buraweni a swikaho mahaḓani o onyoloswaho ngeno Nathi e na mavhudzi mapfufhi matswu o lukwaho nga malungu maṱuku.

Datumu:

U a fhufha muyani

Kha ri vhale

Edith Moetsi – wa jiminasiṱiki

Nga Dani Moeng

vhege dzi si gathi ho vula jimu ya

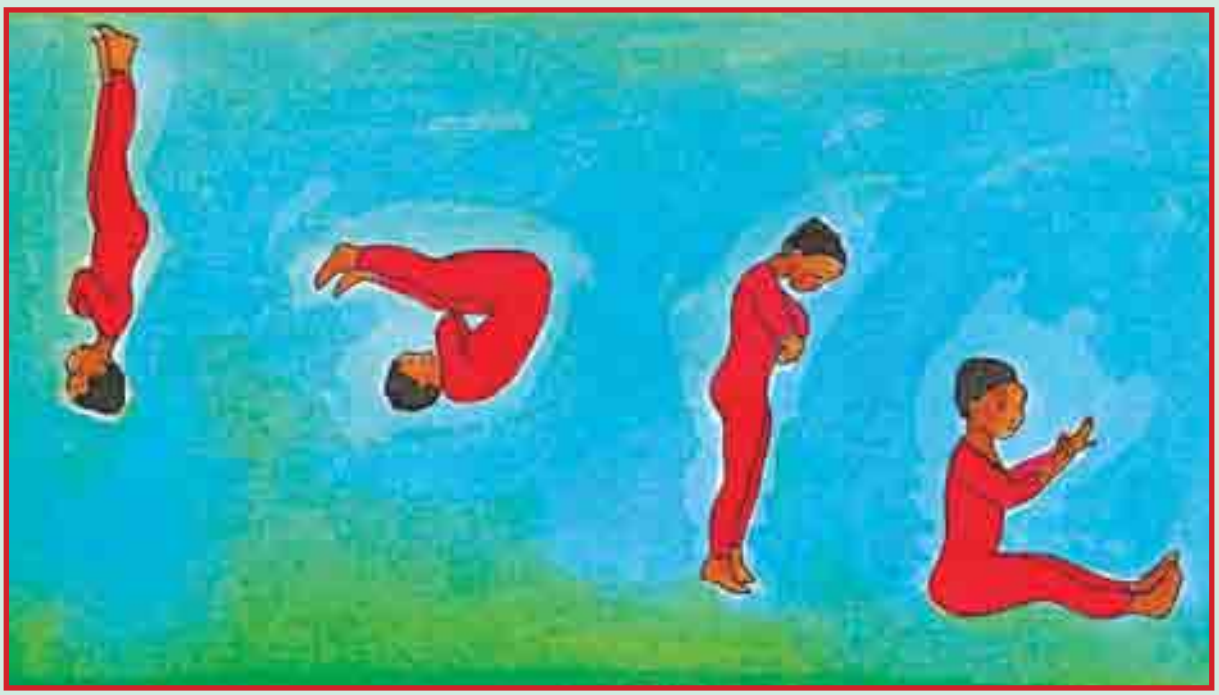

Mimethe yo adziwa mugumoni wa jiminasiamu ngei sentharani ya zwa sialala ya Polokwane. Magumoni fhasi hu na baa ndapfu. sipiringi bodo na tshitende tsha u itela khatsho zwa jiminasimu zwi kha luṅwe lurumbu. Nṱha nṱha, hu na musidzana a no khou rembulukana muyani. Dzina ḽawe ndi Edith Moetsi.

Jimu iyi yo vha tshipiḓa tsha vhutshilo ha Edithi u bva 2001. O shanduka u bva kha musidzanyana wa miṅwaha ya 11 are na miloro u ya kha u gudela u vha mudziajiminasitiki a monaho muyani a khou lugisela miṱaṱisano ya mashango ḓavha.

"Ndo thoma u guda nga murahu ha Polokwane," ndi Edith. "Ndo vha ndi khou toḓa u ita zwa jimu ngauri ndo vha ndo neta nga u sokou monamona ndi sa iti tshithu."

Mugudisi wa Edith o thoma nga u mugudisa nga khathiwili na u fhufha ṱhirampholini. Hu si kale a thoma u samasolotha na u ita filiki fuleke. Edith ha ngo vhuya a lova nḓoweḓowe nga nṱhani ha musi a kho vhalela mulingo.

Ṋamusi Edith u ṱaṱisana na ḽifhasi ḽoṱhe – ngei Hungary, New Zealand na Holland.

Edith o swikelela na kha National Tumbling Judge nahone sa Rajiminasitiki wa mufumakadzi a bvaho kha vundu ḽa Limpopo.

O phasa maṱiriki nga 2008 na u vha na dzipulane dza 7u ita atshithekitsha (u sika zwifhaṱo) ngei yunivesithi. “Fhedzi kha u thambuḽa hu na vhumatshelo lune ndi nga tea u lindelanyana ndi sa athu ya yunivesithi,” u ralo.

Edith na ene ndi mutsila na ramuzika ane a nga bvelela. O wina kha zwa u ola na u tamba kha bennde ya tshikolo tsha nṱha. “U kona u ita zwine nda funa zwi ita uri ndi pfe ndi wavhuḓi,” u ralo. “A tho ngo vhuya nda humbula uri ndi ḓo swika afha. Ndo thoma jiminasiṱiki u itela u tamba. Fhedzi u bvelela ndi nga ṅwambo wa u shumesa.

Kha ri ambe

- Vhutshilo ha Edith ho shanduka hani u bva tshee a thoma jimu?
- Ndi ngani o thoma jimu?
- Nga nnḓa ha u vha mudziajiminasiṱiki a konaho, ndi mpho dzifhio dziṅwe dzine a vha nadzo?
- U vhona u nga mbuno ya u bvelela hawe ndi mini?

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi aya kha mutevhe wa aḽifabethe

Nomborani khoḽomu ya u thoma u bva kha 1 u swika kha 6, ya vhuvhili 7 u swika kha 12 ya vhuraru 13 u swika kha 18. (Ni nga wana maipfi oṱhe a 18 kha mutevhe wa aḽifabethe. Fhedzi a zwi nga vhi zwone arali na sa shandukisa khoḽomu. Ni a ḓivha uri ngani?)

	mugudisi
	khethiwili
	muṱaṱisano
	fhedzisa
	tshanduko
	shandukiswa

	ene
	mona
	lutombo
	thamuwa
	sipiringi bodo
	samasolothi

	thambula
	guda
	neta
	u thambula
	ṱhirampholini
	ṋamusi

Datumu:

Mafhungo a zwa mitambo

Kha ri pfesese

- Lavhelesani hafhu nganetshelo ya Edith. Ndi ngani ṱhoho yo ṅwalwa nga maipfi o swifhandzwaho?
- Ndivho ya muṅwalo wa u swifhadza phanḓa ha ṱhoho ndi ifhio?
- Ndi ngani dzina ḽa Edith ḽi tshi ḓa magumoni a phara ya u thoma, hu si mathomoni?
- Ndi nnyi o ṅwalaho athikili iyi?
- Ni vhona u nga athikili atikiḽi lushaka ulu ni nga i wana ngafhi? Ndi ngani ni tshi ralo?

1. Gurannḓa	2. Bugu ya nganetshelo	3. Bugu ya zwirendo

Ṅwalani phara i sumbedzaho uri Edith o bvelahani tshifhinga tshoṯhe u bva tshe a thoma jiminasiamu u swika a tshi vha muhaṯuli. Ṅwalani mafhungo mararu.

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mbambedzo.

Brenda u fhufhela nṯha makoleni.
Ee, fhedzi Dudu u fhufhela nṯhesa.
Na Edith u fhufhela nṯha nṯha.

Tshedza tshanga tshi a penya	Tshaṋu	Tshawe
Enver u khou lwala	Annie	James
Sbu ndi mulapfu	Thabo	Nomsa
Jan ndi mupfufhi	Reza	Bongi
Ḓaka ndi ḽidala	Muri	Hatsi

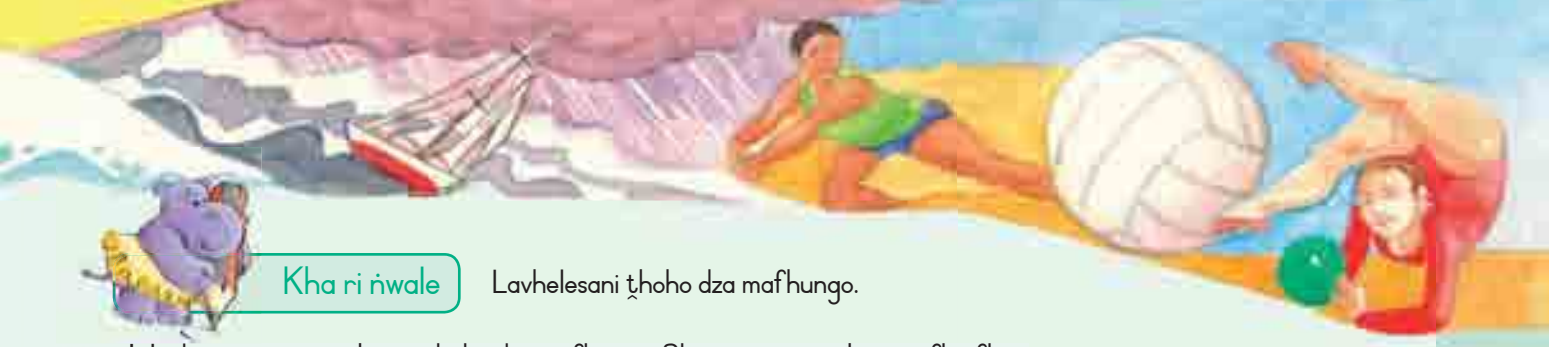

Kha ri ṅwale

Lavhelesani ṱhoho dza mafhungo.

1. Livhanyisani mitambo na ṱhoho dza mafhungo. Shumisani mitambo ire afha fhasi:

Bola ya milenzhe	Khirikhethe	U fhufha banji	Ragabii	U fhufha

2. Ḓijieni no humbelwa u ṅwala atikiḽi ya gurannḓa ya ṱhoho dza mafhungo. ṅwalani fhungo ḽihulwane u bva kha athikili iṅwe na iṅwe. Fhungo ḽihulwane ḽi ni vhudza zwine athikili ya amba nga hazwo. I sumbedza mbuno dza ndeme.

Tsumbo:

Ṱhoho dza mafhungo: **MTHEMBU NA REKHODO YA SIPIRINTHIA**

Mutambo: Mugidimo

Fhungo ḽihulwane: Ngweṇa ya sipirinthi Speedy Mthembu u vunḓa rekhodo ya mithara dza 100 dza sipirintha kha vhugweṇa ha Afurika Tshipembe ngei Port Elizabeth madekwe.

WIKHETHE DZI WA ḌUVHA ḼA U THOMA

Mutambo

Fhungo ḽihulwane:

RACHEL U GONYA A VHA KHA SEIMIFAINAḼA DZA WIMBLEDON

Mutambo

Fhungo ḽihulwane:

U FHUFHA U BVA KHA BUROHO YO VHA REKHODO

Mutambo

Fhungo ḽihulwane:

Kha ri ṅwale

Talelani maiti oṱhe kha ṱhoho dza mafhungo dzi re afho ṇtha. Zwino ṅwalani mafhungo o fhambananaho nga maiti.

Datumu:

Ndi tshifhinga tshaṋu tsha u vha muvhigi

Kha ri vhale

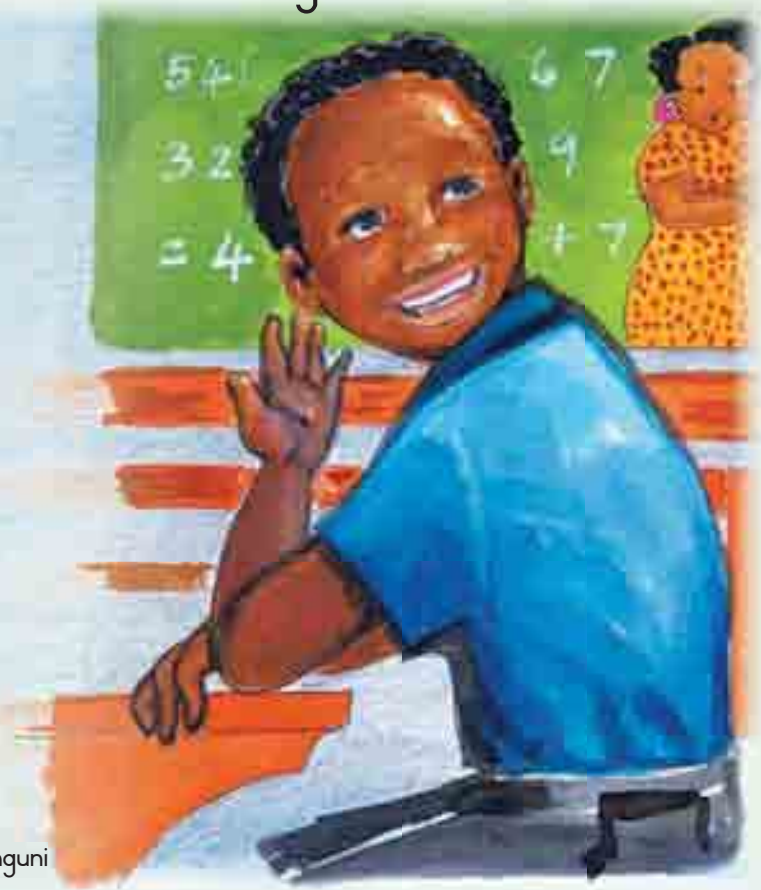

Mpho

Mitambo ya tshikolo ndo tamba
Nda vhalesa, nda feila
Nda tamba bola ya milenzhe,
nda kundwa
Zwino ndi ite mini?

Ndo lingedza mitambo yoṱhe
Nda kundwa
Nyito dza mitambo
Hoo! Mpho yanga i a ḓivhea
Nga vhane nda jena navho kiḽasini

Vhagudisi vhanga vho mmbudza
Ndi a ambesa
Phosho ndi yone mpho yanga
Ni a zwi vhonaha, a hu na a si na mpho!

Ben Mnguni

Kha ri pfesese

- Murendi u a kona u tamba mitambo? Tikedzani phindulo dzaṋu.
- U a kona kiḽasini? Tikedzani phindulo yaṋu.
- U na mpho ifhio?
- Mugudisi wavho u a tendelana na mpho ine Ben a vha nayo? Tikedzani phindulo yaṋu.
- Vhane a jena navho kiḽasini vha vhona u nga u na mpho? Tikedzani phindulo yaṋu.

Kha ri ṅwale

Mańwe maipfi hafhu a sia ane a pfala a tshi fana ngeno e na ṱhalutshedzo dzo fhambanaho. Ńwalani mafhungo mapfufhi nga phere iṅwe na iṅwe.

maano	maanga	tshiimbo
maṋo	manga	tshimbo

Kha ri ṅwale

Ṅwalani atikili̯ ya gurannd̯a ya tshikolo nga vhut̯ambo ha mitambo he na ya na u t̯alela. Ni khwat̯hisedze uri athikili i na:

- t̯hoho ya mal̯ed̯ere mahulwane
- t̯halutshedzo pfufhipfufhi ya vhut̯ambo ha mitambo.

Ṅwalani mutaladzi mafhedziseloni nga zwine vha d̯ipfisa zwone nga vhut̯ambo.

I tea u n̯etshedza mafhungo aya:

Ho vha hu vhut̯ambo ha mini

Ndi nnyi we a vha a tshi kho tamba

Ho tambiwa lini

Ho tambe wa ngafhi

Vho tamba zwavhud̯i hani

Mvelelo dzo vha dzifhio

Datumu:

Thusani Edith u kuvhanganya tshelede ya vhana

Kha ri ṅwale

Itani nḓowenḓowe ya zwiga zwa u vhala nga u ḓadza phaziḽi.

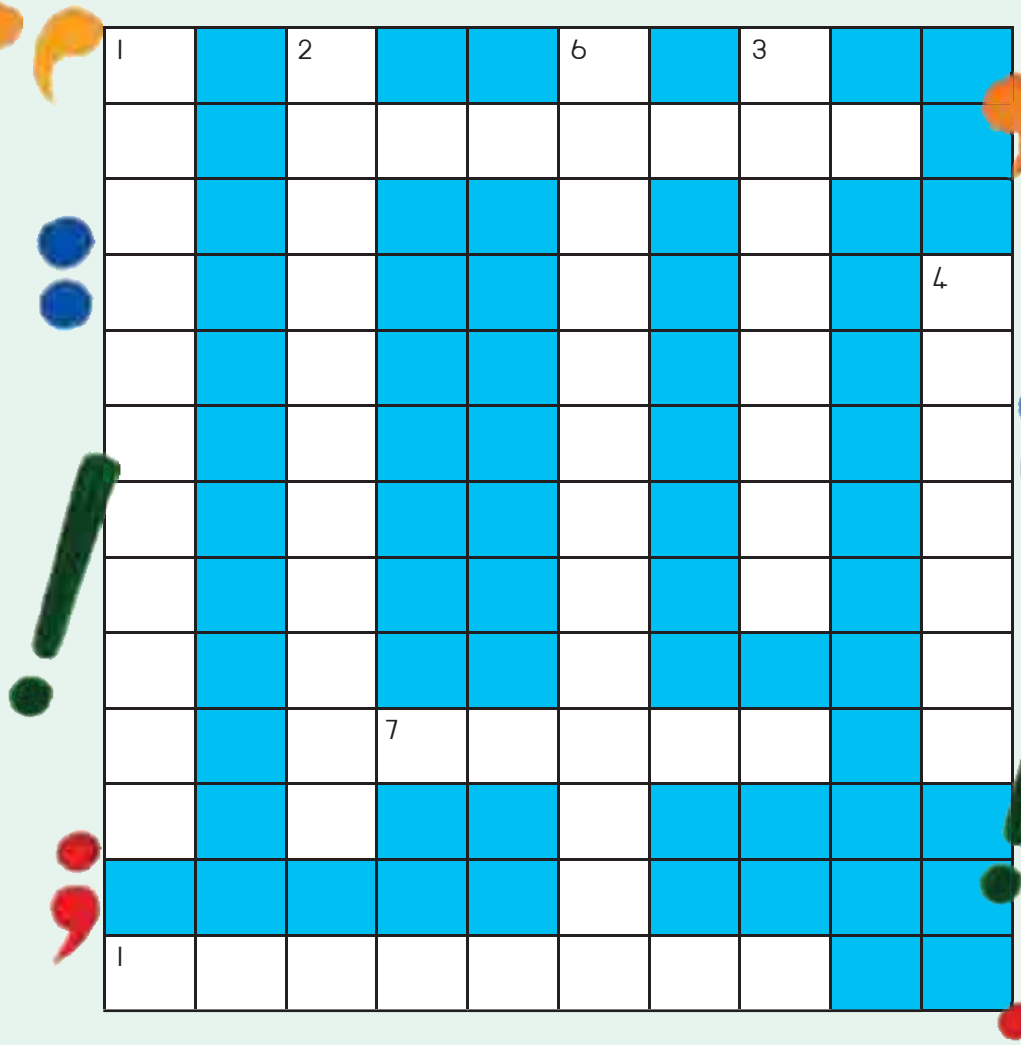

Tsivhudzo dza u buḓa:

1. Ri …… Ri ni vhudza uri muṅwe muthu u khou amba.
5. Ni na mafhungo maṅwe naa? Ni ḓo tea u shumisa riṋe.
7. Musi hu na mutevhe, ndi vha hone u itela u fhambanya zwithu. Ndi ni tendela uri ni feme arali fhungo ḽo lapfesa.

Tsivhudzo dza u tsitsa:

1. Mbudziso, mbudziso, mbudziso – ndi zwine nda ita.
2. Ndi tea u vha hone mathomoni a fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe.
3. A si zwavhuḓi. Ndi dzulela u ḓa magumoni.
4. Musi ni tshi mmbona mutevhe u nga ḓi tevhela.
6. Ndi ni sumbedza uri ḽeḓere ḽo siiwa nnḓa kha ipfi.

Kha ri ṅwale

Edith Moetsi a si rajiminasiṱiki u dovha a vha rakaṱara a re na mpho fhedzi, ndi muimbi hafhu. O humbula u vha na ṱano ḽa mishumo yawe tshikoloni tsha haṋu u kuvhanganya tshelede ya Happy Days Children's Home.
O ni humbela uri ni sike phosiṱara.
Lavhelesani nyeletshedzo na tsumbo dza phosiṱara dza khonsati dza Edith, ni kone u ola phosiṱara dza ṱano ḽawe kha bammbiri ḽihulwane kana khadibodo tshena.

Nyeletshedzo dza u ita phosiṱara

- Itani phosiṱara khulwane nga maanḓa.
- Nwalani nga muṅwalo muhulwane uri vhathu vha kone u vhala hu si na vhuleme.
- Shumisani maipfi a si gathi - ni songo shumisa mafhungo o fhelelaho
- Ṋeani muvhala phosiṱara uri i kunge maṱo.
- Ni songo jenisa maipfi manzhi na zwifanyiso kha phosiṱara yaṋu.

Mutambo

Lavhelesani zwifanyiso. Hu na phambano vhukati havho. Zwi waneni kha tshifanyiso tshi re kha tsha uḽa.

Phindulo: 1. zwiḓevhe, 5. eḽipsi, 7. khoma
Phindulo: 1. zwivhudzisi, 2. ḽeḓeredanzi, 3. Tshitopo, 4. Kholoni, 6. aphosiṱirofi

Teacher
Date:
Sign:

Dikishinari yanga

A a

B b

C c

D d

E e

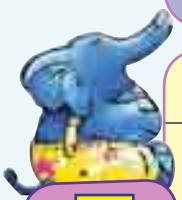

F f

G g

H h

Dikishinari yanga

I

i

J

j

K

k

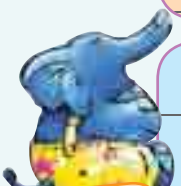

L

l

M m

N n

O o

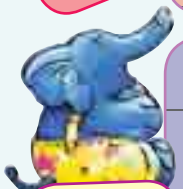

P p

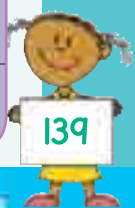

Dikishinari yanga

Q q

R r

S s

T t

U u

V v

W w

X x

Dikishinari yanga

Y y

Z z

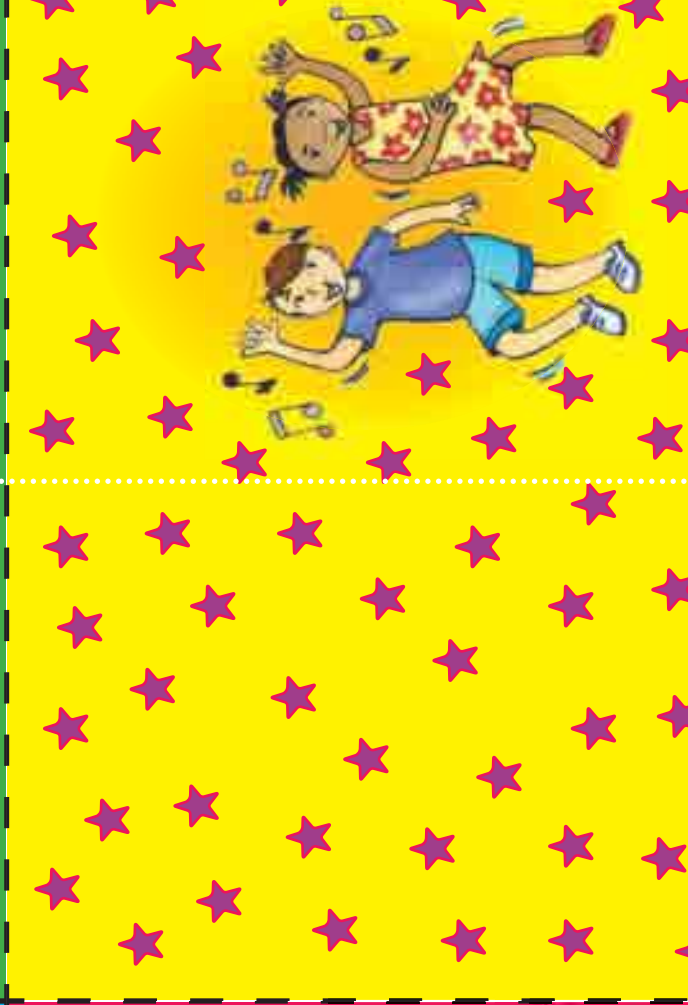

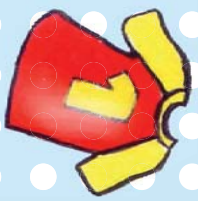

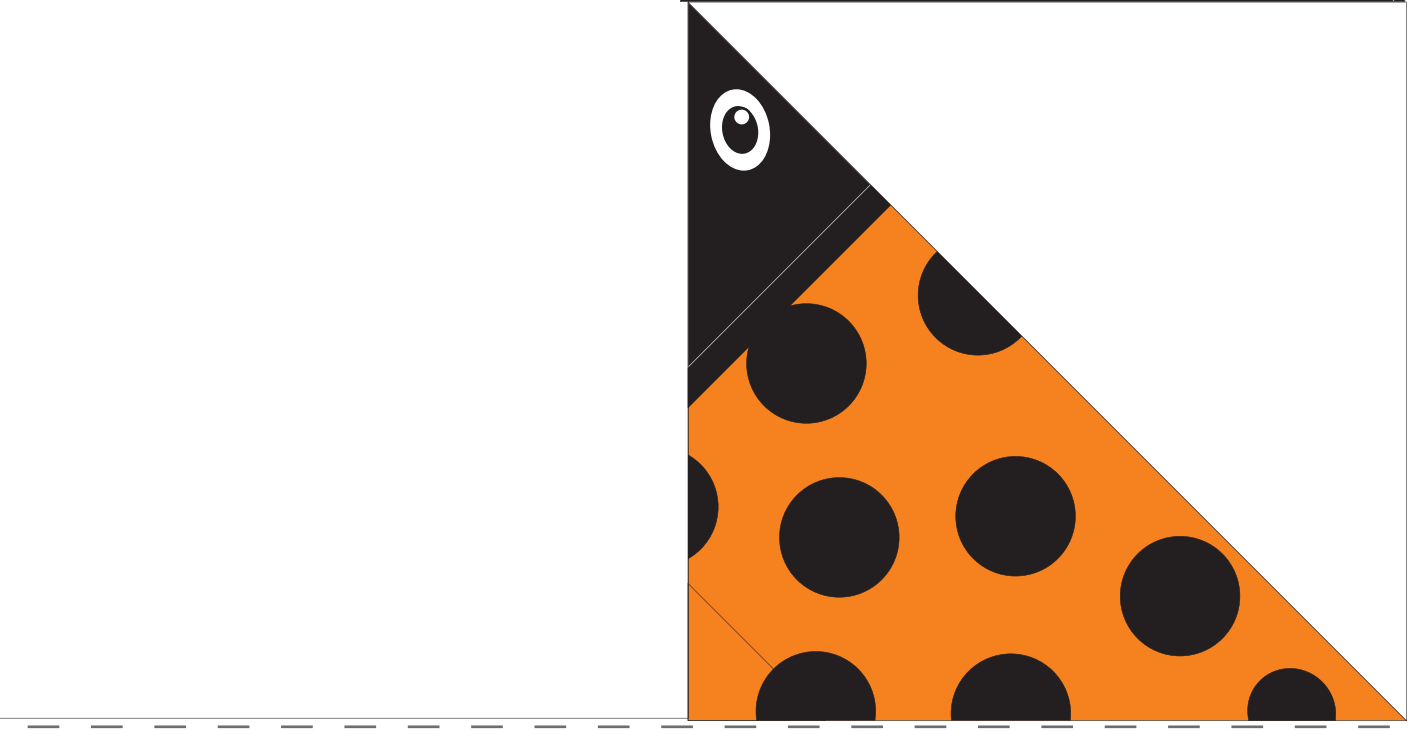

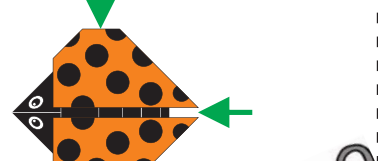

name:

book 1:

book 2:

book 3:

book 4:

book 5:

book 6:

book 7:

name:

ook 1:

ook 2:

ook 3:

ook 4:

ook 5:

ook 6:

ook 7: